

ARHIV BOSANSKE KRAJINE
BANJA LUKA

Arhiv. Dos. Krajine B. Luka

ABK-209-116-V/168

DJORDJEVIĆ VELJKO

SJEĆANJA NA RADNIČKI POKRET U BANJOJ LUCI

I šio

L e g e n d a :

- Sjećanja notirana u Arhivu Bos.krajine od 27.maja
do 29.maja 1974.godine;
- Sjećanja autorizirana potpisom V.Djordjevića;
- 28 kucanih stranica teksta.-

Memoarska gradja o rad-
ničkom pokretu; sjećanja
učesnika.-

V E L J K O   D J O R D J E V I Ć

Rodjen sam 31.marta 1907.godine u Srpcu u porodi-
ci učitelja Vase Djordjevića i majke Grozde,rodjene Vuković.
Brojna porodica,izdržavana od jedne učiteljske plate,uključii-
vala je još i moju braću Tora,Vojislava i Svetu,kao i sestru
Desanku,uđatu Preradović (majka Zdravka-Brace i Živjina Pre-
radovića).

Prva tri razreda osnovne škole pohađao sam u
Slatini,gdje je otac službovao,a četvrti razred u Banjoj Luci
(tzv.Carska škola,koja je bila smještena preko puta biv-
šeg suda,odnosno preko puta današnje barake Preduzeća "Vodo-
vod i kanalizacija".Sjećam se da mi je učitelj i upravitelj
bio neki štimac.

Gimnaziju sam pohađao i završio u Banjoj Luci.
Maturu sam položio 1927.godine.

Još kao učenik šestog razreda Realne gimnazije
u Banjoj Luci došao sam u neposrednji kontakt sa profesorom
Akifom Šeremetom.Do kontakta je došlo posredstvom Omera Fili-
povića,takođe učenika ali u jednom od odjelenja višeg razre-
da Realne gimnazije.Omer mi je napomenuo da je u jednom raz-
govoru sa profesorom istorije Akifom Šeremetom doznao o pro-
fesorovom sudu o meni i mom bratu Sveti,to jest da smo pro-
gresivni i dobri omladinci i da će nam se kao takvima obra-
titi u prvoj podesnoj prilici.

Tako je i bilo.Jednog dana profesor Šeremet po-
zvao je mene i mog brata Svetu da dodjemo do njegove kuće.Mi-
slim da je to bilo u ljeto 1925.godine.U stanu smo već zatek-
li Pavu Radana,Avdu Čardžića i Idriza Musića.Odmah se prešlo
na čitanje knjige "Komunistička početnica" od Buharina.Mi
smo tekst čitali,a Šeremet nam je dijelove detaljnije objaš-
njavao.Za iduće sastanke dobivali smo zadatak da dijelove
"Komunističke početnice" sami proradimo s tim što smo na sas-
tancima diskutovali ili detaljnije objašnjavali značajnija
mjestu.

ABK Dob. Krajine B. Luka

ABK 209-MG-V/169

Moj brat Sveto jedno je vrijeme dolazio na ovakve zajedničke sastanke, a onda je prestao. Ja sam redovno dolazio na ove teoretske sastanke. Sveto nije prekidao vezu sa Akifom, jer je ona i dalje trajala, ali ga Akif nije pozivao na sastanke na kojima sam ja sa pojedinim drugovima prisustvovao, a naročito onim koje sam pomenuo.

Omer Filipović uopšte nije prisustvovao ovim sastancima. Mi je poznato da je bio progresivno orijentisan omladinac. Mislím da je bio rođjak Safeta Filipovića-Frica.

Osim sa profesorom Akifom Šeremetom usko sam kontaktirao i sa Asimom Alihodžićem, koji je tada bio još student.

Kao đjak sedmog ili osmog razreda Realne gimnazije primljen sam u SKOJ. Bilo je to 1926. godine.

Naime, iz Zagreba je u Banju Luku došao Veljko Drakulić. Akif Šeremet i Asim Alihodžić saopštili su mi da dodjem jer mi jedan drug treba nešto saopštiti. Bio je to Veljko Drakulić, koji mi je tom prilikom rekao da je moj rad bio analiziran, da su uočili da sam progresivan omladinac, da imaju povjerenja u mene i moj rad itsl. Nakon toga izravno me je upitao da li sam voljan da postanem član SKOJ-a. Odmah sam to prihvatio jer su moja politička opredeljenja već postala komunistička. Bilo mi je drago i bio sam ponosan.

Organizacija SKOJ-a u Banjoj Luci u periodu između 1926. i 1928. godine imala je mali broj članova. Posebno se sjećam članova: Abduselama Gvoždžara, Fahrudina Džina, Ede Kunšteka, Berka Supeka, Vilka Vinterhaltera, Idriza Masle, Abduselama Blekića, Ferida Hasanbašića. Drugih imena trenutno se ne mogu sjetiti iako je bilo još članova. No, to je bio ipak mali broj članova u odnosu na broj kakav će kasnije biti.

Posebno ističem da sam član SKOJ-a postao zahvaljujući idejnom opredeljenju stečenom na osnovu marksističke literature. Naročito snažan utisak na mene su ostavili ilegalni partijski materijali, a naročito knjiga "Marksističko shvatanje istorije" od Voljgina. Dubok dojam ostavila je i napredna beletristička literatura od koje treba posebno izdvojiti djelo "Mati" od Gorkog.

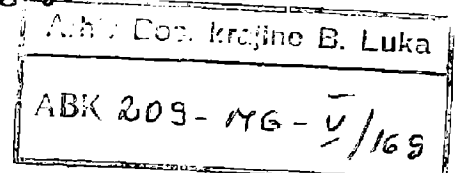
Ubrzo sam postao sekretar SKOJ-evske organizacije. U cilju idejnog izgradjivanja redovno smo se sastajali i sami i sa članovima Partije. Stariji drugovi, članovi KPJ, držali su nam predavanja ili davali objašnjenja. Sjećam se predavanja

Vese Masleše ("O državi"), Akifa Šeremeta ("O razvitku društva", po knjizi Filipa Filipovića), Avde Čardžića, Asima Alihodžića i drugih. Ta su predavanja bila veoma korisna jer su doprinosila proširivanju idejnih horizonata.

Ilegalno smo rasparčavali list "Borba" i ilegalnu partijsku literaturu, što je imalo izuzetan ideološko politički značaj; u opšte ideološko političkom radu posvećivala se izuzetna pažnja. Ideološko političko djelovanje imalo je za cilj da se u redovima omladine razvija progresivno političko opredeljenje. Uticaj na radničku, trgovačku i srednjoškolsku omladinu očitovao se kroz razne oblike, a rezultati su bili veoma uočljivi, prije svega u broju naprednih omladinaca. Međutim, svi napredni omladinci nisu odmah primani u skojevsku organizaciju, već samo oni koji su bili u cijelosti provjereni, provjereni na zadacima koje su ostvarivali. Kasnije će i oni postati članovi SKOJ-a i Partije. Među njima pomeno bih Ivicu Makora, Ružu O-ljaču, Jusufa Tulića, Bogdana Jerkovića, Milorada Gajića, Braću i Živojina Preradovića, braću Pavlić, Mirona Mandrovića, plejadu izuzetnih ljudi čiji bi spisak bio veoma veliki. Kako se politička aktivnost proširivala, tako je i broj omladinaca vezanih za Partiju i SKOJ bivao sve veći.

Najvjerovatnije 1926. godine, a možda i 1927. godine, obrazovan je u Banjoj Luci Mjesni komitet SKOJ-a. Preko Veljka Drakulića uspostavljena je veza sa Pokrajinskim komitetom SKOJ-a u Zagrebu. Veza je bila neposredna i nije se prekidala. U Mjesnom komitetu SKOJ-a bio je Abduselam Gvoždžar, a nešto kasnije i Idriz Maslo. Sjećam se kako sam pisao pisma Pokrajinskom komitetu u Zagrebu nevidljivom tintom između redova običnog teksta. Tekstovi su se mogli čitati ako se list pisma zagrijavao. Za kasniju korespondenciju sa Pokrajinskim komitetom Veljko Drakulić me je povezao sa braćom Mažuran, rodom iz Gospića, odnosno naša skojevska organizacija trebalo je da i preko njih održava vezu. Nije mi poznato kakvu su ulogu braća Mažuran imala, a o tome bi, svakako, više mogao da kaže drug Jakov Blažević.

Godine 1929. u Zagrebu je održana Pokrajinska konferencija SKOJ-a, na kojoj sam i ja prisustvovao kao delegat iz Banje Luke. Došao sam kao drvodeljski radnik pod ilegalnim prezimenom Babić. Ne sjećam se adrese stana gdje sam inao oba-

vezu da se javim, samo znam da je to bio ilegalni stan za organizaciju partijske ili skojevske veze, a i za određene oblike političkog rada. U tom je stanu, što mi je poznato, Levi dr. Moni držao držao predavanja o dijalektičkom materijalizmu. Uzgred rečeno, sa Moni Levi-em ponovo sam se sreo na robiji u mitrovačkoj kaznionici.

Iz ovog stana su me odveli u jednu kuću na periferiji Zagreba gdje je održana pomenuta Pokrajinska konferencija SKOJ-a. Konferencija je održana u toku noći. Na samoj konferenciji konfrontirala su se mišljenja u pogledu stava koji treba da imaju Partija i SKOJ prema političkoj situaciji u zemlji, odnosno monarhističkoj diktaturi. Izvjesni partijski krugovi zauzeli su stav da treba organizirati revoluciju, što su prihvatile i izvjesne skojevske organizacije, ali ništa nije preduzeto u pogledu organizovanja ustanka jer uslovi, dakako, nisu bili zreli. Raspoloženja za organizovanje revolucije su postojala, ali se sve pretežno odvijalo u znaku teoretskih razmatranja od kojih se dalje nije ni išlo.

Na ovoj konferenciji podnio sam izvještaj o radu skojevske organizacije; kao autentičan on je i prihvaćen i ocjenjen kao vrlo dobar. U ocjenjivanju rada skojevske organizacije u Banjoj Luci posebno je naglašeno da treba više ulaziti u redove omladinaca industrijskih radnika.

Ocjena da treba u redove SKOJ-a i Partije primati što više radnika bila je na mjestu. Naročito je trebalo raditi na podizanju klasne proleTERSKE svijesti, na podizanju političke svijesti. Uzgred da napomenem, tada se naročito proučavala knjiga o dijalektičkom materijalizmu od Talhajmera. Proučavali su je i članovi SKOJ-a i članovi Partije u Banjoj Luci, a zbog popularnosti pisanja bila je veoma podesna za ideološko-politički rad sa članstvom i onima koji su pripremani za prijem u redove članova SKOJ-a i KPJ.

Neposredno po završetku Pokrajinske konferencije vratio sam se u Banju Luku. Međutim, ubrzo poslije toga došlo je do velike provale u zagrebačkoj skojevskoj i partijskoj organizaciji. Provalu je, po svemu sudeći, kako je kasnije utvrđeno, izvršio ubačeni policijski konfident, doušnik Bedekovića. Ime tog doušnika, kako sam kasnije čuo, bilo je Aga ili Beg. Svakako da je to bio pseudonim.

Arhiv Doc. krajine B. Luka

ABK 209-146- $\bar{V}$ /169

Nakon provale u Zagrebu i mene su policijske vlasti tražile u Banjoj Luci, ali su me tražile pod prezimenom Babić u Pilani. Policijske vlasti bile su obavještene da je neki pilanski radnik učestvovao i istupao na Pokrajinskoj konferenciji u Zagrebu, te su očekivale da će me među radnicima pronaći. Vjerovatno da su u evidenciji radnika u Banjoj Luci tražili lice koje je imalo prezime Babić ili neko koje bi bilo slično.

Obavješten da traže nekog radnika Babića u Pilani, a uvjeren da su dobili i moj opis, smatrao sam za potrebno da se izvjesno vrijeme prikrivam, što je bila neophodna mjera opreza. I kroz ovaj primjer je vidljivo da su ilegalna imena bila veoma korisna za ilegalne uslove rada.

Budući da sam zaboravio da napomenem, vratio bih se na jedan značajan detalj iz partijskog rada u Banjoj Luci iz perioda prije Pokrajinske konferencije SKOJ-a u Zagrebu. Dogadjaj je veoma značajan i za radnički pokret u Banjoj Luci, i za skojevski i partijski rad.

Naime, kada je objavljeno Otvoreno pismo Kominternne Komunističkoj partiji Jugoslavije, u kome je osudjeno lijevo i desno oportunističko skretanje i frakcionaštvo, pomenuto Pismo razmatrala je i partijska i skojevska organizacija u Banjoj Luci i kroz njega analizirala stanje u vlastitim redovima. Banjalučka partijska organizacija zajedno sa SKOJ-em prihvatila je ocjene Otvorenog pisma Kominterne i u svjetlu datih ocjena razmatrala svoj položaj, mjesto, ulogu i zadatke.

Partijskoj izbornoj konferenciji za izbor delegata za Kongres KPJ u Drezdenu i ja sam prisustvovao kao predstavnik SKOJ-a. Konferencija je održana u kući Avde Čardžića, koja i danas postoji. Na ovoj izbornoj konferenciji prisustvovao je Veljko Drakulić kao delegat Pokrajinskog komiteta KPJ u Zagrebu. Ne sjećam se da li je bio prisutan i Veso Masleša, ali su bili prisutni Asim Alihodžić, Fadil Maglajlić, Pavao Radan, Idriz Musić, Avdo Čardžić i mnogi drugi. Broj prisutnih bio je znatan, ali se svih prisutnih ne bih mogao sjetiti. Zbog značaja Konferencije i poznavanja partijskog života u Banjoj Luci, prisustvovao je i Akif Šeremet, koji je tada, koliko se sjećam, bio odsutan iz Banje Luke.

Na ovoj Izbornoj konferenciji Veljko Drakulić je podnio izvještaj o političkoj situaciji u zemlji, što je bila partijska ocjena uslova političkog života i rada. Organizacioni

izvještaj, koliko se sjećam, podnio je Akif Šeremet. Iza toga slijedili su i drugi izvještaji, među kojima i izvještaj o radu skojevske organizacije u Banjoj Luci, koji sam ja podnio. Izvještaji i diskusija imali su za cilj da se utvrde stavovi partijske organizacije koje će delegat zastupati na Kongresu. Banjalučka partijska organizacija zauzela je stavove koji su osudjivali frakcijsko i oportunističko djelovanje.

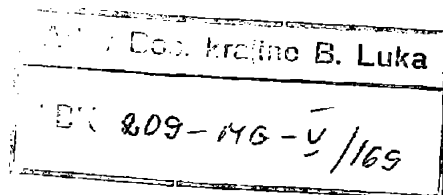
Oko samih priprema za Izbornu konferenciju bio sam i ja neposredno angažovan. Dobio sam zadatak da sa skojevskom organizacijom izvršim obezbjeđenje kuće Avde Čardžića da bi Izborna konferencija mogla nesmetano da se odvija. Angažovana je cjelokupna skojevska organizacija za izvršenje obezbjeđenja, a među ovim skojevcima bio je i Ferid Hasanbašić.

Konferencija je trajala u toku cijele noći. Sjećam se da je u toku trajanja Izborne konferencije došao jedan od skojevskih stražara da javi kako se neki čovjek penje na drvo u blizini kuće Avde Čardžića jer je u kasne večernje sate primjetio svjetla u stanu, pa ga je znatiželja vukla da dozna razloge. Stražari nisu htjeli da intervenišu, jer su opravdano smatrali da odatle ne prijeti nikakva opasnost. Tada smo ugasili svjetla, ušutili se i jedno vrijeme bili u mraku. Kada nas je stražar obavjestio da je čovjek sišao sa stabla, nastavili smo rad. Za delegata za Kongres u Drezdenu izabran je Avdo Čardžić. Izbor je izvršen tajnim glasanjem.

(Prekid)

27. maja 1974. godine
Banja Luka
Arhiv Bos. Krajine

Veljko Djordjević
(Veljko Djordjević)

(Nastavak)

Pismo Kominterne bilo je upereno protiv frakcionaškog djelovanja, lijevog i desnog oportunističkog skretanja. Orijehtacija je bila razgovjetna: usmjerenost na radničko rukovodstvo, revolucionarnu klasnu opredeljenost oslobodjenu balasta oportu- nizma. Kritici je bilo podvrgnuto političko djelovanje i data je ocjena političkog stanja.

Na pomenutoj Konferenciji u Banjoj Luci kritikovano je stanje u banjalučkoj partijskoj organizaciji, prevashodno rukovodstva na čelu sa Akifom Šeremetom. Njega su kritikovali Veljko Drakulić, Asim Alihodžić i Pavao Radan. Ocjena stanja u partijskim redovima bila je cjelovita. Akifu je naročito prigovoreno što mnogo udara po religiji, što je imalo ili moglo imati političke reperkusije, naročito u pogledu odnosa muslimanskog stanovništva prema KPJ. Akif je znao da za vrijeme muslimanskog posta peći prase i zvati Muslimane na svinjetinu. Svoja ateistička opredeljenja otvoreno je iznosio. Slučaj sa pečenjem praseta bio je otvorena demonstracija protiv čaršije, čaršijske malogradjanske klime, ali to je na odredjeni način odbijalo ljude.

Akifu Šeremetu na pomenutoj konferenciji oštro je zamjereno što je u redove KPJ pretežno primao intelektualce, srednjoškolce i esnafske radnike (zanatlije), a zapostavljao industrijske radnike u Pilani, Fabrici duvana, rudniku Laušu i gradjevinske radnike. Njegov rad na privlačenje intelektualaca u redove Partije dao je dobre rezultate; broj članova SKOJ-a i KPJ stalno se povećavao, ali mahom iz redova djaka, studenata i zanatlija. Pored svih njegovih zasluga, Akif je u odredjenom smislu sektašio u odnosu na industrijske radnike.

Akif je u Realnoj gimnaziji predavao istoriju. Njegova objašnjenja metodskih jedinki bila su prožeta istorijskim materijalizmom. Tada smo prvi put počeli na istoriju gledati drugačijim očima i predmet nam je postao i zanimljiviji i jasniji.

Jedan detalj iz nastave urezao mi se u sjećanje. Mislim da je to bilo u četvrtom razredu. Akif je objašnjavao metodu jedinku o ikonoborstvu u Vizantiji. U toku časa upitao me je:

" Da li ti, Veljko, vjeruješ da su ljudi ratovali 100 godina zbog ikona?"

Odgovorio sam: " Nisu ljudi blentavi da se toliko bore zbog ikona!". Mislio sam da će to profesoru biti ugodno da čuje zbog njegovih ateističkih opredeljenja, koja su djacima bila već poznata. Djaci inače u odgovorima taktiziraju i odgovaraju onako

kako pretpostavljaju da želi profesor.

Profesor Akif je tada rekao: " Ti nisi ni pogledao knjigu! Evo tebi slaba ocjena! "

Bila je to moja prva slika o njemu kao profesoru koji nije želio bilo kakve improvizacije, već poznavanje događaja. Njegova ateistička uvjerenja bila su vidljiva jer je u objašnjavanjima istorijskih događaja i ličnosti posebno naglašavao ulogu crkve i uopšte religije. Nije propuštao prilike da posebno podvuče sve one događaje u kojima je crkva odigrala negativnu istorijsku ulogu.

U svom političkom djelovanju nije žalio trud. Individualno je politički radio i sa pojedincima. Jedno cijelo popodne proveo je samnom objašnjavajući mi šta su sindikati, kakvu ulogu imaju i kakvu politiku vode. To mi je objašnjavao u toku šetnje. Išli smo do Gornjeg Šehera i nazad. Kad smo se vratili, iznenada me je upitao: "Šta su sindikati?" Pitanje me je iznenadilo. Bio sam zbunjen i nisam odgovorio na pitanje. Akif je uočio moju zbunjenost i nije dalje insistirao. Sve ono što mi je objašnjavao nisam zapamtio, ali su mi stvari postale daleko jasnije. Sindikalni rad nisam poznao, ali su mi Akifova objašnjenja otvorila horizonte.

Sjećam se zбора Zemljoradničke stranke na banjalučkom polju, negdje 1925. godine. Akif je angažovao nas, napredne omladince, da izadjemo pred zemljoradnike i da im dijelimo letke. Trebalo je da svi biciklima krenemo u unim pravcima odakle su dolazili seljaci na ovaj zbor. Sjećam se da smo od Akifa Šeremeta bili angažovani Edo Kunštek, Vilko Vinterhalter i ja. Trebalo je da ja dobijem bicikl od Nike Miličevića, profesora u Učiteljskoj školi. Akif me je uputio na Niku Miličevića za bicikl, ali od ovoga bicikl nisam dobio. Bez bicikla dobio sam zadatak da krenem u pravcu Jajca i dijelim letke. Ne znam u kom su pravcu išli Vilko Vinterhalter i Edo Kunštek. Poznato mi je da je Akif Šeremet naročito simpatisao Edu Kunšteka.

Želio bih da pomenem jedan događaj vezan za Akifa. Prije odlaska iz Jugoslavije Akif je došao u Banju Luku. Vjerovatno da je imao povjerenje u mene kad je došao do mene sa jednim neočekivanim i neuobičajenim zahtjevom. Pozvao me je da se sastanemo u stanu oficira Milivoja Kundaka (stan u sadašnjoj Gundulićevoj ulici). Došao je sa jednim drugom koji nije bio Banjalučanin. Navodno je bio vojnik, što je vjerovatno, ali

nije bio u vojničkom odijelu. Razgovoru nije prisustvovao Mili-voje Kundak. Čak, vjerujem, nije ni bio upoznat sa sadržajem razgovora koji je vođen; omogućio je samo sastanak u svom stanu, a možda i omogućio vojniku da dodje.

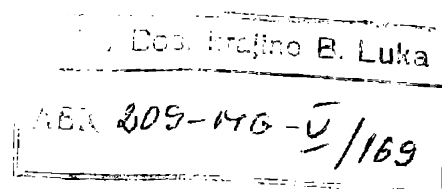
Akif mi je tada objašnjavao da su usljed šestojanuarske diktature mnogi drugovi pohapšeni i da se nalaze u zatvorima i na robiji, kao i da su mnogi od agenata i policije premlaćivani. Takva situacija nameće, kako je Akif rekao, da se iznadju finansijska sredstva kako bi se zatvorenici oslobodili. Imao je vjerovatno u vidu organiziranje bjegstva iz zatvora niza ličnosti, naročito partijskih radnika. Sjećam se da je Akif pominjao i akciju na spasavanju Ede Kunšteka iz zatvora.

O potrebi obezbjeđivanja sredstava za spasavanje revolucionara iz zatvora obavjestio sam Asima Alihodžića, koji se po ovim pitanjima konsultovao sa ostalim članovima Mjesnog komiteta u Banjoj Luci. Nije mi poznato da li je Akif Šeremet razmatrao problem ubiranja sredstava za oslobađanje zatvorenika na svoju ruku ili na nečiju inicijativu.

4. juna 1974. godine
Banja Luka

Veljko Djordjević

(Veljko Djordjević)

Asim Alihodžić bio je tada u partijskom rukovodstvu u Banjoj Luci, odnosno član Mjesnog komiteta KPJ.

Asim Alihodžić me je upoznao sa stavom Mjesnog komiteta da se nije saglasio sa prijedlogom Akifa Šeremeta da se neredovnim ili nelegalnim putem iznalaze sredstva za izvršavanje partijskih zadataka. O tome sam obavjestio Akifa, koji je poslije toga otišao iz Banje Luke. Kasnije sam čuo, ne sjećam se od koga, da je Akif otišao u inostranstvo.

Kao učenika VII razreda Realne gimnazije Akif me je poslao u Zagreb sa zadatkom da dodjem u dodir sa Nezavisnim sindikatima, a naročito sa organizacijom kožaraca. Kožarci su i u Banjoj Luci bili jaka sindikalna organizacija, koja je bila u sastavu Nezavisnih sindikata, a biła je pod uticajem Mjesnog partijskog rukovodstva. Akif mi je dao adresu da se javim nekom Babiću. Imao je pseudonim ili ime nekako kao Altum, ili nekako slično. Babića sam informisao o radu sindikata u Banjoj Luci, prema informacijama dobivenim od Akifa Šeremeta. Taj Altum Babić bio je Musliman. Kasnije je proglašen za trockistu.

Znam da sam tada u sindikata našao sestru Alije Alijagića i s njom razgovarao.

Akif je u te vrijeme održavao veze sa Zagrebom, odnosno sa sindikalnom i partijskom organizacijom. Medjutim, detalji ovih kontakata nisu mi poznati.

Najpovjerljivije stvari pisali smo šifrom. Za šifru koristili smo se nekom knjigom. Uzimala se, naprimjer, jedna strana knjige i slova u tekstu obilježavala brojem. Onaj ko je šifrirao i onaj koji je vršio dešifriranje koristili su se utvrđenom stranicom teksta, odnosno teksta stranice određene knjige. Tekst se pisao nevidljivom tintom između redova običnog pisma.

Medjutim, najpouzdaniji put bio je u izravnim kontaktima. Tada su se stvari mogle i detaljnije objasniti bez opasnosti da to dodje do ušiju nepozvanim licima.

(P r e k i d)

24. juni 1976. godine
Banja Luka

Veljko Djordjević
(Veljko Djordjević)

Arhiv Bos. Krajine B. Luka

ABK 309-176-2/169

(Nastavak III.-)

Nikiću Pavlića primio sam za člana Partije 1933.godine.Moja je inicijativa bila da se primi jer se i u Banjoj Luci i u Zagrebu isticao u političkom radu.Tada je u članstvo KPJ primljen i Franjo Sarafin,Franjo Lemajić, Jakov Šmit i možda još neko.Tada je obrazovana partijska ćelija na Pilani.Mislim da je sekretar ove ćelije bio Franjo Sarafin jer je politički bio najaktivniji.

Tada je postojala partijska ćelija i među kožarima.Sekretar je bio Muhamed Kazaz,tada jedan od članova Mjesnog komiteta.U ovoj partijskoj ćeliji bili su Abduselam Blekić-Šandor,Ethem-Leda Karabegović i još neki.

U to vrijeme postojala je partijska ćelija i u Fabrici duvana.

Članovi Mjesnog komiteta 1933.godine bili su: Idriz Maslo,Muhamed Kazaz,ja i Pavo Radan.Za Pavu Radana nisam sasvim siguran jer je nekako u to vrijeme,izvjesno vrijeme,bio odsutan iz Banje Luke.Pavo Radan nije bio ni na proširenom partijskom sastanku (konferenciji) kada je 1934.godine došao Šojka u Banju Luku kao delegat Pokrajinskog komiteta Hrvatske.

Koliko se sjećam,u partijskoj ćeliji Fabrike duvana bili su: Kasim Hadžić,Miron Mandrović i Šefket Maglajlić,a vjerovatno i još neko.Ispred Mjesnog komiteta s ovom je ćelijom održavao neposrednu vezu Idriz Maslo.

U članstvo SKOJ-a primio sam Idriza Maslu 1928.godine,a za člana Partije 1929.ili 1930.godine.

Mene je u članstvo Partije primio Pavo Radan januara 1929.godine,što je bio zvanični prijem mada sam ranije kao sekretar Mjesnog komiteta SKOJ-a prisustvovao sjednicama Mjesnog komiteta Partije.Sjećam se da je tada u Mjesnom komitetu SKOJ-a bio i Abduselam Gvoždžar.

U članstvo Partije primio sam Vilku Vinterhaltera,koji se istakao u društvenom radu i u Banjoj Luci i u Zagrebu.Vilko je za vrijeme studija u Zagrebu bio u kon-

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-MG-5/169

taktu sa članovima KPJ i izvršavao određene društveno političke zadatke. Preko Viške Vinterhaltera štampali smo poznatu knjigu Gjka Gajića "Čovjek u šumi s motikom pod glavom".

Na dužnosti sekretara Mjesnog komiteta SKOJ-a mene je zamjenio Idriz Maslo. Idriz Maslo je kao skojevski sekretar prisustvovao sastancima Mjesnog komiteta. Sastanke smo najčešće održavali izvan kuća. Pomenuo bih neka mjesta gdje smo se sastajali: kod Hamzagine ciglane, na rijeci Suturliji, kod spomenika na Banjalučkom polju, na putu prema Šehitluoima i na drugim mjestima koja nisu bila izložena većim ili frekventnijim posjetama. Sastanke smo obično zakazivali unaprijed sa određivanjem mjesta i vremena. Održavali su se prema potrebi, obično dva do tri puta mjesečno.

Svi smo imali i ilegalna imena, ali ih se ne sjećam jer ih tada nismo koristili budući da smo se međusobno dobro poznavali. Ta su ilegalna imena data za korišćenje za slučaj potrebe.

Sastanci su održavani i u privatnim kućama, obično kod mene, u kući Idriza Masle i kod jednog mještanina u Gornjem Šeheru, u čijem smo kućerku održali više sastanaka i konferencija. Znali smo održati sastanke u kući Mirona Mandrovića, Franje Sarafina itd.

Nije bila praksa da članovi Mjesnog komiteta pitaju ili referišu koga su poimenično u međuvremenu primili za člana Partije. Obično se pominjao samo broj i lokacija partijske ćelije. Uslovi konspirativnog rada opravdavali su ovakvu praksu da se ne bi u slučaju eventualne provale otkrila cjelokupna partijska organizacija u gradu. Vlasti su mogle samo pretpostavljati ko je član Partije, ali su u slučajevima provale jednih rad nastavljali drugi.

Postojala je praksa da članovi Mjesnog komiteta idu na sastanke pojedinih ćelija. Kada sam, naprimjer, ja išao na ovakve sastanke nisam pitao kako se ko zove, što je bilo nepisano pravilo ilegalnog rada.

Dnevni redovi sastanaka bili su vezani za analiziranje političke situacije i u skladu s tim utvrđivao se metod i stil rada. Podnosili su se izvještaji o stanju i prilikama u sindikatima, društvima itd., odnosno o svim oblicima

Arhiv Dos. krajinе B. Luka

ABK 809-146-5/169

praktičnog djelovanja komunista na ekonomskom i političkom polju. Iz tih analiza izvlačili smo zaključke u kom pravcu usmjeravati dalji rad. Posebno je bilo značajno dobivanje i rasturanje ilegalnog materijala. Ilegalni partijski materijal imao je značaj za ideološko izgradjivanje i članova Partije i onih koji su pripremani da budu primljeni u članstvo. Morali smo paziti da veza u dobivanju ilegalnog materijala ne bude prekinuta, a dolazila je raznim kanalima. Dijelom je dolazio poštom na različita imena, izravno na one koji nisu bili ni kompromitovani ni sumnjivi, a dijelom preko ličnog kontakta. Donosili su ga članovi KPJ i SKOJ-a koji su bili vezani za Zagreb, a i simpatizeri. Iz Zagreba su donosili partijski materijal oni koji su tamo studirali, bilo izravno ili preko drugih lica. Partijsku gradju donosili su: Nikica Pavlić, Vilko Winterhalter, Edo Kunštek, Berto Sipek, Asim Alihodžić i mnogi drugi. Ilegalni materijal dolazio je i preko onih koji su studirali u Beogradu, koji su preko partijske ili skojevske organizacije Univerziteta do njega dolazili.

Najpoverljivije stvari obavljane su ličnim kontaktom ili putem pisane riječi nevidljivom tintom. Takva pisma dolazila su ili su bila slana na različite adrese. Neka pisma sam i izravno dobijao. Bila su to obična privatna pisma u čijim je međjuredevima bio tekst pisan nevidljivom tintom. Opštrnije direktive Pokrajinskog komiteta iz Zagreba dolazile su putem delegata, tj. usmenim putem. Za rad partijske organizacije u Banjoj Luci poseban značaj ima veza koja je ostvarivana sa pokrajinskim komitetom.

Davno je to bilo i teško se mogu sjetiti, ali se sjećam da su prije Šojke kao delegati Pokrajinskog komiteta iz Zagreba u Banju Luku dolazili Veljko Drakulić (koji je sa nama održao nekoliko sastanaka) i neki čovjek sa pseudonimom "Stari" (krupan čovjek, smeđe kose i okruglog lica, dosta stariji od nas). Njihovi savjeti i sugestije bile su za nas veoma dragocjene.

Taj "Stari" došao je sa direktivom za stvaranje šireg antifašističkog fronta. Sastanak sa Starim održan je u pomenutom kućerku u Gornjem Šeheru. Bila je to više par-

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209 - 176 - 5 / 169

tijska konferencija nego sastanak jer su osim članova Mjesnog komiteta KPJ prisustvovali i drugi pozvani članovi Partije. Drug "Stari" govorio je o potrebi masovnijeg rada i nužnosti objedinjavanja borbe svih progresivnih snaga protiv reakcije i nadirućeg fašizma; na platformi borbe protiv reakcionarnih snaga, naglasio je drug Stari, treba djelovati na mobilizatorski način u smislu saradnje sa svim onima koji su vođjni da saradjuju. Pomenuo je mogućnost saradnje i sa Jugorason.

Kasim Hadžić to je komentarisao na sebi svojstven način: "E, sa tim jugorasovcima ja neću!". Svi smo se na tu Kasimovu primjedbu nasmijali.

Zaboravio sam spomenuti da smo često držali sastanke i u kući Ferida Hasanbašića. Njegova je kuća bila za ovakve sastanke veoma pogodna jer je bila u dvorištu, a od oka znatiželjnika bila je zaštićena zidom. Naročita pogodnost bila je u tome što joj se moglo prići sa više strana.

Isto tako, zaboravio sam spomenuti da je oživila rad 1933. godine partijska ćelija u Kolima, čiji je sekretar bio Gojko Gajić. Ona je ranije osnovana, mislim 1929. godine, ali je aktivniji rad bio od 1933. S Gojkom Gajićem i ovom partijskom ćelijom održavao je vezu Muhamed Kazaz izravno i preko Smaje Fazlića. Koliko se sjećam, on je već tada bio član Partije, a primio ga je Muhamed Kazaz.

Na partijsku vezu u Banju Luku dolazili su i drugi drugovi iz Pokrajinskog komiteta Hrvatske. Djelimični zastoje u vezi između Zagreba i Banje Luke nastao je u periodu 1929-1932. Međutim, ni tada nije bila potpuno prekinuta, posebno zahvaljujući drugovima koji su studirali u Zagrebu, ali je imala svoje plime i oseke, više povremena nego stalna i kontinuirana. Preko Zagreba smo stalno dobivali direktive Partije, putem onih koji su tamo studirali, primenjivali ih na naše uslove i sprovodili.

Željeli smo da se veza sa Pokrajinskim komitetom u Zagrebu što više produbi. Kad mi je Nikica Pavlić rekao da ima vezu sa partijskim rukovodstvom u Zagrebu, objasnio sam mu našu želju da ostvarimo izravan kontakt. Kao sekretar Mjesnog komiteta znam da sam ovo pitanje stavljao na dnevni red naših sastanaka. Željeli smo da banjalučku

partijsku organizaciju uže vežemo za Pokrajinski komitet.

Negdje u ljeto 1934. godine došao je u Banju Luku delegat Pokrajinskog komiteta koji je nosio ilegalno ime Šojka. U to sam vrijeme još bio student, koji je stalno boravio u Banjoj Luci, a samo za polaganje ispita išao u Zagreb. Na željezničkoj stanici dočekali smo ga Nikica Pavlić i ja. Nikica je već poznavao Šojku. Na stanici me je s njim upoznao. Odveo sam ga u svoju kuću, kako sam se već dogovorio sa Nikicom Pavlićem. Stanovao sam u Njegoševoj ulici (sada Zagrebačka) u kući Milkana Gojića, kod današnje barake Mjesne zajednice Hiseta. Mojoj se kući moglo prići i iz ulice kraljice Marije (danas ulica Šoše Mažara). Bolje rečeno, moja je kuća imala ulaz i iz jedne i iz druge ulice. Ovakav prilaz kući bio je podesan za održavanje sastanaka.

U toku cijelog boravka u Banjoj Luci Šojka je boravio kod mene. Bio je srednje visine, smeđj, dugoljastog lica. Tada je mogao imati oko 30 godina. Kada sam nedavno čitao knjigu o Španskoj revoluciji, među učesnicima pročitao sam i prezime jednog čiji je pseudonim bio Šojka (rodom iz Sl. Požege). Nisam siguran da li se radi o istoj ličnosti, ali je sasvim vjerovatno.

Šojka je odsjeo kod mene tri do četiri dana. Noćio je kod mene dvije ili tri noći. Uveče smo dugo razgovarali. Konstatovao sam da je iskusan partijski radnik i veoma odlučan. Stvarima je pristupao veoma temeljito. Političke prilike u zemlji i svijetu dobro je poznavao.

Zakao sam sastanak Mjesnog komiteta uz učešće i drugih članova Partije, svih iskusnijih i istaknutijih članova. Bila je to neka vrsta Partijske konferencije u prisustvu jedno dvanaestak članova, održane u kući Idriza Masle ili u onom pomenutom kućerku. U svakom slučaju, prošireni sastanak (konferencija) održan je u Gornjem Šeheru. Sastanak je počeo uveče i trajao je cijelu noć. Razišli smo se u samo rano jutro.

Želio bih da napomenem da se Šojka prije održanog sastanka veoma detaljno raspitivao o partijskom radu u Banjoj Luci. Tražio je iscrpne informacije i o društveno-ekonomskim i političkim prilikama, a i o radu pojedinaca i partijske organizacije u cjelini. Stekao sam utisak da želi da se

Arhiv Doc. krajinje B. Luka

ABK 205-46-5/169

iscrpno upozna. Insistirao je da na sastanku budu prisutni drugovi iz svih partijskih ćelija, odnosno iz svih punktova gdje su članovi Partije djelovali.

Razgovarali smo do duboko u noć. Vidjelo se da želi upoznati sve specifičnosti našeg rada. Dogovorili smo se za održavanje jednog šireg sastanka, šireg od kruga članova Mjesnog komiteta. Šojki sam napomenuo da uskoro slijedi moj odlazak na odsluženje kadrovskog roka u vojsku i da bi trebalo izvršiti izbor novog sekretara.

Pomenutom sastanku (konferenciji) prisustvovali su: Muhamed Kazaz, Ethem-Leda Karabegović, Franjo Sarafin, Safet Filipović, Nikica Pavlić, Idriz Maslo, Abduselam Blekić-Šandor, ja, a mislim i Šefket Maglajlić i Jakob Šmit, u što nisam sasvim siguran. Ne računajući Šojku, mislim da je bilo jedno dvanaest članova.

Prisutnim drugovima rekao sam da našem sastanku prisustvuje drug iz Pokrajinskog komiteta i da je sastanak posvećen analizi rada partijske organizacije i njenih članova u svim oblicima djelovanja komunista na političkom polju. Najviše se diskutovalo o radu u sinikmatima, radu u društvima i radu u redovima omladine. Ocjenjeno je da partijska organizacija još uvijek nije ovladala političkom situacijom u smislu efikasnog djelovanja u svim onim formama i sredinama gdje se može uticati na politički i društveni život.

Šojka je prisutne upoznao sa političkom situacijom u zemlji i svijetu i prenio direktive za rad, odnosno da uputstva kako bi trebalo raditi naročito u redovima radničke klase, u podružnicama strukovnih sindikata i u redovima omladine. Posebno je istakao pitanje ideološkog osposobljavanja članova i organizovanje ekonomske i političke borbe radničke klase. Zaključeno je da se pristupi i izboru novog Mjesnog komiteta, koji bi se povezao sa okolnim mjestima i postupno prerastao u Oblasni komitet. Pomenuta su i mjesta sa kojima se treba partijski povezati: Prijedor, Ljubija, Kostajnica, Bos. Novi i Bos. Gradiška.

Iza toga pristupilo se izboru, koji je održan na jedan veoma demokratski način. Glasalo se listićima, ali tajnim

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-176-5/169

glasanjem. To je predložio delegat Pokrajinskog komiteta. Sva-ko je od prisutnih dobio svoj broj. Glasalo se na taj način što se bliže bio broj za koji se glasa. Oni brojevi koji su dobili najveći broj glasova izabrani su u Mjesni komitet. Ja nisam ulazio u obzir za izbor jer su svi bili informisani da ubrzo odlazim na odsluženje vojnog roka i da ne ulazim u obzir za glasanje.

Cedulje su stavljene u šešir Šojke. Šojka je sam izvršio prebrojavanje. Rezultate nije saopštavao jer nije želio da se zna koji su članovi izabrani u Mjesni komitet. Svakome ko je izabran šapnuo je obavještenje i zakazao sastanak. Sastanak novoizabranog Mjesnog komiteta održan je sutradan, ali ne znam gdje. To mi Šojka nije rekao.

Iz razgovora sa Šojkom doznao sam da su u novi Mjesni komitet izabrani: Idriz Maslo, Nikica Pavlić, Muhamed Kazaz i Kasim Hadžić, a možda i još neko.

Šojka je u mojoj kući održavao individualne sastanke sa pojedinim komunistima, bolje rečeno direktivne sastanke na kojima im je posebno predočavao konkretne zadatke. Dobro se sjećam da su na ove sastanke dolazili Nikica Pavlić, Idriz Maslo i Josip Zmazek iz Hrv. Kostajnice.

Naime, sutradan poslije sastanka iz Hrv. Kostajnice doputovao je u Banju Luku Josip Zmazek. Do tada ga uopšte nisam poznavao. U moju ga je kuću doveo Nikica Pavlić da se nadje sa Šojkom jer je trebalo da se Kostajnica partijske poveže sa Banjom Lukom. Bio je to plan da se obzaruje oblasni komitet u Banjoj Luci koji bi bio povezan sa Pokrajinskim komitetom u Zagrebu.

Dok je u toku dana Šojka razgovarao sa pojedinim članovima Partije, uveče smo dugo razgovarali o političkim prilikama i zadacima komunista. Stekao sam utisak da je veoma oduvan Partiji, da je iskusan u političkom radu i poznavanju problema, a i da je raspolagao sa izuzetnim organizatorskim sposobnostima. Nije volio improvizacije i želio je da poznaje stvari prije davanja svoje ocjene. I na naš sastanak je došao sa slikom o stanju političkog života i rada, koju je još upotpunio kroz diskusiju. Koliko je meni poznato, više nije dolazio

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-116-5/169

u Banju Luku.

Nakon njegovog odlaska razgovarao sam sa Idrizom Maslom, Muhamedom Kazazom i Nikicom Pavličem. Naša je ocjena bila jedinstvena. Svi smo bili zadovoljni dolaskom Šojke, načinom njegovog pristupa i postignutim rezultatima. Šojkina uputstva bila su veoma korisna, a naročito u pogledu praktične primjene u našem partijskom radu. Ocjena o Šojki kao ilegalnom partijskom ^{radniku} ~~radniku~~ bila je veoma povoljna.

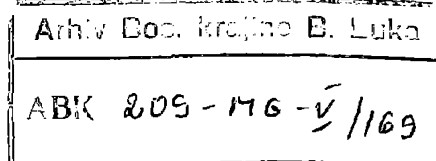
Sastanak sa Šojkom održan je prije atentata na kralja Aleksandra, a ja sam pozvan u vojsku neposredno poslije ubistva. Poslali su me u Bileća u djačku četetu. Bio sam u prvom vođu IV bataljona. Komandant puka bio je neki general Toskić.

Tamo sam se upoznao sa svršenim inženjerom šumarstva Ilijom Čolovićem i nekim Fulgozijem iz Dalmacije. Obojica su bili politički napredni ljudi, možda i članovi Partije. Sa Čolovićem diskutovao sam o sadržajima napredne ilegalne literature koju je on dobivao od Fulgozija. Ne sjećam se o kojoj se literaturi radilo. Ubrzo su Fulgozija kao politički naprednog čovjeka otkrili i izbacili iz školske čete, odnosno škole za rezervne oficire. Mađa su ga sistematski isledjivali Fulgozi nas nije izdao.

Izvršen je detaljan pretres svih prostorija i naše opreme. Sjećam se da su kod mene otvorili i novu kutiju od žiljeta da vide da li je išta u njima napisano. Mislím da se radilo o nekoj Lenjinovoj brošuri, koja u vrijeme pretresa nije bila kod mene. Nije mi poznato gdje je bila sklonjena, ali je u toku pretresa nisu našli. Vjerujem da je brošuru Fulgozi u to vrijeme negdje sklonio.

Sjećam se kako nam je u pomenutoj školi smetala neka drobilica za kamen. Bila je veoma bučna i skoro da i nismo imali mira, naročito kada nam je poslije vojnog zanimanja bio potreban odmor. Čolović je stupio u vezu sa nekim radnicima i oni su je onesposobili za rad. Poslije toga imali smo potreban mir i za učenje i za odmor.

Partijska direktiva u to vrijeme bila je da članovi u vojsci treba da što bolje ovladaju vojnom vještinom, odnosno da se što bolje obuču. Čolović i ja predano smo učili i mogu reći da smo bili dobri vojnici.

Koliko se sjećam, i Čolović je bio negdje iz Dalmacije. Bio je divan drug i politički dobro obrazovan. Bili smo prijatelji, a i politički drugovi.

Kada sam se 1935. godine vratio u Banju Luku, uočio sam nezdravu klimu u partijskoj organizaciji, odnosno neke zategnute odnose i sukobe oko koncepcije političkog rada. Mene su odmah po dolasku kooptirali u Mjesni komitet. Sekretar Mjesnog komiteta bio je Idriz Maslo. Međutim, to nije bio onaj Mjesni komitet koji je izabran 1934. godine u prisustvu Šojke kao delegata Pokrajinskog komiteta. Ne znam kako je došlo do smjene starog i obrazovanja novog Mjesnog komiteta. Meni su rekli da je održan širi sastanak u prisustvu nekog delegata Pokrajinskog komiteta Hrvatske, neka vrsta partijske konferencije i da je tada izabran novi komitet kao Oblasni komitet. U njemu su bili: Idriz Maslo, Safet Filipović, Asim Alihodžić i Muhamed Kazaz.

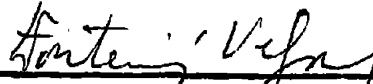
Taj je Komitet bio u nekoj vrsti kontinuiranog sukoba sa skoro svim najaktivnijim članovima partijske organizacije koji su radili u "Pelagiću", KAB-u, "Budućnosti" itd. Za mene je ova situacija bila veoma mučna i politički veoma štetna. Za rad Komiteta bio je vezan i Miloš Popović, ali mi nije poznato da li je bio član budući da ga nisam vidjao na sastancima nakon mog kooptiranja.

Mene je zaista čudilo da su Kasim Hadžić i Nikica Pavlić izašli iz sastava Komiteta. Znao sam da su bili frakcija oni koji su bili u sukobu sa rukovodstvom Partije, ali je ovo bilo nešto drugo: rukovodstvo je došlo u sukob sa najaktivnijim partijskim kadrovima u Banjoj Luci. U Komitetu nije bilo ni Pave Rađana, starog i iskusnog člana Partije, što je također bilo čudno.

U radu ovog Komiteta učestvovao sam sve do odlaska na stažiranje, vojnu vježbu u Kragujevac.

Sastanci Komiteta održavani su u kući Idriza Masle, a i kod Asima Alihodžića i mene. Uvijek su proticali u nekoj prepirci, konfrontacijama.

22. maj 1975. godine

(Veljko Djordjević)

Arhiv Soc. krajine B. Luka

ABK 209-146-5/169

(Nastavak IV.-)

Asim Alihodžić bio je dobro politički i informisan i izgrađen. Bio je dobar poznavalac opštih političkih prilika u svijetu i u zemlji. Osim toga, odlikovao se i dobrim poznavanjem marksizma. Izravno je održavao vezu sa istaknutim političkim radnicima u Zagrebu, kao što su Pavle Gregorić, Božidar Adžija, Ognjen Prica i drugi. Sa Vesom Maslešom bio je lični prijatelj. To mi je poznato jer smo u nekoliko navrata zajedno išli u Beograd, u stanu Vesu posjećivali i kod njega spavali.

Jedne posjete se naročito sjećam. Asim i ja došli smo u stan Vese Masleše u ranim jutarnjim časovima. Majka i žena (Jelena) bile su totalno iznenadjene posjetom i odmah su upitale kako smo mogli da udjemo u zgradu jer dvojica agenata stražare pred kućom. Iste noći 1934. godine, koliko se godine mogu sjetiti, Vesu su uhvatili, odnosno došli u stan i uhapsili. Ostavili su dvojicu agenata da pred kućom stražare. Vidjeli smo ih iza kućnih zavjesa kako se kreću duž ulice pored kuće. I nama je bilo čudno da smo mogli ući a da nas nisu primjetili. Bila je to slučajnost.

Nastao je problem kako da izađemo iz stana, a da nas ne primjete. I sami smo željeli da izađemo iz stana jer se očekivao njihov eventualni ponovni dolazak. Zadržali smo se u stanu oko jedan sat, a i vrijeme nam je sporo prolazilo u kombinacijama kako da izađemo. To smo učinili na taj način da smo stali u haustor iz kroz otškrinuta vrata posmatrali kretanje agenata. Kad su prošli pored vrata i bili okrenuti leđima, na brzinu smo izašli i uključili se među prolaznike. Prema ranijem dogovoru, Asim je krenuo na jednu, a ja na drugu stranu, odnosno otišli smo u različitim pravcima, što je bila nužna mjera opreza.

Vesina glavna veza sa Banjom Lukom u to vrijeme bili smo Asim Alihodžić i ja. S nama je najčešće i kontaktirao, a njega je interesiralo sve što je bilo u vezi sa Banjom Lukom. Pomenuti odlazak do Vese, kada se zbog njegovog hapšenja nismo susreli, imao je za cilj da se informišemo o političkim

prilikama, a posebno o stavu Partije u odnosu na političke događaje i odnose na političkom polju. Stavovi rukovodstva Partije Vesi Masleši bili su dobro poznati. Znali smo da su Vesina objašnjenja na odredjen način i zvanični stavovi Partije. Nas je posebno interesirao stav Partije u odnosu na ostale političke partije, što je nama bilo veoma značajno zbog naših konkretnih, specifičnostima obojenih političkih uslova u Banjoj Luci, gdje su djelovale i aktivnostima se ukrštavale razne buržoaske partije. Željeli smo Vesi predočiti neke karakteristike u radu pojedinih partija u namjeri da čujemo njegovu ocjenu. Tako smo i ranije radili.

Veso Masleša me je za vrijeme jedne ranije posjete upoznao sa Jovanom Popovićem. Kasnije sam i sam išao kod Jovana Popovića u stan u vezi lista "Narodna pravda". Jovan je nekom drugom linijom dobio prvi broj lista "Narodna pravda" i dao je vrlo pohvalnu ocjenu.

Ne bih se mogao sjetiti partijske konferencije iz 1931. godine održane u Gornjem Šeheru, koju u svojim sjećanjima pominje Safet-Fric Filipović, ali vjerujem da se mogla održati jer je proširenih sastanaka Mjesnog komiteta bilo više.

Međutim, nije tačno da je prvi Mjesni komitet SKOJ-a obrazovan 1932. godine, kako piše dr Dušan Lukač u svojoj knjizi "Banja Luka i okolica u ratu i revoluciji" jer je Mjesni komitet djelovao i ranije. Ja sam 1927. godine bio sekretar Mjesnog komiteta SKOJ-a u Banjoj Luci, u kojem su bili: Abduselam Gvoždžar, Idriz Maslo i ja. Nema logike u zaključivanju da ranije nije bilo mjesnog komiteta kada je poznato da je više skojevskih grupa (ćelija) djelovalo. Baš iz reda skojevaca Partija je dobivala svoje kadrove.

Poslije mene sekretar Mjesnog komiteta SKOJ-a bio je Idriz Maslo, a članovi su bili, koliko se sjećam, Vilko Winterhalter i Nikica Pavlić.

Ne sjećam se detalja partijske konferencije iz zime 1932/33. godine, ali je to mogla biti konferencija kada je iz Zagreba došao delegat Pokrajinskog komiteta, koga sam već pomenuo pod konspirativnim imenom Stari.

Istaknuti aktivisti SKOJ-a u Realnoj gimnaziji

Arhiv Dos. krajine B. Luka

ABK 209-46-5/169

bili su Edo Kunštek, Vilko Vinterhalter, Berko Supek, Tankredi Sola, Filanović Tone i drugi. Politički rad među omladinom u Realnoj gimnaziji, zahvaljujući djelovanju Partije i SKOJ-a, uslovio je da i tada i kasnije ova škola bude vrelo kadrova koji će biti vezani za radnički pokret. Velika bi, zaista, lista bila politički izraslih kadrova koje su izašli iz Realne gimnazije u Banjoj Luci. Osim toga, ne treba zaboraviti, da je u redovima nastavnog kadra u školi Partija imala svoj oslonac, kako u članovima, tako i u brojnim simpatizerima.

O radu skojevske organizacije u Realnoj gimnaziji dosta bi znao reći Aleksandar Jokanović, koji tada nije bio član SKOJ-a, ali je bio veoma napredan, stalno u saradnji s nama, u toku naših akcija, i kao napredan ostao je do kraja. Vjerujem da se sjeća mnogih akcija koje su u školi pokretane, naročito onih koje su sadržavale političku notu.

Znam da je s nama bio u neposrednoj vezi profesor Milan Jovanović, zvani Šule, ~~koji je predavao matematiku~~. Isto tako, s nama je bio povezan i profesor Slijepčević. Sve što sam od njih tražio, a sve je to bilo po partijskoj liniji, oni su izvršavali. Bilo je to u periodu 1931-1933. godine kada sam im se ja izravno obraćao za usluge u korist Partije.

Koliko se sjećam, profesor Milan Jovanović predavao je matematiku ili njemački jezik, ali to nije bitno jer je za njega značajno da je bio vezan za Partiju. U školi je svestrano davao podršku i izlazio u susret članovima skojevske organizacije. Ako je trebalo nešto učiniti u interesu rada skojevske organizacije uvijek sam se izravno obraćao Šuli, a i Slijepčeviću. Sa Šulom bio je u neposrednoj vezi i Asim Alihodžić, a sa njim je posebno kontaktirao, i mislim da ga je on i primio za člana Partije, a možda je kao član KPJ i došao u Banju Luku. Znam da je postavljene zadatke izvršavao. Asim Alihodžić često se sastajao sa Šulom i, mislim, davao zadatke. Po nekim konkretnim pitanjima dolazio sam u stan i Šule i Slijepčevića. Za Slijepčevića pouzdano ne znam da li je bio član Partije, ali je mogao biti. Znam da su njihovi politički pogledi bili na partijskoj liniji.

U redovima učenika Realne gimnazije, posebno onih u višim razredima, uočavala se politička diferencijacija. Zna-

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-146-V/169

lo se koji su sve učenici napredno opredeljeni, a i oni učenici koji su pripadali reakcionarnim političkim platformama bilo koje vrste. Najistaknutija ličnost u taboru reakcionarnih snaga u školi bio je Feliks Medjelski. Mogao bih posebno istaći da je do konfrontacija skoro uvijek dolazilo u vrijeme izbora za rukovodstva školskih društava i sekcija, kao i u pogledu organizovanja određenih akcija. Izbori za uprave dječkih literarnih društava (prije "Mladost", a kasnije "Mlada Jugoslavija") bili su uvijek u znaku nastojanja da se obezbijedi politička prevaga. Isto tako, do konfrontacija je dolazilo i na pojedinim predavanjima.

U svim tim akcijama napredne snage vodile su glavnu riječ i imale su velik uticaj na školsku omladinu. Akcije napredne omladine dobivale su masovnu podršku učenika. Podsjetimo se samo masovnog štrajka kada je izvršen javni pritisak na direktora, što je i dovelo do njegovog smenjivanja. Sličan je slučaj bio kada se istupalo protiv pojedinih reakcionarnih profesora.

Prilikom obilježavanja 50-ogodišnjice Marksove smrti banjalučki gimnazijalci su organizirali masovnu manifestaciju u formi izleta u Trapisku šumu. Ovaj su izlet organizirali članovi KPJ i SKOJ-a. Tada su, koliko se sjećam, iz Realne gimnazije bili isključeni Milorad Gajić i, čini mi se još neki, a veliki je broj učenika bio kažnjen. Učenici Realne gimnazije su i ranije grupnim izletima ili na neki drugi prigodan način obilježavali značajne jubileje iz radničkog pokreta.

U svim slučajevima kada su članovi SKOJ-a bili na udaru pojedinih profesora ili uprave škole, kao i kad je trebalo da intervenišu u korist ove ili one akcije koju su pokretali napredni djaci, tražio sam od Jovanovića Šule i Slijepčevića da se angažuju. Oni su izlazili u susret naprednim djacima i prilikom ocjenjivanja. Slijepčević je, naprimjer, bio spreman da iznese van i školsku zadaću da se prepravi tekst, ako je to bilo potrebno. Isto takav bio je i Šule.

Ranije sam rekao da smo sa Vesom Maslešom stalno održavali kontakte. Odlaskom u Beograd sa Banjom Lukom ni-

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 309 - MG - 5 / 169

je prekidao vezu. Premda ta veza nije bila bez prekida, ipak je postojala i Vesine sugestije, savjeti i obavještenja uvijek su nam dobro došli. Bio je mnogo angažovan, ali je ipak nalazio vremena da dodje u Banju Luku. Tada se s nama uvijek sastajao. Stalno nam je nešto od ilegalne literature ili donosio ili slao. Obično je donosio polulegalnu, a slao ilegalnu preko nekompromitovanih lica, naročito preko onih koji su studirali u Beogradu ili su u Banju Luku putovali.

Veso Masleša i ja lično smo se poznavali sa Viktorom Gutićem. Viktor Gutić bio je kao i mi protiv režima, ali smo stajali na suprotnim idejnim pozicijama; na pozicijama hrvatskog nacionalizma, uzgred rečeno, gradilo je svoje pozicije rukovodstvo HSS u Banjoj Luci vežući se za klerikalne krugove.

Jednom sam lično održao sastanak sa Jovićem, starijim bratom zloglasnog Zvonke Jovića, kao predstavnikom HSS u Banjoj Luci. Sastanak je održan u ljeto 1934. godine, a bio je konspirativne prirode. Povezao nas je Asim Alihodžić, a do sastanka je došlo na inicijativu Mjesnog komiteta jer smo pokušali da sa organizacijom HSS nadjemo moguće dodirne tačke. U šetnji na Banjalučkom polju razgovarali smo o potrebi zajedničkog istupa u nekim političkim akcijama. Naglasio sam da nam je želja da neke akcije u kojima smo mi angažovani ne ometa Hrvatska seljačka stranka.

Međutim, ništa konkretno nije zaključeno jer je Jović dao do znanja da bi nam HSS mogao dati finansijsku pomoć i podršku za eventualnu nabavku oružja i municije. Međutim, to nije dolazilo u obzir; nama oružje nije bilo potrebno, već dogovor o nekim aspektima koordinacije, prije svega u tome da nam ne prave smetnje u našem radu. Jović sam napomenuo da bi bilo potrebno da ostvarimo preliminarni dogovor vezano za opšte izbore. No, on nije želio dati odgovor na pomenuta bitna pitanja na kojima sam insistirao.

Stekao sam utisak u toku razgovora da nas je smatrao anarhistima sklonih terorizmu, što je bilo vidljivo iz ponude koju je dao za finansijsku pomoć u nabavci oružja, premda to uopšte nije traženo. O svemu sam tome kasnije razmišljao. Kakva su mu ovlašćenja bila data da ponudi novac za o-

Arhiv Bos. krajevine B. Luka

ABK 209 - MG - 5 / 169

ražje, a nije dobio ovlašćenja ili nije htio da bar otkrine vrata za dalje pregovore? Možda je to bio smišljen plan da bismo nasjeli i potvrdili ono što je režim Partiji pripisivao.

Više se sa Jovićem nisam sastajao. O toku razgovora informisao sam Mjesni komitet koji je odobrio moj stav. Kasnije je bilo nekih dogovora u vezi sa izborima i ništa više. U vrijeme izbora uvijek smo nastojali da nadjemo zajednički jezik sa progresivnijim opozicionim partijama, ali da to ne ide nama na štetu. Jednostavno, nismo željeli da dajemo svoje glasove, a da se ne zna da nastupamo i mi. Uvijek smo nastojali da bude vidljivo da u Banjoj Luci postoje progresivne snage i da se ne mogu prenebregavati kao politički faktor.

Otišao sam u rezervu u Kragujevac, odnosno dvomjesečni staž rezervnih oficira. Tamo me je Tone Klikić, koji je kao igrač "Borca" otišao u Kragujevac i tamo se oženio, upoznao sa nekim drugovima sa kojima sam održavao vezu i razgovarao o političkim prilikama. Tamo sam se upoznao sa nekim Jovanovićem, čini mi se da se tako prezivao, koji je poslije rata bio javni tužilac NR Srbije. Bio sam i u kući predsjednika radničkog kluba "Radnički", mislim Iveše, s kojim sam se dogovarao o povezivanju i daljoj saradnji naših radničkih klubova, odnosno "Borca" i "Radničkog". Sa radničim klubovima bili smo i ranije povezani: "Split", "Velež", "Radnički" u Kragujevcu i "Metalac" u Zagrebu.

Budući da sam u kasarni vojnicima objašnjavao političku situaciju, drugovi u Kragujevcu upozorili su me da budem oprezan da zbog toga ne bih nastradao. Upozorenje sam prihvatio i nastojao da izbjegnem političke razgovore koji bi mogli biti sumnjivi.

Vratio sam se u Banju Luku mislim u septembru 1936. godine. Ubrzo su nastali burni dani jer je Zmazek izvršio provalu naše partijske organizacije. Prije mene uhapsili su Nikiou Pavlića, Idriza Maslu i, mislim, Safeta Filipovića. Pošto smo doznali za provalu, u dogovoru sa Vesom ili Asimom Alihodžićem pobjegao sam u selo Vijačane jer sam i ja i drugovi pretpostavljali da će i mene uhapsiti. Otišao sam da se sklonim iz Banje Luke.

Arh. Doc. Kragujevac, Luka

ABK 209-176-5/169

Čuo sam da je provala izvršena u Hrvatskoj Kostajnici i odmah sam pretpostavljao da je provalu izvršio Zmazek. Pošto je on bio u mojoj kući, pretpostavljao sam da će ga dovesti u Banju Luku i vodati da prepozna je članove KPJ koje je upoznao u Banjoj Luci. Računao sam da moj stan neće moći naći jer je doveden na ulaz iz jedne ulice, a odveden na drugu ulicu. Osim toga, budući da je u mojoj kući bio na razgovoru sa Šojkom samo jednom, smatrao sam da moju kuću neće moći prepoznati. Međutim, moja računica nije bila tačna. Zmazek je ipak pronašao moju kuću.

Istragu u Kostajnici prvo su vodili žandarmi, ali je ubrzo cijeli istražni postupak preuzela zagrebačka policija, koja je inače bila poznata po tome što je u ispitivanjima uhapšenika izdašno upotrebljavala sredstva mučenja. Maltretiranje je bilo sastavni dio njene prakse, posebno kada se radi o uhapšenim komunistima. Zmazeka su prisilili da izvrši provalu. Zagrebački agenti Šoprek i Cividini došli su u Banju Luku, vodeći sa sobom Zmazeka.

U našoj kući od mog brata Svete doznali su da se nalazim u selu Vijačani kod sestre Desanke, udate Preradović. Došli su u policijskom automobilu crne boje u selo, što je za seljane bila senzacija jer je to bio prvi automobil koji je došao u selo. Kola su bila iz banjalučke policije. U kolima su bili: policijski šofer i agenti Šoprek i Cividini.

Nalazio sam se u kući. Upitali su za mene. Lišili su me slobode i izvršili detaljan pretres kuće i objekata domaćinstva u dvorištu. Tražili su dokumentaciju i ilegalnu literaturu. Mada je to bila kuća sveštenika Jovana Preradovića, a policija ranije nije imala običaj da vrši pretres svešteničkih kuća, Cividini i Šoprek na to se nisu obazirali. Kako je pretres bio temeljit može se konstatovati i po vremenu trajanja jer su se zadržali par sati. Međutim, nisu ništa našli. Vezanog u lisice stavili su me u kola.

Preko Slatine dovezli su me u Banju Luku i ubacili u jednu od ćelija zatvora banjalučke policije. U toku vožnje ništa me nisu pitali. Medjusobno su malo razgovarali o nekim privatnim pitanjima. Očekivao sam da će me i u toku vožnje ispitivati.

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-176-5/169

Ukućani su mi kasnije rekli kako su im zagrebački agenti napomenuli da će me vjerovatno ubrzo pustiti. Medjutim, bio je to njihov uobičajeni trik.

U ćeliji sam bio sam. Istu večer, nešto kasnije, odveli su me na prvo suočenje sa Zmazekom. Budući da su mi u oči uperili snažnu sijalicu, bio sam zaslepljen tako da mi se činilo da je u ostalom dijelu prostorije mrkli mrak. Čuo sam pitanje Šopreka ili Cividinija: "Jeli to taj?".

Čuo sam odgovor Zmazeka: "Jeste, to je taj!", ko- ga su u medjuvremenu doveli dok sam bio zaslepljen sijali- com.

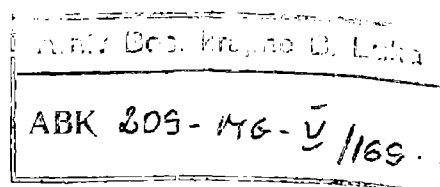
Poslije toga počeli su me tući, šamarati i prije- titi da ću gađno proći ukoliko sve ne priznam. U pauzama iz- medju udaraca obećavali su da će me pustiti ukoliko progovo- rim i kažem sve što znam. Čvrsto sam odlučio da ne progovo- rim. Šutio sam, a batine su i dalje pljuštale. Vratili su me izubijanog nazad u ćeliju.

Znao sam da se tu negdje u drugim ćelijama mora- ju sigurno nalaziti moji uhapšeni drugovi. Nakon što sam se pribrao, kucao sam na lijevi i desni zid. Medjutim, nisam us- pio da uspostavim vezu.

Kada sam sutradan izveden u klozet u jutarnjim časovima, u klozetu sam našao napisani tekst sporazumjevanja zatvorenika. Uzeo sam ga. Po povratka u ćeliju konstatovao sam da je šifra otkucavanja ona ista koju sam ranije znao i nau- čio iz ilegalne literature. Bilo mi je ipak drago jer sam ta- ko doznao da se moji partijski drugovi nalaze tu u nekim će- lijama, da već organiziraju medjusobnu komunikaciju i da ću se s njima kucanjem moći dogovarati.

Pretpostavljam da mi je tu cedulju sa šifrom dos- tavio Miloš Popović, koji je također tada bio uhapšen. Mislim da tadašnje njegovo hapšenje nije bilo u izravnoj vezi sa provalom Zmazeka. Miloš je nekako doznao da sam te noći do- veden u zatvor i postarao se da u klozet skrije šifru spo- razumjevanja. Po rukopisu zaključio sam da je cedulju on na- pisao.

To je jutro Miloš Popović glasno pjevao "Interna- cionalu" koja nas je sve ohrabriovala. Svima nam je bilo dra-

go da je čujemo. Zaista je teško opisati osjećanja koja su prosto navirala, osjećanja ponosa i hrabrosti koje mi je ulivala ova pjesma.

Preko puta moje ćelije bili su Idriz Maslo i Safet Filipović. U istom redu, desno od mene, nalazio se Josip Zmazek, a lijevo Nikica Pavlić.

Ubrzo sam doznao da su u zatvoru Ivica Mažar i Ranko Šipka, ali se ne sjećam da li su bili uhapšeni prije mene. Nisam siguran da li su oni uhapšeni u vezi sa provalom ili ih je policija uhapsila pretpostavljajući da su komunisti. Josip Zmazek mogao je znati samo neke banjalučke komuniste, ali ne sve one koji su tada bili uhapšeni. Prema tome, policija je izvršila hapšenje svih onih koje je imala u evidenciji kao "sumnjive zbog komunizma" sa namjerom da u isljednom postupku utvrdi moguće veze medju njima. Uz pomoć zagrebačke policije željeli su da jednim udarcem likvidiraju partijsku organizaciju u Banjoj Luci za koju su znali da stoji iza svih politički revolucionarnih akcija. Policija je sumnjala i pretpostavljala, ali nije imala čvrste dokaze, a kroz masovno hapšenje željela je da ih dobije.

Usljedio je i hapšenje Ivica Tukerića, Kasima Hadžića i Ethema-Lede Karabegovića, a i članova partijske ćelije u Pilani: Ivica Siglera, Franje Lemajića, Franje Sarafina i Jakoba Šmita. Za drugove u Pilani policija je sumnjala da su komunisti jer su oni bili organizatori i nosioci velikog štrajka pilanskih radnika. Njih nije mogao poznavati Josip Zmazek. Prema tome, "velika provala" bila je samo zbog broja uhapšenih komunista, a ne zbog toga što ih je Zmazek provalio.

29. maj 1975. godine
Banja Luka

Veljko Djordjević
_____
(Veljko Djordjević)

Arhiv. Doc. krajevine B. Luka

ABK 209 - 116 - 5/169

ARHIV BOSANSKE KRAJINE
BANJA LUKA

Arhiv Bos. krajine B. Luka
ABK-209-MG-V/169

DJORDJEVIĆ VELJKO

SJEĆANJA NA RADNIČKI POKRET U BANJOJ LUCI

II dio

L e g e n d a :

- Sjećanja notirana u Arhivu Bos.Krajine od 27.novembra do 5.decembra 1975.godine;
- Sjećanja autorizirana potpisom V.Djordjevića;
- Ukupno 22 stranice mašinom kucanog teksta od 29.do zaključno 50.stranice.-

-----

Arhiv Bos. krajine B. Luka
ABK 209-MG-V/165

(N a s t a v a k V.-)

Doveden sam u istražni zatvor policije kasno uveče. Vraćen sam u ćeliju nazad kad me je Zmazek prepoznao "da sam ja taj!". Ni tu veče ni sutradan izjutra nisam ništa dobio za hranu. Dobio sam tek nešto za ručak : neku tanku čorbu sa komadićem hljeba. Za večeru ponovno nisam dobio ništa. Tako je počeo moj zatvorski život.

Kucanjem o zid ćelije uspostavio sam kontakt sa susjednom ćelijom. Doznao sam da ~~se~~ se u njoj nalazi JOSIP ZMAZEK. On mi je dojavio da je tučen, da mu je prebijeno jedno rebro i da je pod batinama progovorio. Obavjestio me je šta je agentima priznao, a to je bilo sve ono što je znao. Priznao je da ga je Nikica Pavlić doveo u svoju kuću na razgovor sa delegatom Pokrajinskog komiteta u Zagrebu, da je u mom prisustvu dobio dobio od delegata direktive za rad partijske organizacije u Kostajnici, da je ta partijska organizacija trebalo da bude povezana sa budućim Oblasnim komitetom u Banjoj Luci i još niz detalja. Iz ovog Zmazekovog obavještenja bilo mi je jasno da skoro ništa nije prečutao.

Našao sam se u nezgodnoj situaciji i ja i moji drugovi. Pomišljao sam da je policija možda još nešto doznala. Bio sam ljut na Zmazeka što je sve priznao premda je nešto mogao i slagati. Nisam našao opravdanje iako sam bio ubjedjen da je strahovito bio mučen. Ako ništa drugo, mogao je naći izgovor da ne može prepoznati kuću u koju je dolazio, s tim više što nije doveden i odveden istim putem. O svemu sam razmišljao veoma intenzivno i na kraju zaključio da i pored Zmazekovih priznanja sve negiram.

Moram napomenuti da nam je za uspostavljanje međusobne veze bio na ruci policijski stražar MILAN BANJAC, rodom negdje od Bos. Petrovca, koji nam je bio naklonjen dok smo se nalazili u istražnom zatvoru. On nam je činio sitne usluge i mi smo se osvjedočili da se u njega

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-116-5/169

možemo pouzdati. Kad su u zatvorski prostor ulazili agenti ili drugi policajci, on nas je upozoravao da budemo mirni. Davao nam je znak da prestanemo da se putem kucanja sporazumjevamo ako je neko dolazio. Činio je i druge dragocjene sitnije usluge tako da nam je mnogo koristio, a pomoć u takvim prilikama bila je veoma značajna.

NIKICU PAVLIĆA u ćeliji na drugoj strani odmah sam obavjestio šta je Zmazek sve priznao. Znao sam da će to on dojaviti i ostalim drugovima. Tako je i bilo jer su za kratko vrijeme svi to znali. Uslijedio je dogovor da ništa ne priznajemo.

Sporazumjevali smo se i putem cedulja koje smo ostavljali na skrovišta mjesta u klozetu. Kad je neko išao u klozet uvijek je tražio takva mjesta očekujući da će naći neku ceduljicu sa obavještenjem. Pretpostavljam da je za ove cedulje znao i stražar Milan Banjac, ali se pravio da ništa ne vidi. Putem ovih cedulja i kucanjem zaključili smo da sve negiramo što je Zmazek priznao.

Baš tada je agent Šoprek smislio jedno lukavstvo da bi nas sve prisilio na priznanje. Prisilio je Idriza Maslu da svojom rukom napiše jednu cedulju na kojoj je pisalo da nemamo šta kriti jer policija sve zna. Tu je ceduljicu sa Maslinim rukopisom agent Šoprek stavio u klozet da bi je prvi zatvorenik koji udje mogao naći. Prvi je u klozet pošao Nikica Pavlić, ali ga je na tu cedulju upozorio stražar Milan Banjac rekavši mu jedva čujno da je tu cedulju podmetnuo agent Šoprek. Nikica nam je za ovo odmah javio. Poslije toga imali smo čistu situaciju jer smo znali da niko ništa ne priznaje osim onoga što je izjavio Zmazek.

Šoprekova očekivanja nisu urodila plodom, očekivanja da će uslijediti barem neka priznanja. Sigurno je bio iznenadjen kad je konstatovao da i dalje niko ništa ne priznaje, mada je znao da je ceduljica došla do zatvorenika, ceduljica sa rukopisom Idriza Masle. Pošto je istraga tapkala u mjestu, agenti su počeli da mijenjaju metode u saslušavanjima. Počele su i tuče i niko od nas od njih nije bio pošteđen.

Arhiv Dob. krajiine B. Luka

ABK 209-MG-V/165

Ja sam prvi put saslušan sutradan kasno u noć. Kad sam doveden, samo sam išao na prepoznavanje kad me je Šoprek identificirao, na bazi priznanja Zmazeka.

Sa lisicama na rukama doveden sam u Upravu policije u sobu na spratu. U sobi su bili samo zagrebački agenti Šoprek i Cividini. Cividini je stajao sa strane, a Šoprek je sjedio za stolom. Stražar je ostao na ulazu. Kad sam ušao u kancelariju i kad je Šoprek naredio stražaru da se povuče, napravio je ljubazno lice i vrlo mi je učtivo pristupio ponudivši me da sjednem. Skinuo mi je sa ruku lisice i ponudio cigaretom. Uzeo sam cigaretu, koju mi je on potom pripalio.

Kad sam povukao par dimova, Šoprek mi se vrlo ljubazno obratio: "Gospodine Djordjeviću, mi sve znamo. Vi ste, znate, komunist, ali prema Vama želimo imati naročite obzire. Vi ste iz jedne veoma ugledne građanske porodice, koju i mi uvažavamo. Osim toga, Vi poznajete i stanujete u kući veoma uvaženog gospodina ... (spomenuo je očuha Milkana Gojića), što je veoma značajno. Vi znate da će u ovoj velikoj istrazi koja je u toku, a u kojoj se sticajem okolnosti i Vi nalazite, nastati veliki krkljanac i stoga je u Vašem interesu da se iz svega toga izvučete. Sve to činim naročito iz pažnje prema Vašem bratu Sveti, koji je moj lični i školski prijatelj...".

Kad je ovo spomenuo, ja sam ga na trenutak prekinuo upitavši odakle tako dobro poznaje mog brata Svetu?

Za momenat je zastao kao da razmišlja i dao odgovor: "Poznajemo se sa studija jer smo zajedno studirali u Beogradu...".

Odmah mi je bilo jasno da laže jer Sveto nikada nije bio u Beogradu. Ova konstatacija bila je za mene u tom trenutku veoma značajna i baš ona me je okuražila jer sam postao svjestan da pred sobom imam jednog iskusnog policijskog lisca, kojim lijepim riječima želi da se nekako približi i izmami bilo kakvo priznanje koje bi predstavljalo osnovicu na polju dalje istrage. U ovakvim istragama neobično je za okrivljenog važno da utvrdi ili otkrije neku sit-

A. i. . Doc. krajine B. Luka

ABK 209- MG- 5 / 169

nicu, propust, grešku, nepoznavanje i slično što čini nadmoć u poznavanju činjenica u odnosu na onog ko vrši ispitivanja. Ovo je saznanje za mene bilo veoma dragocjeno jer sam se osjećao snažnijim.

Šoprek je i dalje ljubazno govorio, a ja ga skoro nisam ni slušao. Razmišljao sam o tome kakav se čovjek nalazi u ulozi istražitelja. Bio sam svjestan da je i njegova ljubaznost samo maska i metod da dodje do neke činjenice kao oslonca u daljoj istrazi kada će primjenjivati već poznate policijske metode mučenja.

Zatim je izvadio gomilu fotografija. Počeo mi je jednu po jednu pokazivati. Bile su to fotografije iz policijske kartoteke sa dvije poze: s lica i iz profila. Uz svaku fotografiju dao je svoj komentar: "Ovoga smo ubili! Ovoga ovdje bacili smo kroz prozor, a u javnosti smo objavili da je ubijen kad je počeo bježati! Ovaj sada trune na robiji! Ovoga....itd.". Tražio je od mene da odgovorim da li nekoga od njih poznajem. Odgovarao sam odrečno.

Zgadio mi se. Znao sam i sam da takve metode brutalnosti policija primjenjuje, uključujući i montirana ubistva "u pokušaju bjegstva", a da u takvim bestijalnostima Šoprek i njegov kolega Cividini imaju iskustva.

Tada mi je pokazao i sliku delegata koji je bio predstavnik Pokrajinskog komiteta iz Zagreba na našoj partijskoj konferenciji. Odmah me je upozorio da je dobro pogledam. Zatim me je upitao da li ga poznajem.

Odgovorio sam da ne poznajem ni jednog, ni drugog, praveći se naivan da ne znam da se radi o istoj ličnosti u dvije različite poze, iz profila i an fas.

Moje je odgovor obojicu strahovito razljutio. Cividini mi je odmah pristupio i počeo šamarati psujući mi komunističku majku. I Šopreka je ovo razljutile tako da je počeo prijetiti da ću morati progovoriti. Šoprek me nije tukao, ali je u ljutini galamio. Poslije šamara Cividini je počeo da me šakama udara po glavi. Tada su pokazali svoje pravo lice i kakav je njihov metod u istrazi. Osjećao sam se dovoljno jak i bilo mi je na izvjestan način drago što sam ih izazvao i doveo do takvog stanja da se razbjesne. Osjetio sam

A. H. V. Dos. krajine B. Luka

ABK 209-46-5/169

neku vrstu psihološke nadmoćnosti nad njima, mada sam bio kao zatvorenik u njihovim rukama.

Pošto su uvidjeli da i od udaranja nema koristi, pozvali su stražara da me odvede nazad u ćeliju. Prijetili su i dalje da ću biti doveden u takvo stanje da ću morati priznati. Stavljene su mi lisice i vraćen sam nazad u ćeliju. Odavno je već prošla ponoć i približavala se zora. Glava me je beljela od udaraca. Nisam imao ogledalo, ali vjerujem da je bila plava od modrica. Osjećao sam neko unutrašnje zadovoljstvo zbog svog držanja na istrazi, a naročito zbog odgovora koji je izazvao njihov revolt.

Koliko se sjećam, poslije mog vraćanja u ćeliju odveden je na saslušanje Idriz Maslo, a iza njega i Nikica Pavlić. Pretpostavljao sam da se ni Šoprek ni Cividini nisu mogli primiriti poslije mog saslušanja i da su vjerovatno tučom nastojali dobiti priznanje od Masle. Uzgred rečeno, Idriza Maslu su u istražnom zatvoru najviše i tukli, prebijali, mučili na razne načine.

U toku cijelog tog i narednog dana nisam više pozivan na saslušanje, ali su pozivali druge. Najčešće su isledjivali u noćnim satima vjerujući da će tada najlakše iznuditi priznanje.

Nisam više nastojao da putem kucanja uspostavim kontakt sa Zmazekom. Od njega više nisam imao bilo šta saznati. Izvršio je provalu s tim što je sve rekao što je znao. Sva je sreća da je vrlo malo znao o partijskom radu u Banjoj Luci, ali je ipak znao toliko da je na bazi njegovih iskaza policija uhapsila veći broj komunista, a usput i one za koje je pretpostavljala da su komunisti. U svemu je značajno to što su cjelokupnu istragu preuzeli istražitelji koji su došli iz Zagreba, vjerovatno nemajući dovoljno povjerenja u agente Uprave policije u Banjoj Luci.

Kad sam se vratio u ćeliju Nikici Pavliću sam kucanjem javio da nisam ništa priznao. Isto tako je i on postupio poslije svog saslušanja.

Negdje četvrtog dana poslije hapšenja dobio sam obavještenje od Idriza Masle da je policija detaljnije

Arhiv Dos. krajine B. Luka

ABK 305-176 - 5 / 165

informisana o partijskoj organizaciji u Banjoj Luci i da je to saznala iz nekog ilegalnog partijskog lista u kome je objavljen tekstualni izvještaj o radu Partije u gradu. Sada se ne sjećam tačno da li je taj izvještaj bio objavljen u "Proleteru", "Srpu i čekiću" ili nekom drugom partijskom glasilu. Mada nije navedeno o kom se mjestu radi i nisu pominjana imena, istražni policijski organi došli su do zaključka da se radi o banjalučkoj partijskoj organizaciji. Uspjeli su na neki način da dodju do ovog ilegalnog lista, koji je dostavljen agentima Šopreku i Cividiniju da ga koriste u istrazi, odnosno da putem njega iznude priznanje od zatvorenika.

Po svemu sudeći, u toku isledjivanja Idriza Masle, oni su mu to pisanje predočili vjerujući da će ga to prisiliti "da propjeva", kako su policijski agenti nazivali iznudjeno priznanje.

Preko kucanja i cedulja svi smo o ovome bili obavješteni. Slijedili su dogovori da sve treba lokalizovati u smislu zadržavanja istrage na onima koji su već uhapšeni, tj. na našoj grupi koju je provalio Zmazek. Trebalo je da istraga ostane samo na nama, odnosno da mi nešto priznamo, ali u formi da se nešto organizovalo tek 1934. god. Složili smo se da što više krivice i političkih inicijativa prebacimo na BORU ILIĆA, koji je već bio mrtav.

Premda je bio veoma progresivan i komunističkog opredeljenja, Boru Ilića uopšte nismo primili u Partiju, a ni u SKOJ jer je bio brbljiv, a i njegova progresivnost imala je izvjesne anarhističke karakteristike. Sebe je smatrao komunistom, što je i javno govorio, a takvog primiti u Partiju i povjeravati mu zadatke nije bilo poželjno. Doduše, činio je izvjesne usluge i radio na određenim zadacima, ali sve to nije bilo takvog karaktera da je dolazilo u obzir da bude primljen. Budući da su policijski organi pretpostavljali, zbog njegovih štapova, da je bio član Partije, a i kretao se stalno u društvu koje su sačinjavali članovi Partije i SKOJ-a, tu smo činjenicu koristili da bismo u istrazi njega pominjali kao značajnu ličnost u partij-

Arhiv Doc. krajine B. Luka

ABK 309-176-5/169

skom životu Banje Luke.

Nekako trećeg dana poslije mog hapšenja dovedeni su i smješteni u moju ćeliju FRANJO LEMAJIĆ i IVICA SIGLER. Tada je bila uhapšena cijela grupa sa Pilane, kojoj su, osim ove dvojice, pripadali i ŠMIT JAKOV i FRANJO SARAFIN. Ne sjećam se tačno u kojim su ćelijama^{ma} bili smješteni Šmit i Sarafin, ali svakaku u neku od ćelija gdje su se nalazili drugovi iz naše grupe. Pošto su nas pojedinačno smjestili u ćelije, vjerovatno da bi spriječili naša dogovaranja u toku istrage, a drugih slobodnih ćelija nije bilo, morali su nove zatvorenike smjestiti u ćelije gdje smo se mi nalazili. Tako su u moju ćeliju i došli Lemajić i Sigler. Mogli su biti dovedeni 20. ili 21. septembra.

Znao sam da su oni članovi Partije jer sam sa njima i ranije bio partijski povezan, ali mi nije bilo jasno zbog čega su oni bili uhapšeni jer za njih Zmazek nikako nije mogao znati. Prema tome, nisu bili u vezi sa provalom iz Kostajnice. I ja i ostali drugovi smatrali smo da je veoma politički štetno i opasno proširivanje kruga uhapšenika jer je postojala mogućnost da cijela banjalučka partijska organizacija bude zahvaćena hapšenjem.

Franjo Lemajić i Ivica Sigler bili su uplašeni, a od njih dvojice Franjo nešto više. Želio sam s njima da razgovaram o ovom hapšenju, a posebno o povodu za njihovo hapšenje. I jedan i drugi nisu bili raspoloženi za jedan takav razgovor. Sam sam zaključio da ni oni sami nisu znali za povod njihovog hapšenja, a da je njihov strah baš iz toga rezultirao. Upozorio sam ih da na isledjenju ništa ne priznaju, a i da negiraju bilo kakvu vezu s nama koji smo ranije uhapšeni jer to ne bi bilo dobro ni za jedne ni za druge. Tako su i postupili jer su zbog nedostatka dokaza pušteni iz policijskog zatvora, izuzev Jakova Šmita, koji je zajedno s nama izveden pred Državni sud za zaštitu države i Franje Sarafina, koji je policijski sproveden u Zagreb, a potom doveden na granicu i protjeran u Madjarsku.

Izvještaj Mjesnog komiteta KPJ u Banjoj Luci, koji je nakon prilagodjavanja objavljen u partijskoj štampi,

A. N. Doc. krajine B. Luka

ABK 309 - MG - V / 169

mislím da su pisali Idriz Maslo i Safet Filipović. Iz prakse znam da je takve izvještaje usvajao Mjesni komitet i slao Pokrajinskom ili Centralnom komitetu. Takav je slučaj bio i sa ovim izvještajem. Širi mi detalji o tome nisu poznati jer sam se baš u to vrijeme nalazio u vojsci. Ali, iz svega je vidljivo da je bila velika partijska greška što je taj izvještaj uopšte bio objavljivan. Moglo se pretpostaviti da to glasilo padne u ruke policijskim organima i da iz nekih detalja u tekstu i svoje evidencije zaključite o kojem se mjestu radi, a u ovom slučaju da se radi o Banjoj Luci. O ovoj sam grešci i sam u to vrijeme mnogo razmišljao i došao ~~do~~ do zaključka da se trebalo pisati na drugi način.

Budući da je bilo vidljivo da u Banjoj Luci postoji partijska organizacija, a pošto nismo htjeli da se istraga proširuje, trebalo je ipak nešto priznati da se isledjenje zadrži samo na nama. Uslijedila su naša dogovaranja šta bi se i kako reklo. Nije se moglo negirati da je Zmazek dolazio u Banju Luku jer je pronašao moju kuću i mene prepoznao, nije se moglo negirati da je dolazio drug iz Zagreba kao delegat Pokrajinskog komiteta i nije se moglo negirati da smo se satajali. Dogovorili smo se da to priznamo, ali u krajnje ublaženoj formi, u takvom obliku kao da se sve zadržalo na pokušajima stvaranja partijske organizacije 1934. godine.

Policaјci Šoprek i Cividini sve su preuzeli u svoje ruke. Pretpostavljam da su oni u zagrebačkoј policiјi imali resor antikomunističke istrage. Iz metoda u istrazi moglo se zaključiti da su "specijalisti" u batinaškoј praksi. Najviše su, kao što sam već i rekao, tukli Idriza Maslu pretpostavljajući da je on centralna ličnost u našoj grupi uhapšenika. Lično sam vidio Idriza Maslu pretučenog kad su ga doveli na suočenje samnom, negdje petog ili šestog dana poslije mog hapšenja.

Bilo je to moje drugo saslušavanje. I na tom drugom saslušavanju opet nisam ništa priznavao mada smo se dogovarali da ipak treba nešto i da kažemo. Tada su me

A. h. v. Doc. kraјine B. Luka

ABK 209- MG- 5 / 169

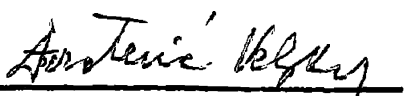
obojica, i Cividini i Šoprek. Jedan me je držao, a drugi mlatio. Tukli su me po tabanima nekim debelim korbašem. Strahovito me je bolilo, ali nisam htio ni riječ da izustim. Psovali su i tukli tako da su se i sami umorili. Kada su vidjeli da im je ništa ne pomaže, dali su nalog da se dovede Idriz Maslo na suočenje. Od bolova skoro da nisam mogao ni da stojim. Uveli su Idriza i tada sam na njemu vidio da je bio strahovito mučen.

Idriz mi je tada rekao otprilike ovo:

"Veljko, ja sam sve priznao i nema potrebe da ti išta kriješ. Mi smo se sastali u mojoj kući 1934. godine i mi smo se tada dogovorili da osnujemo grupu koja će postati partijska organizacija u Banjoj Luci. Prisustvovao je tada, sjećaš se, i delegat iz Zagreba, koji je odsjeo u tvojoj kući, gdje je i dolazio i Zmazek. Boro je bio naša najvažnija tehnička veza. Treba to da priznaš jer je tako bilo."

Iz ovih riječi osjetio sam Idrizovo nastojanje da se istraga na nas lokalizira i da mi na sebe preuzmemo svu odgovornost. Osjetio sam i njegovu želju da se moja izjava ili priznanje samo u tom okviru kreće, odnosno u okviru onoga što smo razmatrali dole u ćelijama šta sve treba i šta možemo da kažemo da bi se istraga ograničila samo na nas.

27. novembra 1975. godine
Banja Luka

(Veljko Djordjević)

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-116-5/169

(N a s t a v a k VI.-)

Agenti su postali svjesni da se cjelokupna istraga vrti u krugu jer nisu uspješeli da iznude očekivana priznanja. Obojica su stalno prijetili da će nas odvesti u Zagreb gdje imaju, a to su često i posebno naglašavali, takva sredstva za mučenje da bismo bili prisiljeni da kažemo sve što znamo. Cividini i Šoprek često su u toku trajanja ispitivanja govorili kako se samo u Zagrebu sa ovim sredstvima može efikasno raditi, a da su ovdje u Banjoj Luci bez njih onemogućeni. Ove pretnje da će nas voditi u Zagreb bile su sasvim ozbiljne jer su insistirali da se istraga nastavi u Zagrebu. Same pretnje bile su psihološki pritisak na sve nas i stvarno smo se plašili da ne budemo odvedeni.

Kasnije sam čuo da su Šoprek i Cividini tražili od policije da se istraga nastavi u Zagrebu, ali ta insistiranja nisu pomogla jer se Uprava policije u Banjoj Luci zbog pritiska javnosti nije odlučila na ovaj korak. Javnost grada doznala je za naše mučenje u toku istrage i raznim je kanalima insistirala da se istraga sa mučenjima prekine i da se predamo redovnom sudu.

Nemanja Ljubisavljević, očuh Milkana Gojića, koji se tada nalazio na položaju podbana Vrbaske banovine, zauzeo je stav da se predamo sudu ako smo krivi i ako je krivica dokazana, a da se iz zatvora puste svi oni kojima krivica nije utvrđena. Ljubisavljević je bio protiv metoda koji su primenjivali Šoprek i Cividini. Do ovakvog sam zaključka još tada došao jer je u toku tuče Šoprek govorio: "J... ti Banju Luku. I podban je ovdje komunista. Sve je ovdje protiv države! Mi ovdje ne možemo raditi. Nama su ovdje vezane ruke! J... ti ovaj grad!".

Vjerujem da su na Nemanju Ljubisavljevića uticali njegova žena, majka Milkana Gojića, i njegov pastorak Milkan, s kojim sam inače bio prijatelj. Milkan Gojić bio je dosta naklonjen nama komunistima i nije se ponašao kao ostali pripadnici buržoaske klase iz banjalučke caršije. Znao nam je ponekad i finansijski pomoći, naročito posredstvom svog

službenika ALEKSE KULJIĆA. Aleksa Kuljić nije bio član Partije, ali je bio veoma progresivan. On je izdvajao jedan dio novca i davao ga u partijsku blagajnu. Milkan Gojić je vidio i znao da Aleksa Kuljić izdvaja s vremena na vrijeme novac i daje ga za partijski rad, ali ga u tome nije ometao, a nije davao ni primjedbe. Jednostavno, pravio se da ne vidi. MILKAN GOJIĆ je inače i sam činio mnoge usluge pojedinim članovima Partije, mada je dobro znao da su komunisti.

Poslije pomenutog suočenja sa Idržzom Maslom toga dana istraga nije nastavljena. Vjerovatno su i sami bili umorni, a možda su i očekivali da će me "priznanje" Idriza Masle ponukati da govorim na narednom isledjenju. Čobojica sme vraćen u svoje ćelije, razumije se sa lisicama na rukama.

Lisice su nam bile na rukama i u samoj ćeliji, ukoliko nije dato odobrenje da se pojedincima ponekad skinu i ukoliko i bez dobivenog odobrenja to nije sam učinio policijski stražar Milan Banjac. Jedini od nas imao je stalno svezane ruke na leđjima NIKICA PAVLIĆ. Za njega postojalo je specijalno naredjenje Šopreka i Cividinija da mu i u ćeliji budu stalno svezane ruke na leđjima. Samovlasno je i njemu Milan Banjac odvezivao ruke.

Mnoge su delegacije išle u Bansku upravu da protestiraju protiv našeg hapšenja i metoda koje primjenjuju Cividini i Šoprek. Čuli smo za to reagiranje javnosti i bilo nam je drago jer smo se osjećali da će to uticati da nas ne odvedu u Zagreb. Posebno se plašio odvodjenja u Zagreb Nikica Pavlić jer je on najviše od nas svijju znao kakvi su metodi iznudjivanja priznanja u zagrebačkoj policiji. I priznanje Zmazeka iznudjeno je inkvizicijskim metodima mučenja.

Razmišljao sam o svemu kada su me vratili u ćeliju, a posebno o policijskim metodima koje sam toga dana i sam iskusio kad su me bezdušno tukli po tabanima. Od batinanja niko od nas nije ostao pošteđen, ali su najviše tukli Idriza Maslu i Nikicu Pavlića. Nikicu Pavlića nisu samo mučili u toku saslušavanja, nego su mučili i u samoj ćeliji kroz naredbu da mu moraju i u ćeliji držati ruke zavezane iza leđa, a

Arhiv Doc. krajiine B. Luka

ABK 309-176-V /169

ne ispred kao kod ostalih. Zbog toga je bila veoma dragocjena usluga stražara Milana Banjca koji je oslobađao Nikicu od lisica. On je oslobađao lisica i ostale dok su se nalazili u ćeliji s tim što je rekao da ih svako sebi ponovo stavi ukoliko neko naidje.

Slijedeći dan poslije mog saslušanja, kada su me Cividini i Šoprek tukli po tabanima, čuo sam kucanje iz ćelije gdje se nalazio Nikica Pavlić. Javio mi je da je baš doveden sa saslušanja gdje su ga strahovito mučili i da ne može podnijeti sva ta mrcvarenja, tako da namjerava da sve to prekrati samoubistvom. Javio mi je da ima neko staklo i da će s njim pokušati da prereže vene na rukama. Odmah sam mu javio da to nipošto ne radi. Nastojao sam da ga ohrabrim da ćemo sva ta mučenja uspjeti da izdržimo i da će sve dobro proći. Uvjeravao sam ga da mora biti hrabar i da samoubistvo nikako ne pokušava.

Međutim, Nikica je bio uporan u stavu da je najbolje da izvrši samoubistvo. Kada mi je javio da će pokušati samoubistvo sa rezanjem vena, odmah sam skočio da vrata i udarcima dozivati stražara. Tada je bio dežuran Milan Banjac. Čim je prišao vratima, rekao sam mu da pripazi na Nikicu Pavlića jer namjerava da se ubije. Milan je odmah otišao do vrata ćelije i primjetio da je sa staklom Nikica stvarno pokušava da prereže vene. Iz ćelije čuo sam kako su se svi uzбудili. Odmah smo doznali da su Nikicu odvezli u bolnicu. To me je strašno uzбудilo, a vjerujem i sve ostale drugove.

Nikičina ćelija bila je do moje, a iza nje nalazila se u samom uglu "kriminalna", odnosno ćelija u koju su zatvarali kriminalce. Tada su u toj "kriminalnoj" ćeliji bili smješteni neki naši uhapšeni drugovi, ali se ne sjećam koji. Na drugoj strani bila je ćelija Josipa Zmazeka, koja je također bila na uglu. Bila je nekog nepravilnog oblika, ali se i u nju ulazilo iz hodnika. Pošto sam tada s njim prestao kontaktirati, ne znam da li se u toj ćeliji nalazio u vrijeme kad je Nikica pokušao da izvrši samoubistvo.

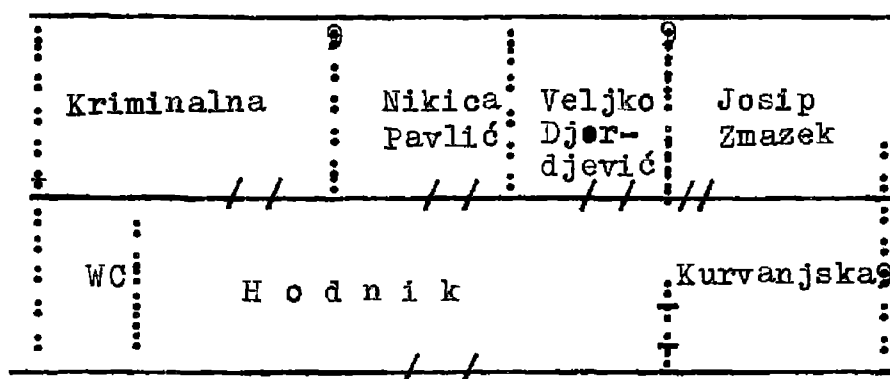
Do Zmazekove sobe nalazila se tzv. "kurvanjska", u koju su zatvarane banjalučke bludnice. Tada su u toj ćeliji bili smješteni Idriz Maslo, Safet Filipović, Ivica Tukerić,

Arhiv Eos. krajine B. Luka

ABK 309-176-5/165

Kasim Hadžić i još neki. Uglavnom, osim nas trojice (Nikica Pavlić, ja i Josip Zmazek), svi su bili smješteni u zajedničke ćelije, odnosno u "kriminalnu" i "kurvanjsku", za koje vjerujem da su tada bile ispražnjene da bi primile uhapšene komuniste. Iz "kurvanjske" ćelije mogle su se vidjeti: Nikičina, moja i "kriminalna" ćelija.

Da bi se stekla slika ovog malog istražnog zatvora, napraviću njegovu skicu

U hodniku se stalno nalazio stražar. Stražar je putem zvona bio povezan sa dežurnim stražarom u zgradi Uprave policije. Tako je u ovoj prilici pokušaja samoubistva Nikice Pavlića dežurnog alamtirao Milan Banjac.

Nekako mi se u ovo vrijeme izravno obratio za savjet i pomoć pomenuti stražar Milan Banjac. Naime, iskreno mi je saopštio da se našao u veoma delikatnoj situaciji koja ga može stajati državne službe. Milan je primjetio da su ga iznenada počeli na ulici pozdravljati nepoznati ljudi i oni za koje se pretpostavlja da su komunisti. Svi su oni prema njemu postali izvanredno srdačni i prijateljski nakhlonjeni, tako da se uplašio da će izgubiti službu ako to bilo ko od njegovih pretpostavljenih i kolega primjeti. Na njemu sam primjetio da je stvarno uplašen. Budući da sam zbog njegovog ponašanja (i značajnih usluga koje je nama zatvorenicima kao čovjek učinio) u njega stekao povjerenje, napisao sam jednu ceduljicu, čini mi se Seki Preradović, i zamolio je da drugovima prenese stav da se prema Milanu Banjcu ponašaju na isti način kao prema svakom drugom policajcu.

28. novembar 1975.-
Banja Luka

Veljko Djordjević
(Veljko Djordjević)

Sjećanja Veljka Djordjevića
5. decembra 1975.-

- 42 -

(N a s t a v a k VII.-)

U vrijeme našeg hapšenja uhapšeni su i drugi banjalučki komunisti: Miloš Popović, Stjepan-Pipo Pavlić, Ivica Mažar, Ranko Šipka, Ivica Sigler i drugi. Svi su oni bili smješteni u kriminalnu ili kurvanjsku sobu. Ranko Šipka i Ivica Mažar ubrzo su bili pušteni, a nešto kasnije i Miloš Popović. Međutim, oni nisu bili "puleni" Šopreka i Cividinija u istrazi jer su pomenuti ograničili svoju istragu samo na one koji su bili neposredno vezani za provalu Josipa Zmazeka. Prema tome, ostale komuniste nisu isledjivali, ali vjerovatno ne iz vlastitog uvjerenja, već više zbog stava cjelokupne banjalučke javnosti koja je intervenisala i protestirala po svim linijama, tako da se i Uprava policije našla u situaciji da opravdava hapšenje svih onih za koje nije imala čvrste dokaze. Sigler, Šmit, Lemajić i Sarafin bili su uhapšeni u vezi sa njihovom političkom aktivnošću na Pilani. Nije mi jasno kako su oni nama priključeni u istrazi, tako da su ih isledjivali Cividini i Šoprek, mada nisu bili izravno vezani za ~~Šopreka~~ Zmazeka, koji za njih nije mogao znati. Kasnije je, kao što sam već i rekao, Jakob Šmit zajedno s nama bio sudjen pred Sudom za zaštitu države u Beogradu.

Premda je moguće da je hapšenje jednog dijela komunista bilo vezano za neku konkretnu političku aktivnost, možda i u vezi sa španskom revolucijom, što bi mogao biti povod, ali je svakako uzrok bio u nastojanju vlasti da provalu Josipa Zmazeka iskoristi za politički obračun sa komunistima u Banjoj Luci jer se u političkoj atmosferi grada snažno osjećalo djelovanje Komunističke partije. No, taj plan nije uspio zbog dosljednosti uhapšenih da se Zmazekova provala lokalizira, odnosno dosljednosti da se niko novi ne uvlači, tj. niko od banjalučkih komunista ne pominje.

A. H. Dos. krajno B. Luka

ABK 209 - MG - 5/169

Banjalučka partijska organizacija, odnosno banjalučki komunisti koji nisu bili uhapšeni, permanentno je pratila tok istrage i preduzimala mjere da se javnost što više angažira. U povezivanju partijskih redova u toku i poslije našeg hapšenja najznačajniju je ulogu imao Pavao Radan.

Stav banjalučke javnosti za nas je bio veoma dragocjen jer je ona doprinijela da ne budemo odvedeni na isledjenje u Zagreb. Zbog toga se i mogla osigurati lokalizacija i zbog toga je istraga nad mnogim uhapšenim komunistima i okončana u policijskom zatvoru. Budući da im nisu mogli ništa dokazati, pojedinačno su oslobođeni.

U policijskom zatvoru ostali smo oko mjesec dana. U oktobru 1936. godine prebačeni smo u sudski istražni zatvor, odnosno Crnu kuću kao Okružni zatvor.

Poslije spomenutog suočenja sa Idrizom Maslom saslušavan sam u policijskom zatvoru pet do šest puta. Na isledjenju sam rekao da je kod mene kao delegat bio Šojka i da je s njim u mojoj kući razgovarao Josip Zmazek, ali da mi nije poznato o čemu su sve govorili. To nisam mogao negirati zbog priznanja Zmazeka i onoga što je već priznao Idriz Maslo. Konačno, Zmazek je prepoznao i mene i kuću u kojoj sam stanovao. Budući da su oni dosta znali o djelovanju Akifa Šeremeta, govorio sam već poznate stvari o njemu što je znala banjalučka javnost. Govorio sam kako se ponašao kao profesor na ulici i u školi, kako su mu bila interesantna predavanja, kao smo ga svi cijenili kao dobrog predavača itsl., sve ono što nije ulazilo u domen politike iako su oni na tome insistirali. Akifovo okupljanje omladine prikazao sam kao bezazleno djačko interesovanje svih učenika. Možda je to što je cjelokupna banjalučka javnost znala, a i samih organi u Upravi policije u Banjoj Luci, bila i novost za Šopreka i Cividinija jer su oni to što smo o Akifu govorili zapisivali. Međjutim, te su se opšte stvari mogle spominjati, a posebno zbog toga što se tada Akif već nalazio u inostranstvu. Da smo sve to bezazleno prikazali svedoči činjenica da se sve to nije ništa spominjalo pred Sudom za zaštitu države, kao ni cjelokupna

ABK Dob. krajine B. Luka

ABK 309-176-5/169

politička aktivnost do 1934. godine, odnosno do vremena kad je Zmazek došao u Banju Luku na sastanak sa Šojkom. Naše su izjave uglavnom bile identične. Jedino smo opteretili već mrtvom Boru Ilića pripisujući mu i političku aktivnost i političke funkcije. Za njega smo tvrdili da je rukovodio tehnikom banjalučke partijske organizacije i da je bio jedna od najznačajnijih ličnosti za partijsko organizovanje. Boro je, dakle, postao centralna ličnost.

Moj je položaj u odnosu na ostale zatvoreničke bio povoljniji jer sam 1934. godine bio u vojsci tako da mi taj period nisu mogli pripisivati. Zbog toga sam se uspješno i mogao braniti da mi sve te stvari na kojima su oni insistirali nepoznate. Mogao sam se braniti. I nisam bio član Partije u svim svojim objašnjenjima, već zajedno sa ostalima sudionik u razgovorima koji su mogli imati i politički karakter. Jednostavno, nisam htio priznati ono što je Idriz Maslo govorio za Konferenciju u njegovoj kući, već samo da sam bio prisutan kad se govorilo o potrebi povezivanja u cilju stvaranja neke napredne organizacije. Nisam htio ništa govoriti što bi teretilo moje drugove, a pogotovo čvrsto sam odlučio da ne pominjem niti jedno drugo lice ma koliko me budu mučili. Takav su stav imali, koliko je meni poznato, i ostali moji uhapšeni drugovi, izuzev Idriza Masle koji je nešto više rekao.

Ni danas mi nije jasno ne samo kako su provaljeni drugovi na Pilani (Sigler, Šmit, Sarafin i Lemajić), a posebno kako su provaljeni Ivica Tukerić, Kasim Hadžić i Ethem-Leda Karabegović.

U vezi sa provalom Zmazeka jedino smo mogli biti uhapšeni Nikica Pavlić, Idriz Maslo i ja jer je samo za nas trojich mogao i znati pošto je s nama tada i razgovarao. Medjutim, postoji kao mogućnost izvjesna vjerovatnoća da je Idriz upoznao Zmazeka još s nekim drugom, ali je to prosto nevjerovatno jer je to u suprotnosti sa nepisanim pravilima konspirativnog rada. Kad je Zmazek došao u Banju Luku on je odsjeo kod Idriza ili Nikice Pavlića u toku onih par dana boravka u Banjoj Luci. Ne mogu da vjerujem da bi Nikica bio neoprezan da ga upoznaje sa ostalim drugovima jer je imao iskustva u ilegalnom radu. Nikica

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-146-5/169

je doveo Zmazeka do moje kuće, ali nisam siguran da li ga je primio u svoju kuću na spavanje. Ovo pominjem zbog hapšenja Stjepana-Pipe Pavlića za koga vjerujem da je uhapšen kao brat Nikice.

Svi su ti detalji značajni, ali su ostali nerazjašnjeni. O tome sam poslije povratka s robije razgovarao sa nekim partijskim drugovima. U nizu navrata posebno sam o tome govorio sa Safetom-Fricom Filipovićem. Međutim, nismo mogli naći objašnjenje. Neki pretpostavljaju da je Idriz tada Zmazeka informisao ~~Zmazeka~~ o partijskom radu u Banjoj Luci. No, to nije dokazano. Možda su te pretpostavke samo proizvod stava prema Idrizu poslije sudjenja pred DSZD, kada je on bio "zaobidjen", odnosno kada ga više nisu pozivali na partijske sastanke bez posebne odluke o isključenju.

Međutim, ostaje činjenica da pred policijom partijska Konferencija u kući Idriza Masle nije okarakterisana kao sastanak članova Partije. Da je taj sastanak, odnosno partijska konferencija, okarakterisan kao komunistički sastanak članova Partije, ne bi bili pušteni iz zatvora svi oni koji su tada s nama bili uhapšeni. Oni su pušteni iz zatvora prije nego li je nad nama završena istraga. To svakako nije beznačajna činjenica. Prema tome, ni Idriz Maslo, pored mučenja, nije Šopreku i Cividiniju rekao neke činjenice na koje su se oni u istrazi mogli osloniti u daljoj istrazi.

Pod pritiskom javnosti prestali su da nas tuku. Nisam siguran, ali pretpostavljam da su prestali tući i Idriza Maslu. Sve je bilo u znaku nekog neodređenog isčekivanja. Šoprek i Cividini, vidjelo se to u ispitivanju, ni dalje nisu gubili nadu da će nas ipak uspjeti prebaciti u Zagreb, a mi smo priželjkivali da nas privedu sudskoj istrazi.

Drugovi koji su ranije pušteni iz zatvora, bolje rečeno pritvora: zbog sumnji koje nisu uspjeli dokazati, aktivno su radili da javnost što više sazna o me-

A. Hrv. Bos. krajine B. Luka

ABK 209-146-5/169

todima istrage da bi se uticalo da budemo privedeni pred Okružni sud i sudjenje.

Pošto su u kriminalnu skupnu sobu s vremena na vrijeme u pritvor dovedeni kriminalci, koji su u pritvoru zadržavani svega po par dana, i preko njih smo informisali javnost o svemu što se u zatvoru zbiva.

Zatvorska hrana bila je loša: komadić hljeba i voda, ponekad i nešto što se teško moglo nazvati čorba jer je bilo niske kalorične vrijednosti. Posredstvom porodica i partijske organizacije pokušavala se doturati hrana. Ponekad je za nas nešto prokrijumčario stražar Milan Banjac, posebno za mene i Nikicu Pavlića. Dobivali smo dnevno oko pola kilograma kruha ili nešto malo više, a ponekad su to bili komadi kukuruze.

U oktobru 1936. godine prebačeni smo u Crnu kuću, sudski istražni zatvor. Zbog toga smo bili sretni jer smo tek tada postali ubjedjeni da više ne postoji opasnost da nas Cividini i Šoprek vode u Zagreb. Razmjestili su nas po sobama, pretežno pojedinačno u ćelije gdje su bili drugi zatvorenici u isledjenju ili osudi zbog kriminala. Mene su smjestili u jednu ćeliju na spratu, gdje je za vrijeme Austrije, kako su mi rekli, bio smješten Petar Kočić. Ćelija se nalazila s desne strane gledajući iz pravca stepeništa, negdje u drugoj polovini hodnika, čiji su prozori gledali prema dvorištu i glavnoj ulici.

S nama zajedno u Crnoj kući nalazili su se tada i drugovi koji su bili uhapšeni "zbog iste stvari", takodje u vezi sa provalom Zmazeka. Naime, bili su to komunisti iz Kostajnice i Siska, odnosno oni koji su po planu Pokrajinskog komiteta u Zagrebu preko Zmazeka trebali da budu povezani sa Oblasnim komitetom u Banjoj Luci. Sve je, navodno, Zmazek provalio. Tada su dovedeni u Crnu kuću Dimitrije Bajalica, Maraković Nina, Dušan Misirača, student medicine Milunović (imena se ne sjećam) i još nekoliko. Bilo ih je jedno desetak. Svi su oni dovedeni u Crnu kuću nekako u isto vrijeme kad i mi jer je trebalo da sudska

Arhiv Doc. krajinne B. Luka

ABK 209-176-5/169

istraga bude jedinstveno vodjena. Svi su oni dovedeni u vezu sa našim predmetom.

U ćeliji gdje sam bio smješten nalazila su se četvorica zatvorenika. Jedan je bio uhapšen zbog ubistva, drugi zbog neke krađe, treći zbog silovanja, dok je četvrti, neki Milić, po četvrti put priveden zbog krađe. Odmah su me pitali za razloge mog hapšenja. Prosto nisu mogli da vjeruju da neko zbog politike može doći u zatvor. Prosto dušno su smatrali da je zatvor samo za one koji čine krivična djela krađe, ubistva, silovanja i slično. Jedan mi je od njih tada rekao: "Morao si ti negdje ipak nešto dignuti!". Drugi su tu njegovu primjedbu odobravali.

Morao sam im objasniti da sam uhapšen zbog optužbe da sam komunist, kao i da im objasnim šta su to komunisti. Svi su me pažljivo slušali. Tada je Milić stavio jednu primjedbu na koju sam se morao nasmijati:

- "Vi se komunisti i ja borimo na istoj liniji! Ti se boriš protiv buržuja, a i ja se borim! To mu dodje nekako isto.!! Ti mi, brate, pričaš, a ja za jednu noć buržuju IZVRNEM!". Bio mi je simpatičan. Morao sam se nasmijati njegovom shvatanju borbe protiv buržoazije.

Dva dana poslije mog dovodjenja u ćeliju doveli su u moju ćeliju studenta Milunovića, a par dana kasnije i Dušana Misiraču. Uzgred rečeno, Dušan Misirača bio mi je jedno vrijeme istražitelj kad sam bio uhapšen zbog Rezolucije Inform-biroa. Milunović je ostao duže u zatvoru, dok je Dušan Misirača bio ubrzo pušten. I jedan i drugi bili su uhapšeni po istom predmetu, pod istom motivacijom: politički komunistički sastanci i ilegalni propagandni materijal.

Dušanova i Milunovićevo želja je bila da im se sudi pred Okružnim sudom u Banjoj Luci, a ne neki drugi sud, posebno ne Državni sud za zaštitu države.

Za uspostavljanje veze među ćelijama i uhapšenim drugovima koristili smo se kriminalcima. Oni su donosili ili donosili poruke. Oni su jedino čistili hodnike i klozete i bili su u mogućnosti da uspostavljađu vezu sa drugim ćelijama. Njihova pomoć, a i predusretljivost bila nam je veoma korisna.

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-116-5/169

Sa prozora moga stana moglo se izravno gledati na prozore ćelija Crne kuće. Ta je okolnost korišćena da bi se uspostavila veza sa zatvorom. Naime, prozor ćelije u kojoj se nalazio Dimitrije Bajalica bio je u takvom položaju da je mogao davati znakove i govoriti prstima po već poznatoj abecedi. Drugovi su nabavili dvogled da bi iz mog stana mogli lakše vidjeti taj govor prstiju. Ta obavještenja na prozoru primali su: Stanka-Seka Preradović, Vasiljka-Beba Preradović, Savka Basta i drugi.

Ja sam, takodje, razgovarao prstima kroz prozor svoje ćelije sa nekim drugovima na prozoru zgrade gdje su stanovale sestre Levi. Medjutim, ovi moji razgovori bili su samo informativne prirode da bih dao obavještenja da smo tu i da još niko od nas nije odveden. Kao što sam i rekao, prozori moje i susjednih ćelija gledali su prema kući Kusadžinovića, gdje je donedavno bilo preduzeće Vodovoda.

Nešto kasnije uspostavio je vezu i Ivica Tuke-rić, mislim sa Brankom Pajićem, koji je vršio neke popravke u Crnoj kući. Sjećam se da je govorio o toj vezi, ali ne znam detalje kako je funkcionisala.

Povezanost sa grupom koju je Zmazek provalio u Kostajnici, grupom onih koji su dovedeni u Crnu kuću, bila je u tome što se radilo na povezivanju ovih organizacija sa tek obrazovanim Oblasnim komitetom u Banjoj Luci, na čijem se čelu nalazio Idriz Maslo, koji kao takav nikad nije bio ni otkriven. Na stvaranju Oblasnog komiteta posebno se angažovao Pokrajinski komitet u Zagrebu. Zbog toga je i došao u Banju Luku Šojka (Raušević Danilo-Šojka, Stefan, iz Sl. Požege) kao delegat. Uzgred rečeno, znao sam ga kao Šojku, ali nikada nisam doznao njegovo pravo ime i prezime, izuzev prepoznavanja na temelju jedne slike, ali tek poslije drugog svjetskog rata.

U Okružnom zatvoru (Crnoj kući) istragu je vodio sudija Obradović. Njegov je pomoćnik u sudskoj istrazi bio je Djuro Zalad (brat Špire Zalada).

Prvo isledjenje kod Obradovića i Zalada imao sam nekoliko dana poslije dovođenja u Crnu kuću. Prije mene is-

A. M. Doc. krajine B. Luka

ABK 209-MG-V/165

Izdjivani su Idriz Maslo i Nikica Pavlić. Ispitivanje su vršili u jednoj posebnoj sobi u prizemlju Crne kuće.

Prije nego što sam poslan na sudsko isledjenje čvrsto sam odlučio da ništa ne priznam, odnosno da sve negiram, čak i ono što smo se dogovorili da možemo reći da bi se istraga lokalizirala. Posebno sam odlučio da ću naglasiti metod iznudjivanja priznanja od strane Šopreka i Cividinija. Tako sam i postupio kad sam doveden kod Obradovića i Zalada. Šta više, smatrao sam da će mi Djuro Zalad biti naklonjen jer smo se dobro poznavali, a i bili povezani linijom nogometa. Zalad je igrao nogomet u Mrkonjić Gradu i tako smo se upoznali preko nogometnih susreta jer sam bio i igrač i član uprave RSD "Borac". Kasnije smo se u vezi sa nogometom češće susretali i međusobno prijateljski ophodili.

Medjutim, moje su pretpostavke, a posebno ocjene Djureš Zalada bile pogrešne. Tek sam tada upoznao njegovo pravo lice jer su se obojica pokazali ne kao sudski, već kao policijski istražitelji. Tek sam kasnije saznao da su obojica bili ljotićeveci po političkom opredeljenju.

Kad sam počeo sve negirati, kao zbog nekog posla, izašao je iz kancelarije sudija Obradović. Ostao sam nasamo sa Zaladom. Tog trenutka nisam mogao ni pretpostaviti da je taj izlazak bio planiran u njihovoj policijskoj igri veoma dobro isplaniranoj prije samog početka istrage. Čim je Obradović izašao, Zalad mi se obratio na familijaran način, izuzetno "srdačno i prijateljski": "Dragi Veljko, ti znaš da sam ti ja veoma blizak i naklonjen! Ti znaš da ti ja želim pomoći! Ali ti, brate, praviš veliku glupost na ovom saslušanju. Negiraš sve što se zna i što je utvrđeno. Već su saslušani Idriz i Nikica i napravljen je sudski zapisnik sa njihovog saslušanja. Oni su sve detaljno objasnili. Oni su priznali i stalno tebe spominju, a ti sve negiraš, sve ono što se već zna. Kako ti mogu pomoći kad si takav? Tvoje odricanje, a ti to dobro znaš, predstavlja otežavajuću okolnost kod sudjenja!".

Arhiv Eoc. krajine B. Luka

ABK 209 - MG - 5 / 169

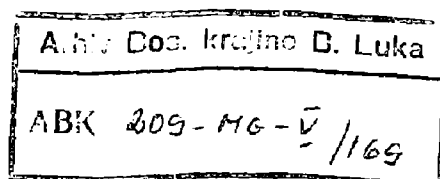
Svojim pristupom "prijateljskog karaktera" na izvjestan me je način pokolebao. Smatrao sam da mu mogu vjerovati jer sam znao da se koristi materijalom koji su im stavili na raspolaganje Šoprek i Cividini. Vjerovao sam da su Nikica Pavlić i Idriz Maslo stvarno ponovili priznanje koje su dali u policijskom zatvoru. Znao sam da sud u svojim ocjenama valorizira i priznanje optuženih.

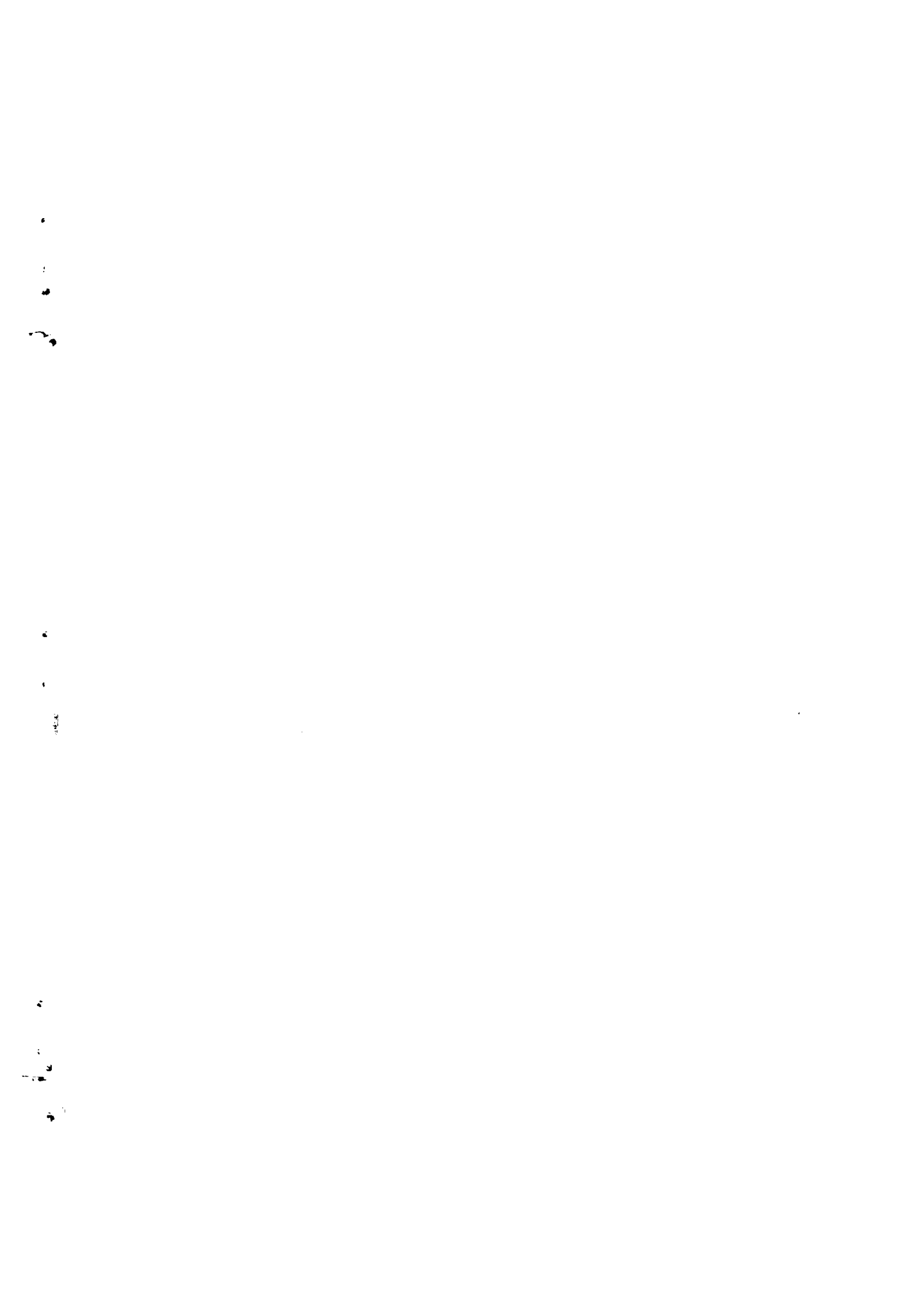
Medjutim, ostala je izvjesna sumnja, tako da i pored "prijateljstva" Djure Zalada nisam želio da kažem sve što smo se dogovorili. Priznao sam samo ono što se odnosi na dolazak Zmazeka i razgovore s njim u mojoj kući. Govorio sam o svom profesoru Akifu Šeremetu i druženju s njim, što su oni već znali. Spomenuo sam da smo se 1934. godine u jednoj grupi dogovarali o potrebi organizovanja političkog rada.

Želio bih posebno naglasiti da ni ja ni moji drugovi ni prije pred Šoprekom i Cividinijem, ni sada pred Obradovićem i Zaladom, nismo uopšte priznali da je organizovana partijska konferencija u kući Idriza Masle, a još manje da je to bila konferencija na kojoj je obrazovan Oblasni komitet KPJ.

5. decembar 1975. godine
Banja Luka

Veljko Djordjević
_____
(Veljko Djordjević)

ARHIV BOSANSKE KRAJINE
BANJA LUKA

Arhiv Bos. krajine D. Luka

ABK-209-MG-V/169

DJORDJEVIĆ VELJKO

SJEĆANJA NA RADNIČKI POKRET U BANJOJ LUCI

III dio

L e g e n d a :

- Sjećanja notirana u Arhivu Bos.Krajine od 17.febru-
ara do 8.marta 1976.godine;
- Sjećanja autorizirana potpisom V.Djordjevića;
- 25 stranica mašinom kucanog teksta od 51-75 stranice
integralnog teksta.-

(Nastavak VIII.-)

Ova partijska konferencija bila je u julu 1934.godine jer znam da sam kupovao i donosio paradajz kući da bih počastio Šojku, Stevana Rauševića.

Jednom poslije drugog svjetskog rada razgovarao sam sa MIĆOM ZECOM, koji je tada radio, čini mi se, kao sekretar Okružnog narodnog odbora, koji mi je tada rekao da se JOSIP ZMAZEK nalazio na položaju zamjenika ministra za unutrašnje poslove u Zagrebu. Predložio mi je da ga u Zagrebu posjetimo. Medjutim, do realizacije ove posjete nije došlo, ali ne zbog toga što nisam želio da ga vidim, već zbog toga što me ova posjeta nije posebno interesirala. Više me interesirao VELJKO DRAKULIĆ, ali nisam ništa uspio da doznam o njemu. Kao tada, tako i danas želim da nešto doznam o ovom čovjeku jer je on bio povezan sa našom partijskom organizacijom svojim dolascima i davanjem uputstava za rad.

Na saslušanju kod sudskog istražitelja bio sam par puta, a isto tako i mojim drugovi. No, o Obradoviću već sam govorio i ne bih imao ništa da dodam što bi bilo značajno da se zabilježi. Prije moje završena je sudska istraga nad IDRIZOM MASLOM i NIKICOM PAVLIĆEM. Ranije sam već rekao da je Nikica odveden u Državnu bolnicu da mu se priži ljekarska pomoć, ali se ubrzo vratio i bio zajedno s nama u Crnoj kući.

Mi smo i dalje protestirali što se nalazimo razdvojeni i što smo smješteni u ćelije sa kriminalcima. Tražili smo da kao politički zatvorenici budemo smješteni u istoj sobi. Pretili smo da ćemo stupiti u štrak ako se našim zahtjevima ne udovolji. Ovo nije bila prazna pretnja jer smo stvarno namjeravali da štrajkujemo gladju jer smo smatrali da će to biti jedan oblik pritiska na upravu, kao što su to činili drugi komunisti u raznim kaznionicama. To smo otvoreno govorili predsjedniku Okružnog suda STAREVIĆU, koji i sada živi u Beogradu. Pri svakoj posjeti to smo uvijek iznova ponavljali.

Arhiv Eos. krajine B. Luka

ABK 209-148-5/165

Kad je on dolazio u posjetu Crnoj kući zatvorenici su izlazili pred vrata ćelije i stajali u redu. Uz nje ga je obavezno išao policijski stražar. Osim njih u hodniku su se nalazili zatvorski ključari.

U jednom takvom rutinskom obilasku, kada smo svi stajali u radu pred vratima svojih ćelija, čuo sam kako se obratio IDRIZU MASLI : "Hm, ti si sekretar komunista, a ko je predsjednik?".

Idriz Maslo mu je tada odgovorio: "Gospodine predsjedniče, sramota je da Vi kao predsjednik Okružnog suda ove države ne znate da Komunistička partija nema predsjednika!".

Ovaj i ovakav odgovor iznenadio je Starevića. Bilo mu je krivo, ali na ove riječi nije ništa odgovorio, bolje rečeno, nije znao šta da odgovori. Produžio je samo dalje i nakon smotre vratio se nazad.

Imam utisak da on nije odobravao metode mučenja u Upravi policije. U svemu je najznačajnije to što smo ubrzo poslije završene sudske istrage stavljeni u zajedničku sobu, na jedno 7-10 dana prije odvođenja u Beograd pred Državni sud za zaštitu države. Svi smo bili smješteni u jednu veću sobu na spratu.

Drugi uhapšeni komunisti, koji se nisu mogli vezati za provalu u Kostajnicu pušteni su ranije na slobodu, pretežno još iz istražnog zatvora u Upravi policije.

Ne sjećam se šta je bilo sa uhapšenim drugovima iz Kostajnice i Bos. Dubice, konkretno sa DIMITRIJEM BAJALICOM i ostalima. Njima se sudilo u Banjoj Luci poslije našeg odvođenja u Beograd. Na čelu sudskog vijeća koje je njima sudilo nalazio se DŽUMRUKIĆ (kome treba zahvaliti što je sve preuzeo da im maksimalno olakša položaj), čiji je pomoćnik kao sudski pripravnik bio ZLATKO-PUCO PUVAČIĆ.

Zajednički boravak u ćeliji iskoristili smo za dogovore. Najznačajnije je bilo da utvrdimo šta je ko rekao u toku sudske istrage, a šta u isledjenju u Upravi policije pred Šoprekom i Cividinijem. Svi smo bili zadovoljni što smo uspjeli da lokaliziramo provalu i što niko od drugih komu-

A. B. Dos. krajine B. Luka

ABK 209-MG-¹ / 1159

nista nije spomenut ni provaljen. Odmah smo počeli pripremati odbranu i dodovarati se šta će ko reći. Konstatirali smo da većina može biti puštena radi nedostatka dokaza, ali da će oni koji su bili u izravnoj vezi sa Josipom Zmazekom u vrijeme dolaska Šojke biti osuđeni. Znali smo da ćemo ići pred Državni sud za zaštitu države jer je već u sudskoj istrazi sudija spominjao članove Zakona o zaštiti države koji nas terete. Prema tome, državni tužilac tražiće kaznu pozivajući se na paragrafe pomenutog zakona.

Da bismo bili što pripremljeniji za ovo sudjenje dogovorili smo se da improviziramo sudjenje u ćeliji. Ja sam imao ulogu sudije, a NIKICA PAVLIĆ ulogu državnog tužioca. Pravili smo raznorazne pravne smicalice sa pitanjima i potpitanjima uzimajući u obzir sve moguće varijante i mogućnosti. Sve su to bila pitanja koja su se u sudjenju mogla predvidjeti ili očekivati. Uvijek smo uzimali u obzir kakva sve potpitanja mogu doći u obzir, a naročito ona koja mogu dovesti do protivrječnosti u iskazima kod onoga koji odgovara kao optuženi ili onih koji mogu biti dovedeni kao svjedoci. Istovremeno smo se dogovarali kako će ko i šta odgovarati na postavljeno pitanje.

Cijelo ovo improvizirano sudjenje imalo je za cilj da svi budemo što pripremljeniji za sudjenje, a i da cijeli slučaj prikažemo što beznačajnijim i naivnijim. U toj improviziranoj sudskoj predstavi istupali smo jedan po jedan. Koliko se sjećam, prvi je bio KASIM HADŽIĆ, zatim ETHEM-Leda KARABEGOVIĆ, potom IVICA TUKERIĆ i ostali.

Zaključili smo poslije svega da neće biti dovoljno elemenata da budu osuđeni KASIM HADŽIĆ, ETHEM-Leda KARABEGOVIĆ, IVICA TUKERIĆ, JAKOB ŠMIT i FRANJO SARAFIN. Tako je uglavnom i bilo, s tom razlikom što je Franjo Sarafin iz Crne kuće odveden u nepoznatom pravcu i što je Jakob Šmit ipak osuđen, vjerovatno zbog toga što je možda na sudjenju nekim iznenadnim i nepredvidjenim potpitanjem nešto rekao što je lično njega teretilo, samog njega a ne nekog drugog.

Ovo improvizirano sudjenje trajalo je nekoliko dana, onoliko koliko je bilo potrebno da sve mogućnosti raz-

A	Doz. krajino B. Luka
ABK 209-MG - V/169	

motrimo. Svi smo bili zadovoljni što smo se na ovaj i ovakav način pripremili i što više nismo bili u neizvjesnosti šta će ko i kako reći. Ovu ideju o improviziranom sudjenju ja sam predložio kad smo se u ćeliji zajedno našli, imajući u vidu "Sudaniju" Petra Kočića.

Dani su brzo prolazili u sudjenju i razgovorima. Živjeli smo kao jedan uzoran drugarski kolektiv koji je jednako dijelio sve što je imao. Hrane je bilo u izobilju jer smo dobivali od porodića, a i linijom partijske organizacije. Moral nam je bio na visini. Preko kriminalaca uspostavili smo vezu i sa drugim ćelijama, a i sa gradom.

Zaboravio sam ranije da napomenem da istragu nad drugovima iz Kostajnice i Bos. Dubice nisu vršili policijski istražitelji Šoprek i Cividini. U svakom slučaju, to je za njih bila povoljnija okolnost.

Jednog dana saopštili ~~smu~~ su nam da idemo na sudjenje u Beograd, ali nas to nije iznenadilo jer smo to očekivali, a i za to bili pripremljeni. Rečeno nam je da možemo ponijeti najnužnije stvari. Izveli su nas iz ćelije i s lancima vezali po dvojicu zajedno. Kad su nas tako vezali po parovima stavili su jedan zajednički lanac koji je išao po sredini međusobno vežući parove. Prvi par bio je Idriz Maslo još s jednim, a u drugom paru bili smo Nikica Pavlić i ja. Izašli smo iz dvorišta u pratnji grupe žandarma (naprijed, sa strane i pozadi). S lancima su nas tako jako pritegli da su nam ruke poslije izvjesnog vremena pomodrile. Povelili su nas pješke, ali po izlasku na kapiju nisu nas povelili prema glavnoj ulici već u desno, u pravcu ulice Koja danas nosi ime Ive Mažara. To je ulica koja u pravcu, paralelno sa glavnom ulicom, vodi iza gradskog parka izravno na slijepi kolosjek i peron željezničke stanice u gradu. Mislim da smo izvedeni negdje oko podne, u vrijeme kad je po voznom redu išao voz za Sunju.

Znali smo za razloge zbog čega nas vode sporednim ulicama i to neposredno prije polaska voza. Očekivali su da će nam građani prirediti ispraćaj i htjeli su da kretanjem kroz sporedne ulice sve to izbjegnemo.

A. H. V. Doc. krajišne B. Luka

ABK 209 - MG - V / 169

Dok su nas sprovodili susretali smo mnogobrojne građane koji su nas sa simpatijama pozdravljali. Mada su ih žandarmi odbijali oni su pritrčavali da nam nešto dadu što bi nam bilo potrebno ili korisno. I na ovim sporednim ulicama bilo je mnogo svijeta, a dotrčavali su mnogi i sa glavne ulice. Stekli smo utisak da su se građani raspoređili da nas dočekaju bilo kojim nas ulicama sprovodili. Bilo je mnogo dobacivanja koja su optuživala politički režim i policijske metode i mnogo uzvika koji su nas bodrili, uzvici koji su davali do znanja da je javnost s nama.

Na željezničkoj stanici dočekala nas je ogromna masa svijeta koja je došla da nam priredi ispraćaj. Sve je odjekivalo od uzvika i protesta. Žandarmi su nas uz pomoć policije prosto ugurali u vagon. U vagonu smo bili sami sa žandarmima, ali se nismo osjećali sami jer se od željezničke stanice, gdje se prosto gurala ogromna masa svijeta, pa sve do željezničke stanice Predgradje sa obe strane pruge nalazila kolona građana koja nam je klicala i koja nas je pozdravljala: "Živjeli drugovi! Mi smo s vama! Dolje neprijatelji naroda! Dolje fašistički metodi! Drugovi, Banja Luka je s vama! itd.

Teško je opisati te trenutke i šta su oni za nas značili. Bio je to ispraćaj kakav nismo ni očekivali, pa čak ni pretpostavljali. Bio je to nezaboravan doživljaj, jedno osjećanje koje nas je ohrabrilo i istovremeno učinilo ponosnim što smo komunisti i što živimo u ovom gradu koji je masovno došao da nas pozdravi. Mada su nas vodili na sudjenje i robiju bili smo sretni, ispunjeni osjećanjima koje riječi ne mogu opisati.

Uvjeren sam da su ovaj ispraćaj organizirali partijska i skojevska organizacija, a istovremeno i ubjedjen da je sva ta masovnost rezultat ugleda koji su komunisti imali i same političke klime koja je u Banjoj Luci postojala baš zahvaljujući naprednim snagama koje su politički djelovale u raznim oblicima masovnog rada.

Nešto kasnije u vozu su nam žandarmi skinuli centralni lanac, ali smo i dalje po parovima ostali vezani. Osim žandarma u odjeljku nekoliko ih je bilo i u hodniku. Osim

Arhiv Eos. krajine B. Luka

ABK 209 - MG - 5 / 169

nas zatvorenika i žandarma u vagonu drugih putnika nije bilo. Pokušali smo da sa žandarmima započnemo razgovor, ali u tome nismo uspjeli. Držali su se službeno, odbojno. Kasnije više nismo ni pokušavali. Ipak, dozvoljavali su da međusobno razgovaramo. Pričali smo o običnim stvarima kao obični građani koji negdje putuju jer su žandarmi naredjivali da prestanemo ako spomenemo bilo šta što bi imalo ili moglo imati politički prizvuk.

Mada i dalje vezani, svi smo bili veoma raspoloženi. Sam ispraćaj svima nama je ulio još više moralne snage i ponosa. Koliko se mogu sjetiti, u našem odeljku bili smo Nikica Pavlić i ja i Safet Filipović sa Ethemom-Ledom Karabegovićem, razumije se u pratnji žandarma.

U razgovoru vrijeme nam je brzo prolazilo. Po dolasku voza u Sunju naš je vagon iskopčan iz kompozicije za Zagreb i prebačen na neki sporedni kolosjek, ali udaljen od same željezničke stanice. Poslije par sati naš je vagon prikopčan za kompoziciju voza za Beograd. U Sunji smo jeli ono što smo ponijeli sa sobom. Tada su nam za vrijeme jela žandarmi samo malo olabavili lance da ruke u toku jela možemo pokretati. Otegli smo malo s jelom jer smo znali da će nam lance opet pritegnuti.

Kad već spominjem žandarme moram napomenuti da nikoga od njih ranije nisam vidio, a ni ostali moji drugovi. Da su služili u Banjoj Luci nekoga bih poznavao bar po vidjenju. Možda su to bili žandarmi koji su tek došli u Banju Luku, ali je svakako vjerovatnije da su došli iz nekog drugog mjesta; možda su to bili žandarmi koji su u Beogradu specijalno bili zaduženi za sprovođenje uhapšenika. Ova moja pretpostavka na već datoj konstataciji o njihovoj odbojnosti u toku cijelog puta.

Sjećam se da smo u pravcu Beograda putovali u toku noći i da smo u Beograd stigli u ranim jutarnjim časovima. Spavanje ili drijemanje u vozu sa vezanim rukama bilo je pravo mučenje. No, i to smo izdržali.

Na izlasku iz vagona ponovo su nam stavili centralni lanac koji je povezivao parove. Već nas je čekala tzv.

A. M. D. krajinu B. Luka
ABK 209 - 146 - 5/169

Crna marica u koju su nas utrpali. Odvezli su nas na obalu Save i čamcima prebacili u zatvor na Adi Ciganliji.

Na Adi Ciganliji u dvorištu zatvora priredjen nam je komunistički zatvorenički doček sa stisnutim pesnicama provučenim kroz prozore ćelija, revolucionarnim pjesmama i uzvicima: "Živjeli naši drugovi! Živjela Komunistička partija! Dolje fašistički teror! itd.

Uveli su nas u jednu kancelariju i tu su nam skinuli lance, a zatim rasporedili, bolje rečeno rasturili po raznim ćelijama. Nije nam bilo jasno zbog čega nas pojedinačno razdvajaju mada je istraga bila završena. Upravnik zatvora nas je upitao da li smo u Crnoj kući u Banjoj Luci bili zajedno. Mi smo odgovorili da smo bili odvojeni po raznim ćelijama, a pri tome smo imali u vidu naše improvizirano sudjenje. I ovo smo predviđjeli imajući u vidu da policijski ili zatvorski organi možda ne bi nastavili sa svojim dopunskim isledjenjem.

Mene su odveli u jednu ćeliju na spratu. Tu sam bio smješten sa SEKEREZOM, koji je poslije drugog svjetskog rata bio republički inspektor u Sarajevu, i sa jednim Makedoncem, čijeg se prezimena ne mogu sjetiti.

Tada je u zatvoru Ade Ciganlije bila smještena jedna veća grupa komunista iz Crne Gore, koja je takodje izvedena pred Državni sud za zaštitu države. Koliko se sjećam, u toj je grupi bio i neki Rajičević ili nekako slično. U zatvoru je bila i jedna veća grupa iz Makedonije. Među Makedoncima bila je jedna grupa komunista i jedna grupa članova VMRO.

U to vrijeme u zatvoru Ade Ciganlije bio je i VESO MASLEŠA. S njim sam se susreo u kancelariji uprave gdje su me pozvali da preuzmem neke sitnice za ličnu higijenu, koje je u zatvor donio moj brat Vojo. VOJO DJORDJEVIĆ je tada živio u Skoplju i radio kao službenik Okružnog ureda za osiguranje radnika (OUZOR).

Kad sam ušao u kancelariju odmah sam primjetio Vesu. Bio sam iznenadjen što ga vidim. Srdačno smo se tiho pozdravili. Dok je upravnik za stolom bio zadubljen u pregledu nekih spisa mi smo uspjeli da izmjenimo informacije.

A. M. Don. krajine B, Luka

ABK 209-116-5/169

Rekao mi je da je došao na razgovor kod upravnika zatvora jer je u ime zatvorenika postavio upravniku neke zahtjeve, odnosno tražio je neke olakšice u režimu postupka prema zatvorenicima. Odmah mi je rekao da kurs nije oštar jer se režim pozabavio sa Crnogorcima, a da se zbog masovnosti policijski organi ne usuđuju da primjenjuju drastične kazne zbog mogućih političkih posljedica. U odnosu na sve ovo, rekao je Veso Masleša, naš banjalučki slučaj predstavlja sitnicu.

Vesi Masleši uspio sam nešto reći o našoj provali, ali sam primjetio da on o tome već nešto zna. Razgovarali smo tiho, ali je dalji razgovor prekinuo upravnik. Dobio sam svoje stvari i izašao iz kancelarije, a Veso je ostao.

U toku boravka u ovom zatvoru posebno sam zapamtio neke za mene tada značajne pojedinosti. Objasniću ih jednu po jednu.

Onaj Makedonac koji je bio u mojoj ćeliji objasnio nam je zbog čega nije član Partije mada je za KPJ politički i idejno vezan. Samokritički je rekao da ima jednu nezgodnu osobinu da tajnu ne može sačuvati jer u toku noći glasno govori sve što doživi u toku dana, pa čak i odgovara na pitanja van kontrole svijesti. Tu bojazan nosi u sebi da ne oda svoje drugove. Ja i Sekerez smo to provjerili. Stvarno, sve je pričao u toku spavanja i odgovarao na naša pitanja, pa čak i o intimnim stvarima iz svog života. Nismo nastavili sa našim pitanjima jer smo se uvjerali da je istinu kazivao. Bilo mi ga je žao. Na ovoj činjenici zasnivao je svoju odbranu na sudu da ne može biti član Partije jer ne može sačuvati bilo kakvu tajnu.

Jednog dana dobili smo u ćeliju jedan letak VMRO, ali pisan rukom. U letku je pisalo da ništa ne treba priznati, pa čak ni odgovarati na pitanja Srbijanaca.

Nekako baš u to vrijeme izvršio je u zatvoru samoubistvo jedan pripadnik organizacije VMRO. Na neki neobjašnjiv način došao je do jednog eksera i zabio ga sebi u čelo. Premda su mu ruke bile vezane on je uspio da izvrši samoubistvo, ali mi ni danas nije jasno na koji način. Od ostalih zatvorenika čuo sam da je taj Makedonac kao komita učestvovao

Arhiv Doc. krajine B. Luka

ABK 209 - MG - 5 / 169

neke žandarmerijske patrole negdje u Makedoniji. Mada nismo odobravali politiku i postupke organizacije VMRO, na određeni način divili smo se izdržljivosti članova, onih koji u zatvoru i pod mukama nisu progovorili; u istrazi su stoički podnosili sve metode mučenja.

Na Adi Ciganliji ostao sam sve do našeg sudjenja u martu 1937. godine. Sa mojim drugovima Banjalučanima vidjao sam se samo u toku zajedničkih šetnji, a i one su bile neredovne, bolje rečeno veoma rijetke. Tada nismo mogli razgovarati, ali je bilo dobro što se vidimo i što smo pogledima mogli dati na znanje kako smo.

Ćelija mi je bila dosta tijesna. U njoj su bila dva kreveta na sprat. Medjutim, ćelija je bila ipak bila bolja nego ona u Crnoj kući, gdje nam je bilo veoma hladno. Mada su bili zimski dani, u zatvoru na Adi Ciganliji bilo je ipak toplije. S vremena na vrijeme dozvoljene su posjete, ali uz dosta procedure. U nekoliko navrata dolazio mi je u posjetu brat Vojko. U jednoj od ovih posjeta rekao mi je da je za nas organizirana odbrana i da će mene braniti beogradski advokat NINKO PETROVIĆ.

Vojko Djordjević simpatisao je komuniste i činio razne usluge Partiji, ali nije bio član KPJ. Zvaničko je pripadao stranci Dragoljuba Jovanovića. Vojko se družio sa BOŠKOM ŠILJEGOVIĆEM. U dogovoru sa Boškom i posredstvom Dragoljuba Jovanovića prišlo se angažovanju advokata koji će nas braniti pred Državnim sudom za zaštitu države.

Za organizovanje naše odbrane posebno se angažovala beogradska partijska organizacija. Svi smo dobili advokate i mislim da su nas branili "gratis" (iz uvjerenja), mada nisam sasvim siguran za sve.

Advokat Ninko Petrović dolazio je k meni u zatvor par puta, ali uvijek u pratnji nekog istražnog sudije. U takvoj situaciji nije mi mogao dati nikakva uputstva, ali i bez njih bio sam pripremljen za proces. Uglavnom, sve se vrtilo oko onih elemenata koji su dati u optužnici, oko onih materijalnih činjenica koje su nama bile već poznate. Osjetio sam da mi je advokat naklonjen i da će sve učiniti

A. B. Dos. krajino B. Luka

ABK 209 - MG - 5 / 169

što je u okvirima njegovih advokatskih mogućnosti, a kao advokat uživao je veliku reputaciju.

Svi smo imali braniocce po izboru. Idriza Maslu branio je advokat BORO PRODANOVIĆ, Nikicu Pavlića advokat RAJKO DJERMANOVIĆ, Kasima Hadžića advokat Jovanović dr Dragoljub, Safeta Filipovića i Jakoba Šmita advokat ISAKOVIĆ dr DRAGOMIR, a Ethema-Ledu Karabegovića i Ivicu Tukerića advokat SELIMIR JEFTIĆ. Kasnije sam saznao da su advokati imali niz dogovora da na jedinstven način organiziraju odbranu. Zajednički su pošli od toga da se cijeli slučaj prikaže što je moguće više beznačajnijim u sklopu raznih političkih strujanja, posebno Banje Luke gdje postoje i djeluju razne političke stranke sa velikim brojem članstva. Pošto, dakle, u Banjoj Luci vladine stranke drže političke pozicije u svojim rukama i imaju veliki broj svojih sljedbenika, ovi njihovi klijenti koje oni brane nikako ne mogu uticati na političke prilike, a i sami se naivno sastaju i raspravljaju ono što i sami dovoljno ne skrivaju, a kao mladi ljudi žele da socijalni uslovi života budu bolji jer je svojstvo mladosti i inače da se zanosi idealima. Zbog toga se optuženima ne može pripisivati odgovornost za neke prevratničke namjere jer su sva njihova sastajanja bila u znaku pustih razgovora i maštanja. Zauzeli su stav insistiranja da se oslobodimo od odgovornosti.

Državni tužilac podigao je optužnicu još 28. decembra 1936. godine, a glavni pretres je započeo 1. marta 1937. Optužnicu je zastupao RADOSLAV DOBRIČIĆ, zamjenik državnog tužioca Državnog suda za zaštitu države u Beogradu.

Predsjednik sudskog vijeća bio je MILORAD KURTOVIĆ, inače sudija Kasacionog suda u Beogradu, a članovi vijeća bili su: VLADISLAV MARGETIĆ, sudija Apelacionog suda iz Zagreba; ŽIVOJIN VASILJEVIĆ, sudija Kasacionog suda iz Beograda; ATANASIJE TRIFUNOVIĆ, sudija Apelacionog suda iz Beograda; KARLO KLENOVŠEK, sudija Apelacionog suda iz Ljubljane i MIODRAG FILIPOVIĆ, predsjednik Okružnog suda u Beogradu. U funkciji zapisničara bio je DRAGUTIN ŽIVKOVIĆ, inače sudija Sreskog suda u Smederevskoj Palanci.

A. H. V. Doc. krajiine B. Luka

ABK 209-MG-5/169

Svi smo bili optuženi po paragrafu 1. Zakona o zaštiti države i tužilac je insistirao da svi budemo kažnjeni za zločin protudržavne djelatnosti. U toku pretresa sudije u Vijeću najviše su insistirale da se kaže ime delegata koji je iz Zagreba došao u Banju Luku. Njih je interesiralo ko je on, da li je ranije dolazio u Banju Luku, na kakvoj je funkciji bio, šta je govorio itsl. Pošto smo po redoslijedu dovodjenja ulazili jedan po jedan nije mi poznato šta su na ova pitanja odgovorili Idriz Maslo, Nikica Pavlić i ,čini mi se, Safet-Fric Filipović.

Kad su mene uveli i kada mi je postavljeno pitanje da li znam kako se zvao onaj ko je dolazio iz Zagreba, odgovorio sam kao iz rukava, čini mi se, Ivan Jovetić, lupnuvši ime i prezime koje mi je u datom trenu palo na um. Pošto ^{se} ranije nismo dogovarali koje ime da kažemo, dao sam odgovor bez razmišljanja. Svi su članovi Vijeća i tužilac nekako odahnuli, razvedrili se i nasmješili. Neko je tada od članova sudskog vijeća rekao: "Evo, napokon, jednoga koji zna ime i prezime tog čovjeka!!".

U našem improviziranom sudjenju nismo se dogovorili koje ime i prezime da kažemo ako nas budu pitali kako ~~se~~ zvaao Šojka. Medjutim, dogovorili smo se da ne govorimo • Šojki (Danilu Rauševiću) kao delegatu, već nekom čovjeku iz Zagreba koji je do nas došao, okupio i razgovarao o politici i potrebi organizovanja akcije za poboljšanje uslova života i rada radnika.

Nakon mog odgovora kako se zvao Šojka, predsjednik Vijeća okrenuo se Idrizu Masli i Nikici Pavliću i rekao: " Vi se sastajete i par dana boravite u društvu sa nekim čovjekom i ne znate ni njegovo ime ni šta radi, a Djordjević, eto vidite, zna i njegovo ime i prezime! Zar je moguće da neko bude s nekim u društvu više puta, a da ne zna ni kako se zove ni šta radi?!".

Na licima Nikice Pavlića i Idriza Masle primjetio sam jedva primjetan osmjech, osmjech na račun naivnosti sudija. Ovo je ispalo ubjedljivije nego da smo se dogovorili i rekli identično ime.

Sudjenje je trajalo tri dana i 3.marta 1937.godine završen je glavni pretres.Iza toga slijedile su presude.

IDRIZ MASLO osudjen je na godinu i po dana robi-
je, NIKICA PAVLIĆ na godinu dana strogog zatvora kao i
SAFET FILIPOVIĆ, ja na 10 mjeseci i JAKOB ŠMIT osam mjese-
ci strogog zatvora.Po paragrafu 28o.Krivičnog postupka
oslobodjeni su Ethem -Leda Karabegović, Kasim Hadžić i
Ivica Tukić.

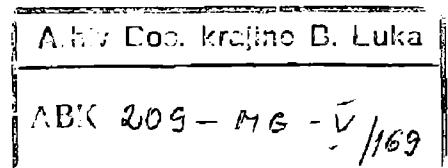
Svima nama koji smo bili osudjeni u kaznu se ura-
čunavao istražni pritvor i zatvor, Idrizu Masli i meni od
17.septembra 1936.godine, Nikici Pavliću od 2.septembra
1936.godine, a Safetu-Fricu Filipoviću i Jakovu Šmitu od
20.septembra 1936.godine, odnosno od dana kada smo bili
uhapšeni.

Poslije izrečene presude nismo bili vraćeni u zat-
vor na Adi Ciganliji, Okružni zatvor grada Beograda, nego smo
upućeni u zloglasnu Glavnjaču, gdje smo sačekali upućiva-
nje u kaznionicu u Sremskoj Mitrovici izuzev Jakoba Šmita,
koji je zbog vremenski kraće kazne zadržan u Glavnjači
jer mu je preostalo da izdrži još nešto manje od tri mje-
seca zatvora.

Dovedeni smo u grozne uslove Glavnjače gdje su nas
prosto ugurali u jednu ćeliju strašno zagušljivu od ispara-
vanja tijela i disanja zatvorenika zbijenih u stojećem po-
ložaju.Za upravu kaznionice više nismo bili interesantni
da bi nas razdvajali, već su nas samo ugurali u prostoriju
koja je i prije našeg dolaska već bila nakrcana.

Notirao sjećanja Milan
Vukmanović 17.februara
1976.godine.-

Veljko Djordjević
(Veljko Djordjević)

(N a s t a v a k IX.-)

U zloglasnoj Glavnjači ostali smo nekoliko dana. Tu sam se upoznao sa Nisimom Albaharijem i još nekim drugovima iz sarajevske partijske organizacije, koja je bila kao i naša provaljena 1936. godine i gdje su, kao i u Banjoj Luci, Šoprek i Cividini vršili istragu.

Tada sam upoznao i jednog jugoslovenskog oficira, kome je bilo sudjeno od jednog vojnog suda u Sloveniji, mislim u Mariboru. Odležavao je kaznu robije u Požarevcu, a u Glavnjači je bio smješten jer su ga vodili na neko svjedočenje. U tom Mariborskom procesu imao je neko učešće i Banjalučanin Rajko Puvačić, brat sudije Zlatka-Puce Puvačića, ali mi nije poznato nešto više od toga. Vjerujem da nešto više o tome zna Zlatko Puvačić. Spomenuti oficir iz ovog Mariborskog procesa osjećao se komunistom i u Glavnjači je hrabrio zatvorenike, što je bilo osobito značajno za one koji su prvi put bili uhapšeni i prvi se put susreli sa već spomenutim groznim uslovima u Glavnjači.

Usprkos teškim uslovima, mi Banjalučani bili smo dobro raspoloženi jer nam je bilo drago što ćemo ići u kaznionicu u Sremskoj Mitrovici gdje ćemo se susresti sa našim drugovima, a posebno sa Mošom Pijade, živom legendom našeg radničkog pokreta.

Iz ove i onako zagušljive ćelije prebačeni smo u jednu još nakrcaniju i zagušljiviju ćeliju, tzv. "transportnu sobu" u kojoj su bili zatvorenici prije upućivanja u određene kaznonice na izdržavanje kazne. U ovoj ćeliji bili smo priljubljeni jedan uz drugoga u takvoj mjeri da se skoro nije moglo disati. Ćelija je bila prostorno malena sa malim prozorčićem na vrhu. Morali smo poskakivati da bismo iznad glava mogli nekako doći do vazduha. Tu smo ostali jednu noć u groznim uslovima drijemanja u stojećem položaju i neprestanom hvatanju daha. Stalno su odvođeni jedni, a dovođeni drugi zatvorenici. Međutim, na sreću, ćelija se više

praznila nego punila. Tako smo mogli lakše disati jer se stvarao slobodan prostor bar za micanje, odnosno okretanje u stojećem položaju.

Sutradan su nas izveli iz ćelije, one koji su bili određeni na upućivanje u Sremsku Mitrovicu. Osim nas iz Banje Luke u ovoj su grupi bili i dvojica iz druge sobe. Znam da su i oni bili komunisti i da je jedan od njih bio student pravoslavne bogoslovije ili već svršeni bogoslov. U hodniku su nas lancima povezali dvojicu po dvojicu, a i lancem međusobno.

Sjećam se da su nas na peronu željezničke stanice u Beogradu dočekali neki beogradski radnici. Mada su ih žandarmi odbijali, oni su ipak uspjevali da nam daju cigarete i nešto hrane. Nisam imao utisak da je to bilo organizirano, ali ipak ostaje činjenica da su nas dočekali i ispratili sa simpatijama i srdačnim drugarskim pozdravima. Za nas je u psihološkom smislu to bila značajna podrška. Radnici su ostali ispred vagona sve dok nas nije grupa od četiri žandarma ugurala u kupe ili odjeljak u kome nije bilo običnih putnika. I ovi žandarmi ponašali su se onako kao i oni koji su nas doveli.

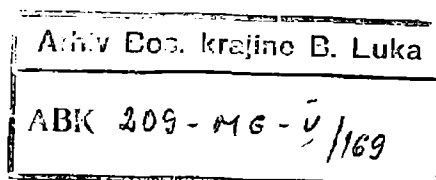
Kad smo dovedeni u kaznionicu u Sremskoj Mitrovici, privedeni smo u kancelariju upravnika zatvora. On nas je dočekao sa psovkama i grdnjama da smo osramotili Bosansku Krajinu "... gdje su svi dobri patrioti i Jugosloveni!" i da moramo da kaznu izdržimo mirno i tako okajemo grijehove prema otadžbini.

Zatim je meni postavio pitanje: "Kako si se ti, Djordjeviću, kao Srbin našao među komunistima i došao ovamo?", posebno naglašavajući riječ Srbin.

- "Vi znate da nisam sam došao. Mene su ovdje doveli!", bio je moj odgovor. Možda bih još nešto odgovorio, ali me je upravnik prekinuo sa sočnim psovkama na račun komunističke nepopravljivosti.

Posebno mi je upalo u oči da je slično pitanje postavio i onom teologu ili studentu bogoslovije: "Kako se mogao spojiti komunizam sa vjerom?".

I ovaj mu je drug znao naći pravi odgovor.

- "Pa, eto, po meni vidite da je to moguće, da to može zajedno!".

Ni dovodjenje u kaznionicu, ni razgovor sa upravnikom nikoga nije deprimirao. Bili smo zadovoljni što smo baš tu u Mitrovici i ništa nije moglo uticati na nas da bi nas deprimiralo. Šta više, dominiralo je raspoloženje znatiželje i isčekivanja da što prije dodjemo u kontakt sa komunistima, poznatim zatvorenicima u kaznionici.

Odveli su nas na brijanje tijela u cjelini i šišanje kose do kože na tzv. nulericu. Zatim je slijedilo ono što su oni nazivali kupanjem i oblačenje starog robijaškog odijela. Što se tiče "kupanja", taj čin mogao bih nazvati samo prolazom kroz mlaz najprije vruće, a potom hladne vode. Niko od nas nije uspio da da sapun sa sepe spere i kupanje je bilo okončano.

Iza toga slijedilo je obavezno slikanje an fas i iz profila za robijašku kartoteku. Razumije se da smo dobili i svoje robijaške brojeve.

Odvedeni smo u samice, sobice prostorno veoma uske. Iskreno rečeno, nisam očekivao da ćemo ostati jedno dvadesetak dana u ovim samicama. Vjerovatno im je namjera bila da se u tom vremenu izvrši pokušaj političkog uticanja na kažnjenike. Na zidu ćelije primjetio sam razne crte i znakove koji su izražavali dane boravka u samici onih koji su se u njoj nalazili prije mene. Detaljno sam pregledavao zidove i na jednom mjestu našao ucrtan srp i čekić, što je u atmosferi osamljenosti u samici imalo veoma povoljan psihološki uticaj. Zaključio sam da su kroz samicu prošli i svi ostali komunisti i da je stavljanje u samicu sistem prakse zatvorskih vlasti.

Izolovani u samicama nismo mogli uspostavljati bilo kakav kontakt sa ostalim zatvorenicima. Hrana nam je do- turana kroz prozorčić na vratima. Kad smo u samicu dovedeni naredjeno nam je da u njoj budemo u stojećem položaju. Kad sam pokušao da sjednem odmah sam čuo povik stražara da ustanem. Vjerovatno je i ovo bio dio njihovog sistema psihološkog pritiska. Kretao sam se u uskom prostoru, bolje rečeno razgibavao.

Arhiv Doc. krajinu B. Luka

ABK 209 - MG - 5 / 169

Samica je bila teška, posebno samoća, koju svako manje ili više teško doživljava u psihičkom smislu. Ali, i na to se čovjek navikne. Moja je razonoda bila pregledavanje zidova i pokušaj da kucanjem uspostavim kontakt sa susjednom ćelijom. Ovo posljednje nije davalo efekta.

Svega dva puta izveli su me iz ćelije i oba puta odveli na bogoslužjenje u jednu prostoriju koja je služila kao crkva u kaznionici. Dovodjeni smo jedan po jedan. Tu je bilo dosta zatvorenika. Okretao sam se ne bi li koga prepoznao, ali su svi bili nepoznati ljudi. Nismo smjeli govoriti ni davati znakove.

Na par dana prije odvođenja iz samice u dva navrata dolazila su dvojica iz uprave kaznionice da bi pokušali da me nagovore da se odreknem komunizma. Svako je od njih posebno dolazio, ali sa istim namjerama i istim prijedlozima. Ubjeđivali su me da ću u slučaju odricanja od komunizma imati poseban tretman, da će mi biti lakše izdržavanje kazne, da ću imati bolju hranu, da ću biti prije pušten na slobodu itsl. Kasnije sam doznao od drugova da su i njima na identičan način pristupali. U svim tim nagovaranjima davali su i primjere kako su neki kasnije postali uvažene ličnosti u državi.

Sve sam to odbio sa prezrenjem prema svim tim njihovim primjerima ponašanja onih "koji su postali uvažene ličnosti" jer su te osobe za mene bile beskičmenjaci, karijeristi i iznad svega izdajice interesa svog naroda. Energično sam istupio zahtjevajući da što prije budem pušten iz samice i upućen u zajedničku sobu sa ostalim političkim zatvorenicima. Naglasio sam da nismo zločinci da nas drže izolovane u samicama. Otišli su ljuti.

Hrana je bila loša. Dobivao sam supu, neki bučkuriš sumnjivog porijekla i neko varivo za ručak sa malo prženog ustajalog hljeba. Za večeru dobivao sam kuvanu cikoriju sa malo hljeba. Bilo je to sve. Čak ni na komadić mesa nije se moglo ni pomišljati. Kalorična vrijednost svega biha je ispod potrebnog minimuma, tek tolika da održimo život.

I samica, i hrana i postupak bili su, što sam odmah shvatio, dio sistema psihičkog pritisaka na zatvorenike

A. B. D. krajno B. Luka

ABK 309-116 - V / 1169

komuniste da bi se politički pokolebali.

Jednog dana naredili su mi da izadjem iz ćelije. Iz drugič ćelija izveli su i ostale. U pratnji nekoliko stražara povelili su nas u tzv. omladinsku zgradu, gdje su ležali politički zatvorenici. Kao objekat zgrada je bila odvojena od one u kojoj smo do tada bili.

Naš dolazak bio je bučno pozdravljen od zatvorenika komunista sa borbenim pjesmama, pesnicama na rešetkama i uzvicima: "Živjeli naši klasni drugovi! Dolje diktatura! Dolje teror!" itsl. Ti su uzvici i taj klasni pozdrav za nas bili nešto najljepše što se u tim uslovima može doživjeti. Oni su nam dali ohrabrenje i osvježili uvjerenje da je klasna i politička povezanost jedan od najznačajnijih sadržaja u životu komunista.

Mada smo očekivali da ćemo biti u zajedničkoj sobi, opet su nas bacili u samice ali prostorno veće i u zatvorskom smislu komfornije. Posebno sam bio iznenadjen kad sam ispod jastuka našao cigarete, suho meso, komad sira, kruh i čak par kolača. Jedva sam mogao da vjerujem! Odmah sam shvatio da su nas na taj način obrađovali naši politički drugovi, koji su od onoga što su u paketima dobivali od kuća dio izdvajali za one koji dolaze. Sve su to na neki meni neobjašnjiv način doturili u ćeliju.

Međutim, u ovoj ćeliji ostao sam samo jednu noć. Sutradan izjutra izveli su me iz samice u jednu od zajedničkih soba političkih zatvorenika. Tog istog jutra i ostale moje drugove iz Banje Luke izveli su iz samica i rasturili po raznim sobama. Svi smo međusobno bili odvojeni.

Ne mogu se tačno sjetiti ko je sve bio u toj skupnoj sobi kad sam došao. Česta su bila premještanja iz jedne u drugu sobu, ali je sve to za mene bilo korisno jer sam na taj način upoznao mnoge komuniste. Bio sam zajedno u ćeliji sa Mošom Pijađe, Borisom Zihrelom, Pavlom Papom, Antom Marasovićem, Djuro Pucarom, Bobi Radosavljevićem, Svetislavom Stefanovićem, Jovanom Veselinovim, Otokarom Keršovanićem, Josipom Djerđem, Ivanom Rendićem, Moni Levi-em, Korskim, Mitrovićem, jednim Dalmatincem koga smo zvali Barba i drugim.

A. H. V. Cos. krajine B. Luka

ABK 209-116 - V / 1169

Osim spomenutih, jedno vrijeme bio sam u sobi sa svojim drugovima Safetom-Fricom Filipovićem i Nikoom Pavličem.

Prvi utisak o Moši Pijade bio je da spada među najradinije ljude koje sam ikada sreo; uvijek je veoma rano ustajao i kasno lijegao. Stalno je nešto čitao, proučavao i pisao. Uzgred spominjem da su me iz samice prvo doveli u sobu u kojoj je bio smješten Mošo. Na odredjen način, dobio sam premiju što se zajedno s njim nalazim u ćeliji.

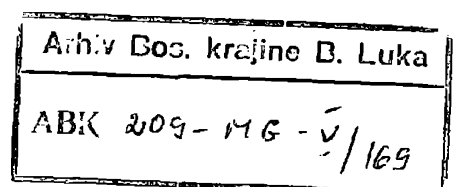
Mošo je pokazao veliko interesovanje za naš politički rad u Banjoj Luci. Posebno su ga interesirale političke prilike i u Banjoj Luci i u Bos. krajini. Nakon tih informacija Mošo mi je rekao: "Sad se ti dobro odmori pa ćemo poslije prići poslu!".

20. februar 1976. godine

Banja Luka

Djordjević Veljko

(Veljko Djordjević)

(NASTAVAK X.-)

Već prvog dana uveče konstatovao sam da se organizovano politički radilo. Uvijek je po jedan iz sobe držao neko političko predavanje ili pripremljeno izlaganje o odredjenom političkom pitanju ili nekoj problematiki od opšteg značaja. Premda nije bilo odredjeno kad će ko držati predavanje ili izlaganje, uvijek su se svi pripremali da izlože odredjenu problematiku, bolje rečeno, osjećali su se odgovornim i da pripremaju izlaganje i da aktivno učestvuju u diskusiji.

Sjećam se da je prvo izlaganje koje sam slušao bilo predavanje Moni Levi-a o Kini. Ne sjećam se redosljed ostalih predavanja, ali se sjećam da su bila ova: Političke partije u Jugoslaviji i njihove platforme, Narodni front u Španiji i Francuskoj, Gradjanski rat u Španiji, Suština i sadržaji diktature u Jugoslaviji itd.

Nakon jedno desetak dana održao sam svoju prvu temu, koja je nosila naslov "Omladina u Narodnom frontu". Svi su me pažljivo slušali. Nakon mog izlaganja odvijala se opsežna diskusija. Tema je bila aktuelna. Dali su svoju ocjenu da sam dobro izložio temu i prilagodio je savremenim političkim uslovima.

Za izlaganje ove teme koristio sam se vlastitim političkim iskustvima na primjeru Banje Luke. Banjalučka iskustva bila su u mnogočemu ilustrativna, a naročito u pogledu političke opredeljenosti omladine. Spominjao sam mnogobrojne primjere i iskustva KAB-a (Kluba akademičara), RKUD "Pelagić" sa aspektima i sadržajima političkog rada, RSD "Borac" i političkog rada u njemu, Lige za mir itd. Izložio sam taktiku naše partijske organizacije i revolucionarnu ulogu mladih radnika, srednjoškolaca i studenata angažovanih na raznim poljima političkog rada u gradu i na selu. Posebno sam spomenuo rad na selu i angažovanje omladine u tom pravcu. Oni nisu znali za naša politička iskustva, mada su neki od njih ranije o tome po nešto čuli. Nisu znali za detalje našeg rada kroz "Borac", "Pelagić", KAB, Ligu za mir, list "Na-

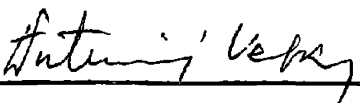
rodnu pravdu", Ženski pokret, napredna djačka literarna društva u srednjim školama itd. Odgovarao sam na postavljena pitanja. Na kraju, posebno je Mošo bio zadovoljan. Dao je ocjenu da su taktika, metod i stil rada banjalučke partijske organizacije bili pravilni. Njega je posebno radovala masovnost rada i revolucionarno raspoloženje omladine. Takvu ocjenu dali su i ostali. Bilo mi je drago zbog toga.

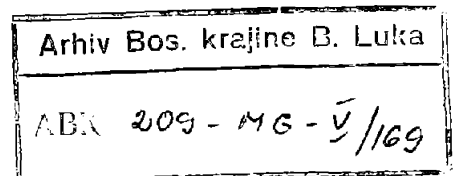
Moram spomenuti da je bilo nepisano pravilo u toku ovih izlaganja da se ne pominje bilo čije ime. Nisu se spominjala imena ni članova Partije, a ni drugih aktivista, kao ni ličnosti s kojima smo bili na vezi u Zagrebu i Beogradu. Mošo je već znao našu povezanost sa Vesom Maslešom, ali se o tome nije govorilo. To je svakako imalo svoje dublje razloge vezane za specifičnost ilegalnosti.

Što se tiče Lige za mir u Banjoj Luci obrazložio sam u najkraćim crtama aktivnost da se privole da u nju udju građanski politički ljevičari. Rekao sam da je izdan u formi letka poseban proglas Lige za mir, koji je imao dosta širok odjek. Spomenuo sam da smo tekst ovog proglasa Lige za mir sročili Nikica Pavlić i ja, ali nisam spominjao Asima Alihodžića koji je bio na slobodi, mada je s nama dvojicom radio na pisanju ovog teksta. I ova akcija banjalučke partijske organizacije ocjenjena je kao značajna i uspješna.

Posebno mi je imponovala ocjena koju je dao Moša Pijade ne za moje izlaganje, mada mi je i za to bilo naročito drago, već za rad Partije u Banjoj Luci. Mošo je inače imao izoštren politički refleks da zna ocjeniti ispravnost pristupa, a naročito način rada.

Tako je i za mene mitrovačka kaznionica postala neka vrsta partijske škole u specifičnim uslovima, škole u kojoj su komunisti kritički ocjenjivali svoju praksu i specifičnim uslovima klasne borbe.

_____
(Veljko Djordjević)

(N a s t a v a k X I .)

Koristio sam i ono što sam znao o istupanjima Ive-Lole Ribara na Medjunarodnoj konferenciji omladine za mir u Brislu 1935.godine.Osim toga,korostio sam se jednom brošurom o Narodnom frontu u Francuskoj.

Za vrijeme mog odležavanja kazne u mitrovačkoj kaznionici bila je relativno povoljna situacija za političke kažnjениke jer se primjenjivalo neko uputstvo ili direktiva tadašnjeg ministra pravosūđja,nislim Miškulina,koja je bila dosta liberalna u odnosu na stanje prije toga.

Ta se povoljnija klima naročito manifestirala u tome što smo imali čak i duže izlaske iz kažnjениčkih soba,takozvane "šetnje",koje smo koristili za sastajanje i dogovore.

Pred drugovima iz partijskog rukovodstva u kaznionici iznijeli smo detaljno kakvo smo držanje imali pred klasnim neprijateljem,odnosno u toku cijelog postupka isledjenja i na samom sudjenju.Partijski komitet kaznionice tražio je detaljno izjašnjenje da bi sa svojom ocjenom i mišljenjem o tome izvjestio Centralni komitet.

Sa druge strane,nas su novopridošle upoznali sa borbom komunista u zatvoru,jednom skraćenom istorijom borbe zatvorenika kaznionice u Mitrovici.Poseban je akcent stavljen na štrajk gladju kao metodu borbe zatvorenika za poboljšanje uslova života.

Politička atmosfera u kaznionici nije bila onakva kakva bi trebalo da bude.Tu je atmosferu,koju smo nazvali POGROMSKOM,stvorio sekretar Kažnjениčkog komiteta u Sr.Mitrovici Petko Miletić sa svojom grupom.Nezajažljive ambicije Petka Miletića bile su u cjelini usmjerene da on dodje na vodeće pozicije u Centralnom komitetu KPJ.Njegove su pretenzije išle van zidova kaznionice u nastojanjima da on bude vodeća ličnost u Jugoslaviji,da on sa svojom grupom igra ulogu Centralnog komiteta u zemlji.

Iz te suštine njegovih pretenzija proizilazila je metodologija rada i njega i njegovih sljedbenika koji su širili kult Miletićeve ličnosti.Njega su enormno veličali

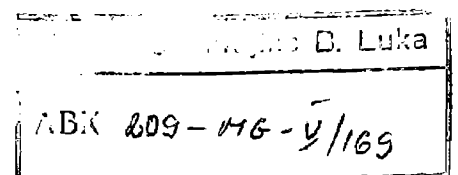
kao jedinog istinskog i uvijek dosljednog revolucionara, koji svojim ličnim primjerom daje obrazac ponašanja pred klasnim neprijateljem. Prikazivali su ga kao izuzetnog marksističkog teoretičara i znalca marksizma, vanrednog poznavaooca političkih prilika u zemlji i svijetu, velikog organizatora itd. Jednom riječi, slavopojke i ode o njegovoj ličnosti predstavljale su moto svih političkih djelovanja čiji su izvori bili u redovima njegove političke klike.

Članovi Partije iz partijske discipline davali su mu podršku ili su rezignirano tolerisali postojeću klimu. Princip demokratskog centralizma u partijskom životu iskorišten je za nametanje stavova Kažnjeničkog komiteta, odnosno Petka Miletića. Zbog toga je slobodna i demokratska diskusija, borba mišljenja, bila sputavana, ograničavana, usmjeravana na veličanje Miletićevih stavova. Svi oni koji se s takvom praksom nisu slagali bili su izvrgnuti ne samo, negativnoj kritici, nego i bojkotu. Tada je Miletiću, koliko sam ja primjetio, najviše oponirao Andrija Hebrang. Hebrang je bio veoma energičan u suprotstavljanju stavovima Petka Miletića i zbog toga bio je bojkotovao.

Mešetarenju grupe oko Miletića suprotstavljao se i Moša Pijade, koji je otvoreno ispoljavao svoje neslaganje, ali sa daleko više takta i umješnosti tako da Mošu nisu bojkotovali mada je bilo sasvim očito da Mošo smeta nezajažljivim aspiracijama Miletića i kompanije.

Međutim, premda je vladala "pogromska atmosfera", ipak se dosta i organizovano radilo na političkom uzdizanju članova Partije. Prema dužini trajanja robije organizirani su partijski kursevi. Ja sam došao u tzv. ekspres kurs predviđen za robijaše sa kraćom kaznom.

Mislim da su rukovodioci kursa bili Boris Zihherl i Pavle Pap. Predavači su bili i ostali poznatiji komunisti: Jovan Veselinov (Istorija SKP(b).-), Petko Miletić (partijska izgradnja), Pavle Pap (ilegalni politički rad, metodi i stil rada), Otokar Keršovani (političke prilike u Jugoslaviji, politička djelatnost i uloga građanskih stranaka), Boris Zihherl (dijalektički materijalizam), Moša

Pijade (mjesto i uloga štampe) itd.

U mojoj grupi bilo nas je oko pet, a takvih grupa bilo je više. Od Banjalučana bio sam u ovoj grupi, dok su ostali, vjerujem, bili u drugim grupama jer je praksa bila da se svi uključuju u ovaj oblik političkog rada.

Nikako mi nije jasno kako se dolazilo do ilegalne štampe, koja je dolazila u kaznionicu, a i u sobe gdje smo bili smješteni. Bilo je dovoljno da se javimo drugu u ćeliji koji je bio zadužen za partijsku tehniku pa da dobijemo ono što nam je bilo potrebno u spremanju za partijski kurs.

U to je vrijeme u kaznionici bilo i frankovaca i ustaša, posebno onih iz grupe u pobuni-gerili na Velebitu. Zahvaljujući političkom djelovanju na njih, neki su napustili frankovce i svoja ranija politička opredeljenja i priključili su se komunistima. Među njima bio je i neki Lenac, čijeg se imena ne sjećam, ali znam da je bio iz Hrvatskog Primorja.

Spomenuo bih da su nam u objašnjavanju političkog rada zatvorenika u kaznionici davali primjere zajedničkih akcija komunisti i frankovaca za poboljšanje režima u zatvoru. Spominjan je neki Stipe Javor, koji je ostao ubjeđeni frankovac, ali je služio za primjer kako se dosljedno štrajkuje gladju i u tome istraje.

Zaboravio sam spomenuti da je samnom u zatvoru Sr. Mitrovice bio i Stejić, koji je svojedobno pripremio atentat na kralja Aleksandra nakon čega je uslijedila kazna dugogodišnje robjije.

Od robijaša posebno bih se osvrnuo na Lamnicog, koga ću susresti sedam godina kasnije na neočekivan način. On je radio kao sekretar bjelogardejske organizacije u Jugoslaviji, dakle u redovima ruske emigracije. Na tom položaju radio je kao agent NKVD, odnosno sovjetske obavještajne službe. Ne znam kako i u vezi čega njega su jugoslovenske vlasti uhapsile i osudile na robiju. Tako smo se u Mitrovici i upoznali. Poslije odležavanja kazne on je emigrirao u SSSR, što sam tek kasnije doznao, sedam godina kasnije kada sam se

A. H. Doc. krajine B. Luka

ABK 209-MS-5/169

s njim susreo u toku NOB-e.

Godine 1944., prije desanta na Drvar, nalazio sam se na dužnosti političkog komesara Aerodroma Vrhovnog štaba na Međenom polju kod Bos. Petrovca. Na ovu sam dužnost postavljen poslije završetka Višeg partijskog kursa u selu Bastaji nedaleko od Drvara. Ovaj je kurs trajao par mjeseci. Uzgred rečeno, na ovom su kursu bili: Rahmija Kadenić (danas general JNA), Niko Jurinčić, Vojvođa Vojislav Kreco, žena Skendera Kulenovića i drugi. Kurs je bio organizovan po sistemu grupa. Nakon održavanja časova sve su se grupe na diskusiju po predavanjima sastajale. Ja sam na ovaj kurs došao iz Devete dalmatinske divizije. Rukovodilac cijelog kursa bio je Krsto Popivoda.

Na, da se vratim na Lamnickog. Jednog dana obavješteni smo od Vojne misije SSSR-a na Aerodromu, sastavljene od tri do četiri člana, da će aterirati sovjetski avion i da sve pripremimo za njegovo spuštanje. Za ateriranje bilo je potrebno pripremiti obilježavanje terena putem ugovorenih znakova sa bakljama i odgovarajućim brojem vatri. Bila je noć i svi smo bili u znaku očekivanja zvuka aviona. Kad se začuo zvuk aviona, paljenjem vatri i baklji dali smo ugovorene signale. Medjutim, ubrzo je nestao zvuk aviona. Budući da avion nije aterirao, poslije izvjesnog čekanja zaključili smo da je plan promjenjen i dali smo naredjenje da se vatre pogase zbog mogućeg otkrivanja pozicija od strane njemačke ili ustaške avijacije.

Kad su se vatre već pogasile, primjetio sam u daljini da neko daje signale sa baterijskom lampom. To mi je bilo sumnjivo jer sam znao da su se u okolinu znali prikradati četnici. Izdao sam naredjenje komandiru zaštite Aerodroma da sa većom grupom vojnika opkoli to mjesto i zarobi sumnjivo lice. Hitno su vojnici otišli da izvrše opkoljavanje, a ja sam ostao nestrpljivo očekujući rezultat akcije.

Poslije izvjesnog vremena, negdje iza ponoći, primjetio sam da dolaze vojnici iz zaštite i da vode nekog čovjeka, jednog padobranca u futrovanom kombinezonu. Komandir je raportirao: "Druže komesare, uhvatili smo jednog, ali ne

A. H. Eoc. krajine B. Luka

ABK 209-MG-U/169

znamo ko je!".

Djepnom baterijom osvjetlio sam tog padobranca i odmah po liku prepoznao da je to Lamnicki. Pod svjetlom i on je mene prepoznao.

Kao prijatelji i poznanici mi smo se zagrlili i poljubili. Mojim drugovima bilo je neshvatljivo odakle ja poznajem tog čovjeka koji se spustio iz sovjetskog aviona.

Lamnicki mi je tada objasnio kako je došlo do ovog nesporazuma. Umjesto da avion aterira, po višem naredjenju sovjetske vojne komande Lamnickom je dat nalog da se spusti padobranom. Tu izmjenu u planu njegovog spuštanja nisu uspjeli da blagovremeno jave našoj komandi, a misija je bila takve prirode da se izbjegavalo korišćenje radio veze u toku nadletanja. Medjutim, sve se dobro svršilo mada je moglo doći i do tragičnih posljedica.

Lamnicki mi je tada u povjerenju rekao da je došao u povjerljivoj misiji u Vrhovni štab NOV i POJ i da treba izravno da ode do druga Tita. Spomenuo mi je da je izravno poletio iz Moskve.

Do jutra smo ostali u razgovoru. Opširno me je informisao o otadžbinskom ratu Sovjetskog Saveza i kroz kakve su sve nedaće prošli od 22. juna 1941. godine. Konstatirao sam da je dosta dobro obavješten o našoj partizanskoj borbi, ali se interesovao za zamah našeg partizanskog ratovanja. Izuzetno interesovanje pokazao je za sudbinu naših zajedničkih drugova iz mitrovačke kaznionice. Obavjestio sam ga o onome što sam znao. Njemu je bilo posebno drago što smo mi komunisti u Jugoslaviji uspješno podigli ustanak i organizirali narodno oslobodilačku borbu.

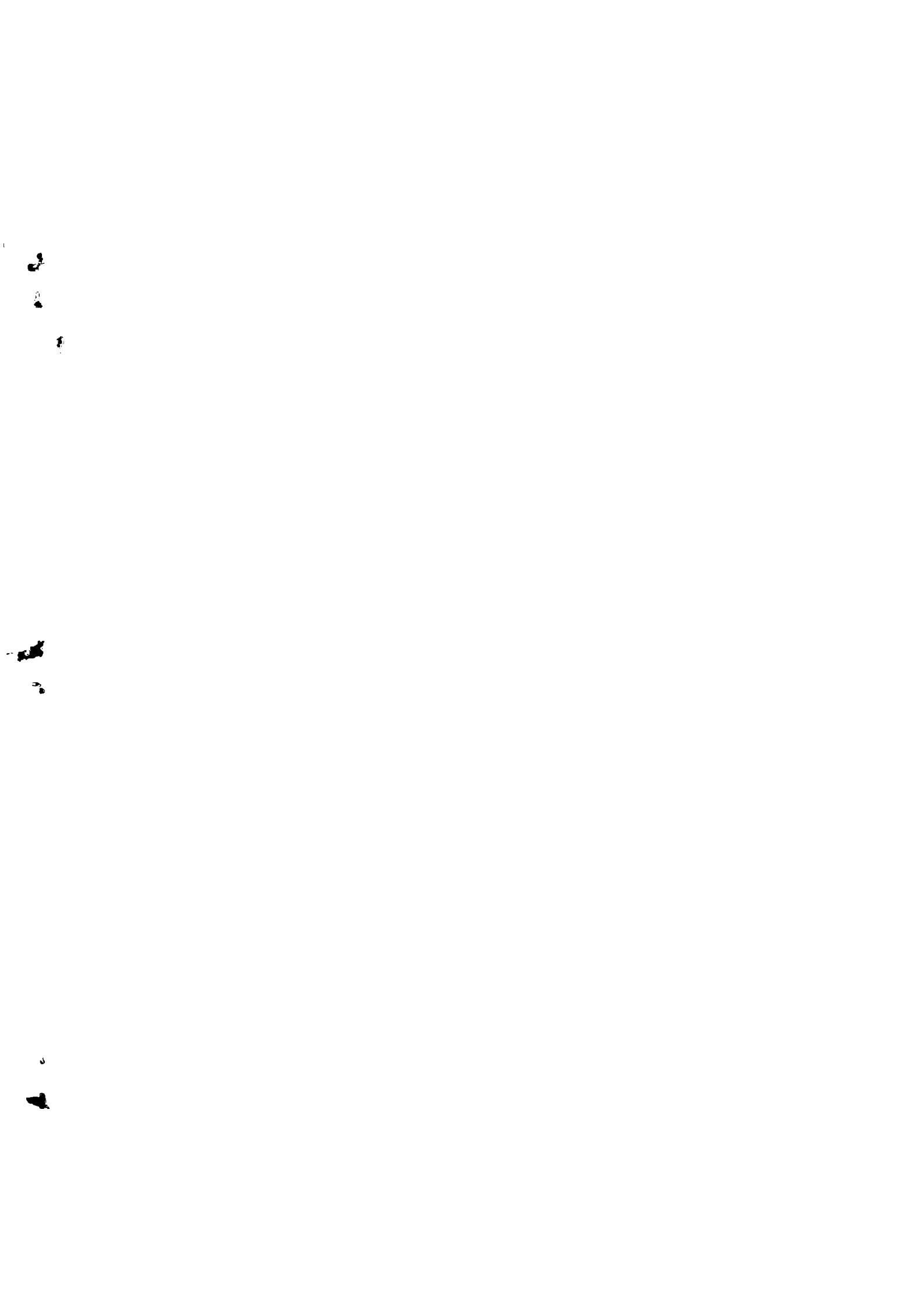
Donio je sa sobom flašu votke. Mi smo po malo pili i mezili sve do jutra. Vrijeme nam je brzo prošlo. Izjutra rano uputio sam ga sa posebnom vojničkom pratnjom u Vrhovni štab u Drvar.

Poslije se više nismo sreli. Mislim da je ostao u Vrhovnom štabu, ali ne znam do kada.

8. marta 1976. godine

Velko Djordjević
(Velko Djordjević)

Arh. Doc. krajine B. Luka
ABK 209-MG-5/169

ARHIV BOSANSKE KRAJINE
BANJA LUKA

Arhiv Dos. krajine B. Luka

ABK-229-MG-V/169

DJORDJEVIĆ VELJKO :

" SJEĆANJA NA RADNIČKI POKRET U BANJOJ LUCI "

IV dio

L e g e n d a :

- 21 stranica sjećanja; stranice 76-96.- autorizirane;
- sjećanja notirana u Arhivu 9-26.marta 1976.godine;
- sjećanja sa robije u Mitrovačkoj kaznioni 1937.godine i na stanje u banjalučkoj partijskoj organizaciji i Mjesnom komitetu KPJ prije i poslije povratka sa robije, kao i na političke prilike u tom vremenu.

Arhiv Eos. krajine B. Luka

(N a s t a v a k XII.-)

ABK 209-MG - V / 169

Ne bih znao pouzdano reći da li je taj Lamnicki bio u kaznionici Sremske Mitrovice uključen u bilo koji oblik političkog partijskog rada jer samnom nije bio u grupi na partijskom kursu. Medjutim, tretirali su ga kao komunistu.

Dok je radio kao sekretar organizacije ruskih emigranata u Beogradu davao je sovjetskoj obavještajnoj službi dragocjene informacije i podatke ne samo o stavovima belogardejaca, nego i o njihovim uključivanjima u politički život i upravni aparat Jugoslavije, a posebno o onim Rusima koji su radili za razne obavještajne službe i kao takvi se uključivali u vrbovane grupe koje su slane na teritoriju Sovjetskog Saveza. Na ovaj način, zahvaljujući njegovim obavještenjima ove su špijunske i saboterske grupe ubrzo hvatanj.

O svemu ovome iskreno mi je i u povjerenju pričao te večeri na Međenom Polju. Nisam stekao utisak da se hvalio, već da je te večeri bio iskren prema meni kao starom drugu sretan i sam što se padobranom sretno spustio. Stekao sam utisak da je te večeri osjećao potrebu da se nekom povjeri. Ništa u njegovom pričanju nije bilo hvalisavo, niti izraz želje da se istakne. Konačno, sam čin spuštanja našu teritoriju u jaku rata i dolazak u specijalnoj misiji u Vrhovni štab NOV i POJ davao je dovoljno autoriteta, čemu raniji rad ništa nije mogao dodati ni oduzeti. Svima je dobro poznato da je to bilo vrijeme kada su Hitlerovi vojni planovi sezali na teritoriju SSSR i kada su njemačke obavještajne službe slale svoje agente regrutovane iz kruga bjelogardejskih emigranata.

Te večeri stekao sam utisak da je Lamnicki došao u Vrhovni štab NOV i POJ izravno kod druga Tita u vezi plana obrazovanja vojne jedinice Jugoslovena na teritoriji SSSR-a, regrutovane dobrim dijelom od onih koji su zaroblje-

ni u kvislinškim formacijama na Istočnom frontu. Sovjeti su namjeravali obrazovati takvu jedinicu, ali je za to trebalo dobiti saglasnost od druga Tita i Vrhovnog štaba. U toj je misiji i došao Lamnicki. Mada mi o tome nije ništa govorio, naslutio sam sadržaj njegove misije iz onih dijelova njegovog izlaganja kada je spominjao mogućnost da se od zarobljenih Jugoslovena u Otadžbinskom ratu može formirati jedinica koja je spremna da se bori protiv Njemaca.

Safet Filipović i ja bili smo u grupi onih koji su bili nezadovoljni atmosferom koju je stvarala grupa oko Petka Miletića. Posebno nam se nije sviđjala idolatrija Miletića kao neprikosnovenog autoriteta. Pitali smo se zar bi takav čovjek mogao doći na čelo naše Partije? Međutim, nismo imali dovoljno snage da energičnije istupimo i otvorenije ispoljimo naše neslaganje jer se to moglo odraziti na partijski rad i naš život u kaznionici. O tome smo Fric i ja češće u povjerenju razgovarali. No, i takav stav nije ostao među sljedbenicima Petka Miletića nezapažen. Zbog toga u nas nisu imali povjerenje.

Spomenuo bih da je Petko Miletić sa krugom sumišljenika ubičavao da daje direktive onima koji su nakon odležavanja kazne odlaze na slobodu. Oni su davali posebna uputstva da bivši robijaši na slobodi po dolasku u svoje partijske sredine ostanu i dalje na vezi sa Kašnjeničkim komitetom u Sr. Mitrovici i da šalju odgovarajuće informacije i izvještaje. To smo doznali još na robiji od onih koji su napuštali kaznionicu. Međutim, kad sam ja izlazio na slobodu sa takvim mi zahtjevom nije niko pristupio. Jednostavno, nisam bio čovjek njihovog povjerenja. Iz toga sam zaključio da znaju moje mišljenje, odnosno da im nisam sigurna garancija da ću postupiti po njihovim nalogima. Isto im tako ni Fric nije bio po volji i zbog toga ni na njega se nisu htjeli osloniti.

Safet-Fric Filipović bio je u mitrovačkoj kaznionici uže povezan sa Djuirom-Starim Pucarom. Sa Fricom u robijašnici razgovarao sam o pojedinim drugovima. Obojica smo o Djuri Pucaru imali najljepše mišljenje. Imponovao nam je svojom doslednošću, skromnošću, iskrenošću i stavovima protiv

A. h. v. Doc. krajine B. Luka

ABK 209-146-5/169

frakcija u Partiji. U njemu smo vidjeli stvarnog revolucionara-radnika upornog, dosljednog i energičnog. Posebno nam je bio drag jer je bio naš zemljak iz Bosne.

Od Banjalučana najviše i najčešće sam se susretao i družio sa Fricom. O svemu sam s njim iskreno razgovarao. Konstatovali smo da imamo skoro identičan pristup mnogim pitanjima i podudarne stavove. Jedan u drugoga imali smo neograničeno povjerenje.

Susretao sam se i sa drugim Banjalučanima, ali dosta redje. Tada smo obično razgovarali o prilikama u Banjoj Luci.

Na robiji Nikica Pavlić bio je vrlo aktivan. Na širim skupovima u nekoliko navrata držao je predavanja. Od tih predavanja sjećam se jednom da je govorio o radu sa omladinom i akcijskoj praksi djelovanja Narodnog fronta.

Ko je sve član Kažnjeničkog komiteta u Mitrovici nisam znao, ali se sjećam da se kao takav pominjao neki Korski i jedan Makedonac. Taj Korski, koliko se mogu sasvim tačno sjetiti njegovog prezimena, streljan od strane ustaša u Kerestincu 1941. godine sa B. Adžijom, Otokarom Keršovanijem itd. Koliko se sjećam, sa tim Korskim u jednoj ćeliji je bio i Nikica Pavlić.

Od partijske organizacije iz Banje Luke dobivali smo pakete sa hranom, ali u okviru režima mogućnosti primanja. Naime, zatvorski režim ograničio je mogućnost primanja paketa od strane porodica i rođjaka. Ovi paketi koji su bili slani iz Banje Luke od strane partijske organizacije adresirani su kao da su dolazili od porodica i rođjaka. Međjutim, paketi koji su na adresu robijaša prispjevali nisu lično uručivani, već ih je podizao ekonom iz redova kažnjjenika. Paketi su ulazili u "ekonomsku zajednicu" bez obzira odakle su i kome dolazili. Odmah je vršena društvena distribucija na taj način da su najviše i najbolju hranu dobivali bolesnici i fizički iscrpljeniji drugovi. Podsjetio bih na ranije spomenutu činjenicu da sam po dolasku u ćeliju ove kaznionice pod jastukom našao hranu, koja mi je doturena kao iscrpljenom drugu dovedenom iz samice. Ta kolektivna raspodjela i potrošnja imala je i svoje političke i moralne sadržaje.

ABK 209 - MG - V / 169

Mada smo bili u robijašnici, naša informisanost o političkim prilikama van zidova kaznionice bila je kompletna. Znali smo o svemu onome što je bilo iole značajno o političkom životu u Jugoslaviji, a i u svijetu.

Vrlo često izlazio je naš kažnjenički list, koji je uređjivao Mošo Pijade. List se izvlačio na ciklostil, ali ne znam gdje i kako. Vijesti su bile toliko nove da sam stekao utisak da neko neprestano prati radio vijesti i to prenosi u list.

Redovno smo uređjivali zidne novine sa raznovrsnim i interesantnim tekstovima. Bilo je tu odličnih napisa, osvrti, pjesama, kratkih priča, karaikatura, šaljivih tekstova iz života i anegdota. Bilo je vanredno uspjelih karikatura. Odlične karikature radio je M. Pijade, a i neki drugi drugovi. I ja sam u nekoliko navrata dao svoje priloge za ove zidne novine, ali se sada ne sjećam šta.

Informacije o političkim prilikama dobivali smo i putam organizovanih posjeta. Mene je u kaznionici posjetila Ruža Oljača Vuja predstavivši se u prijemnoj kancelariji kao moja rođjaka. Ta je posjeta bila već krajem aprila 1937. godine. Koliko je mogla u prisustvu stražara dala mi je obavještenja o prilikama u Banjoj Luci. U toku pričanja neprimjetno mi je doturila pismo, koje sam poslije posjete Pavlu Papu jer je bilo tako dogovorena. Naime, čim neko donese kakvo pismo u ovako organiziranim posjetama odmah se izravno predavalo zaduženim drugovima. Ta su se pisma i slala i dobijala po partijskoj liniji.

Vuja Oljača je u toku posjete veoma brzo govorila da bi za kratko vrijeme što više rekla. Njen govor bio je tako brz da ni stražar nije mogao da prati slijed njenog izlaganja, već se samo iščudjavao brzini govora. Sve sam razumio što je govorila jer smo se dobro poznavali. Od ranije su postojale naše obostrane simpatije. Simpatisao sam i njenu sestru Ružu Oljaču, ali se ni sa jednom nisam stvarno zabavljao jer smo sve podredili političkom radu i one i ja. Iz onoga što mi je rekla doznao sam da banjalučka partijska organizacija veoma uspješno i organizovano radi na svim poljima, što mi je bilo posebno drago da čujem.

A. B. Don. krajine D. Luka

ABK 209- MG-⁵/169

Odmah sam dobio utisak da je posjeta Vuje Oljače, te veoma lijepe i politički veoma agilne djevojke, imala dvostruki karakter: posjeta meni kao prijatelju i posjeta po partijskoj liniji, kada je ona donijela jedno pismo iz beogradske partijske organizacije upućeno Kažnjeničkom komitetu.

Vjerujem da su i ostali moji drugovi iz Banje Luke imali takve organizirane političke posjete, bar po jednu po partijskoj i rodjačkoj liniji. Ja lično nisam imao drugih posjeta, uključiv i one po porodičnoj liniji.

Konkretnih podataka o radu banjalučke partijske organizacije nismo imali, ali smo znali da efikasno izravno i posredno djeluje. Kad kažem posredno djelovanje tu mislim na legalne oblike ilegalnog rada u sindikalnim podružnicama strukovnih sindikata, klubovima, društvima i udruženjima. Pošto smo doznali da niko u međuvremenu nije uhapšen na duže vreme, znali smo da naši drugovi na slobodi aktivno rade. Jedva smo čekali da budemo pušteni na slobodu i da im se priključimo. Bili smo svjesni da će nam znanja stečena u kaznionici mnogo koristiti za ilegalni rad.

Slanje paketa u kaznionicu bio je sastavni dio partijskog rada po jednoj već ustaljenoj tradiciji, bar naše partijske organizacije u Banjoj Luci. Znam da smo mi u Banjoj Luci svojedobno organizirali slanje paketa u pojedine kaznionice, tražili i dobivali adrese na čije će se ime slati u Lepoglavu, Mitrovicu itd. Sjećam se kako je jednom Asim Alihodžić 1931/32. godine insistirao da se što prije pošalje paket na neku adresu u jednu od robijašnica gdje su se nalazili komunisti.

Dobro se sjećam da smo pored paketa preko naše organizacije Crvene pomoći slali i novac u kaznionice na određene adrese koje smo dobivali. Sve je to bio jedan sistem organizovanog rada na pomaganju drugovima koji su od strane režima bili kažnjeni.

Sjećam se da smo negdje u to vrijeme, u periodu od 1930. do 1932. godine, preko Crvene pomoći rasturali slike Moše Pijade. Slika se ilegalno rasturala, ali ne po nekoj utvrđenoj cijeni. Onaj ko je davao prilog za Crvenu pomoć

Arh. Doc. krajine B. Luka

ABK 209 - MG - 5 / 169

dobivao je i sliku; taj je prilog mogao biti manji ili veći, onoliki koliko je određenji pojedinac bio voljan da priloži. Za Crvenu pomoć bilo je i većih novčanih priloga.

Ne bih se sada tačno mogao sjetiti da li smo ove slike Moše Pijade dobili iz Zagreba da ih linijom Crvene pomoći rasturimo ili smo umnožili fotografiju u Banjoj Luci. U suštini nije bitno da li smo fotografije dobili ili umnožavali u Banjoj Luci jer je značajno kako smo je rasturali i u koje svrhe.

Blagajnika Crvene pomoći bilo je više. Svi oni koji su prikupljali nisu bili blagajnici. Oni su takoreći bili pomoćni blagajnici u određenom periodu i za tu priliku i prikupljeni novac su predavali zaduženom drugu za blagajnu Crvene pomoći. Takvih pomoćnih blagajnika bilo je mnogo. Gotovo u svakoj sredini bio je jedan takav blagajnik koji je redovno Crvenu pomoć prikupljao, čak od onih koji nisu bili članovi SKOJ-a i KPJ ni simpatizeri, već samo ljevičarski raspoloženi i orijentisani ljudi.

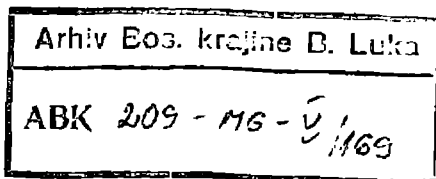
Sjećam se da su bili blagajnici Crvene pomoći Abduselam-Šandor Blekić, Muša Hasanbašić, Rahmija Kadenić i mnogi drugi.

9. mart 1976. godine

Banja Luka

Veljko Djordjević

(Veljko Djordjević)

(N a s t a v a k XIII.-)

Arhiv EoB. Krajine B. Luka

ABK 309-146-5/103

Mi smo dobivali obavijest da je stigao paket ili novac, a i ko šalje. Kao i paketi, tako je i novac ulazio u komunu, u zajedničku blagajnu i trošio se u zajedničke svrhe. Što se tiče mojih paketa, sjećam se da su došli od Vere Javor, moje tadašnje djevojke i sadašnje žene, i od mesara Pere Juriškovića, tada funkcionera u klubu "Borac". U ovim paketima bilo je priloga i od drugih, ne samo od onih koji su ih slali. Sjećam se da sam od brata, Boje Djordjevića, dobio novac.

Budući da je sve išlo u zajednicu, ni pakete ni novac lično nisam dobivao. Tako, naprimjer, u raspodjeli paketa nisam dobivao kolače koje mi je spremala Vera, već neke druge. Ovakva raspodjela imala je svoj puni socijalni i politički smisao.

Iz ove zajedničke kase novac je najviše trošen za troškove pri puštanju drugova na slobodu. Treba imati u vidu da je prilikom puštanja robijaša na slobodu postojala svojevrsna korupcija samog političkog režima države i njenih upravnih organa. Naime, ako robijaš nije uplatio putne troškove i dnevnice žandarmu koji je "oslobodjenog" političkog osuđenika sprovodio do nadležne uprave policije za preuzimanje, robijaša su slali tzv. ŠUPOM. Tako se nazivalo sprovođenje od jednog do drugog mjesta, odnosno od jednog do drugog zatvora do mjesta opredeljenja. Slanje tzv. "šupom" znalo se otegnuti na dane, sedmice, a ponekada i duže, što je produžavalo vrijeme tamnovanja. U takvom prosledjivanju od jednog do drugog zatvora sve je zavisilo od "dobre volje" uprave zatvora da li će se u određenom zatvoru zadržati kraće ili duže, odnosno kada će se prosledjivati dalje. Osim toga, ovakvi "šupovi" bili su posebno maltretiranje zatvorenika jer su ih stavljali u tzv. transportne sobe, o čemu sam već govorio kada sam opisao svoj boravak u zloglasnoj beogradskoj Glavnjači.

Da bi se izbjegli "šupovi", za nas političke

kažnjenike uplaćivala je partijska blagajna potreban novac upravi kaznionice u Sr.Mitrovici da bi nas žandarmi sproveli izravno do mjesta upućivanja.

Za one koji su odlazili na slobodu iz kaznionice u Sr.Mitrovici priredjivan je drugarski oproštaj.Drugovi bi se okupili na zajedničku veselicu,na razgovore u vedrom tonu i pjesmu.Poslije ovoga razišli bismo se u svoje sobe,a onaj ko je odlazio na slobodu upućivan je u samicu.Strážar ga je obavezno sprovodio u jednu od samica gdje je zatvorenik prenoćio da bi izjutra stražarno bio sproveden u mjesto upućivanja.Prema tome,spomenuta veselica bila je oproštaj onih koji odlaze od onih koji i dalje ostaju u robijašnici.

Uzgređ bih napomenuo da su u upravi kaznionice pedantno vodili vrijeme trajanja kazne.Uvijek se na vrijeme znalo kada koji zatvorenik treba da bude pušten, izuzev onih,razumije se,kojima je robija produžena.

U kaznionici su drugovi bili jedinstveni u stavu da Nikica Pavlić i ja obavezno moramo završavati studij poslije odležavanja kazne.Bolje rečeno,dobili smo partijski zadatak da štom prije polažemo ispite i diplomiramo na fakultetima.Drugovi Moša Pijade,Otokar Keršovani,Boris Ziher i ostali isticali su da svojim nepolaganjem ispita i otezanjem u završavanju studija dobijamo epitet nedovršenih studenata i da na taj način gubimo autoritet u sredinama gdje politički djelujemo.Osim toga,isticali su,znatno bi više doprinosili interesima Partije kada bi diplomirali i kao akademski građani radili tamo gdje ćemo Partiji biti najkorisniji.

U zajedničkim razgovorima i dogovorima isticano je da članovi Partije i SKOJ-a treba da pedantno i što temeljitije izučavaju vojnu vještinu,da redovni kadrovski rpk i rezervu što kompletnije koriste za sticanje potrebnih vojnih znanja,posebno vojne taktike i poznavanja svih vrsta naoružanja.Naglašeno je da^{su} nepravilna i Partiji neprihvatljiva shvatanja o izbjegavanju služenja u vojsci i bojkotovanju vojne nastave,a isto tako i shvatanja da ne

Hutina's copy

A. H. Doc. krajine B. Luka

ABK 209-MG-⁵/169

treba učiti buržoasko pravo, pravo klase koja silazi sa istorijske pozornice i propada itd.

Ovakav politički pristup drugova bio je politički jedino ispravan jer oni studenti koji nisu završavali studij nisu mogli koristiti Partiji u onoj mjeri u kojoj su mogli. Osim toga, nesvršeni studenti koji su se bavili politikom stalno su bili pod prismotrom policijskih organa i u njih se skoro uvijek sumnjalo. Mnogobrojni konkretni primjeri pokazuju u kojoj su mjeri članovi Partije sa fakultetom, radeći na odredjenim radnim mjestima, veoma efikasno djelovali u interesu radničke klase.

Poslije odležavanja robije u Mitrovici došao je dan mog odlaska. Održali smo uobičajenu veselicu u čast mog puštanja na slobodu. Noć sam kao i oni prije mene proveo u samici. Sutradan izjutra žandarm me je sproveo na željezničku stanicu. Za mene je uplaćena suma za putne troškove žandarma, koji je bio zadužen da me sprovede do Banje Luke. Nisam bio vezan, već sam išao slobodno, ali u pratnji. Putovali smo vozom preko Sunje za Banju Luku. Po dolasku, sporednim ulicama sproveo me je u Upravu policije. S time je njegov posao bio završen.

Međutim, nisu me pustili na slobodu, već su me ponovo strpali u samicu, u samicu istražnog zatvora gdje sam nekada ležao u vrijeme istrage Šopreka i Cividinija. Prije nego što su me strpali u ćeliju, jedan od službenika u Upravi policije dao mi je jasno do znanja da ne računam da sam na slobodi i da će me smjestiti u samicu dok se ne donese odluka o mjestu mog daljnjeg boravka. Naime, rečeno mi je da više neću smjeti boraviti u Banjoj Luci i da ću po svemu sudeći biti upućen u mjesto rođenja.

Namjera im je bila da me pošalju u Srbac, nekadašnji Bosanski Svinjar, gdje sam rođen u vrijeme službovanja mog oca. Otac je službovao u Bos. Svinjaru još za vrijeme Austrougarske i stvarno tamo nikoga nisam imao. Odmah sam reagirao naglašavajući da od najranije svoje mladosti živim u Banjoj Luci i da sam ovdje domiciliran, odnosno da mi je ovaj grad mjesto stalnog boravka kao i moje braće Todora i Svete Djordjevića.

Arhiv Bos. krajine B. Luka

ABK 209-MG-5/169

U ćeliji sam razmišljao o ovoj namjeri Uprave policije. Zaključio sam da me pošto poto namjeravaju odstraniti iz Banje Luke, a da im moje rođenje u Srpcu služi kao izgovor za jednu vrstu protjerivanja. Ponovo sam bio u zatvoru mada sam odležao kaznu na koju sam bio osuđen.

Intervencijom moga brata Todora, kome su neki drugovi javili da sam doveden u Banju Luku i da se nalazim u zatvoru, upravni organi dali su odobrenje da ostanem u Banjoj Luci. Uprava policije dala je do znanja da je učinila veliku uslugu što je dala saglasnost da mogu ostati u gradu. Sve je to bilo zaista čudno i neshvatljivo da se neko i bez sudske odluke može protjerati u mjesto gdje je samo rođen i ništa više. Dakle, dobio sam odobrenje uz uslov i izričiti nalog da stanujem kod Todora Djordjevića, u njegovom porodičnom stanu, a ne u stanu gdje sam ranije stanovao. Todor mi je, dakle, određen kao neka vrsta tutora mada sam bio već odrastao čovjek. Vjerovatno im je Todor dao neke garancije da se neću baviti politikom da me ne bi protjerali u Srbac.

U ćeliji sam ostao samo nekoliko noći. Kad su me pustili na slobodu otišao sam zajedno s njim u njegov stan u Bolničkoj ulici kod Državne bolnice. U stanu je bio sa suprugom Cecilijom-Cilom Smok i sinom Brankom, koji je u to vrijeme bio malo dijete. Do stana me "otpratio" i žandarm.

Zaboravio sam spomenuti da sam od drugova u kaznionici Sr. Mitrovice dobio zadatak da se javim partijskoj organizaciji, a i upozoren da budem veoma oprezan jer su svi oni koji dolaze s robije pod posebnom kontrolom od strane policijskih organa. Naglašeno nam je da izbjegavamo ulaženje u bilo kakva partijska rukovodstva i da na izvjesno vrijeme dok smo pod intenzivnijom prismotrom izbjegavamo političko angažovanje koje bi moglo privući pažnju. Budući da policijski organi naročito prate ponašanje bivših robijaša koji su osuđeni kao komunisti, svako njihovo angažovanje u rukovodstvima partijskih organizacija otvaralo je mogućnost provala.

Osim toga, rečeno nam je da u pogledu našeg angažovanja u partijskim rukovodstvima treba da sačekamo ocjenu našeg držanja pred klasnim neprijateljem koju će dati Centralni komitet.

A. N. Doc. krajine B. Luka

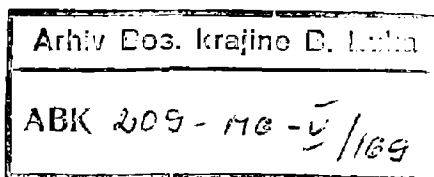
ABK 209 - MG - 1/109

U Banju Luku sam došao krajem jula 1937.godi-
ne poslije odležavanja kazne od deset mjeseci. Mada sam
bio na slobodi, osjećao sam se kao neka vrsta zatočenika
jer sam zbog intenzivne prisimotre i dobivenih partijskih
uputstava od drugova u Sremskoj Mitrovici morao izvjesno
vrijeme da se pasiviziram, a to mi je teško padalo jer sam
do tada neprestano bio politički aktivan u raznim oblicima
partijskog rada. Taj partijski rad postao je sastavni dio
moje ličnosti i ni malo nije bilo jednostavno i lako da
čovjek bude sputavan u takvom radu na koji je navikao.

Ozbiljno sam shvatio i prihvatio kritiku dru-
gova da treba polagati ispite na pravnom fakultetu. Odlu-
čio sam da odmah pristupim spremanju ispita i da nastavim
studije odmah u jesen.

12. mart 1976. godine
Banja Luka

Antonij Vekić

(Veljko Djordjević)

(N a s t a v a k XIV.)

Po dolasku sa robije prvo sam uspostavio vezu sa Pavom Radanom. U toku šetnje po zabačenim ulicama grada informisao sam ga o svemu, uključujući i obavještenje da je stav drugova u Sr. Mitrovici da izvjesno vrijeme mi robijaši ne budemo direktno uključivani u ilegalni rad zbog pojačane kontrole policije, a naročito ne u partijske forume. Istovremeno sam mu rekao da će partijski forumi provjeriti naš stav pred klasnim neprijateljem i da će o tome obavjestiti partijsku organizaciju.

Pavo Radan mi je u toku tog razgovora kazao da je partijska organizacija u Banjoj Luci u jednoj vrsti reorganizacije partijskih ćelija i da ne bi bilo uputno da se izvjesno vrijeme uključujem u bilo koju ćeliju, posebno zbog toga što se nalazim pod pojačanom prismotrom. Jedino bi imalo smisla i opravdanja ako bi radio u klubu "Borac", bilo je Pavino mišljenje, jer taj rad u klubu ne bi bio policiji neki poseban argument protiv lica s kojima dolazim u dodir, a ni protiv mene s obzirom na namjeru da me protjeraju u Srbac. Takav rad u "Borcu", kazao je Pavo, bio bi potreban i koristan Partiji dok se ne odluči gdje će biti povezan. Razgovor smo ubrzo prekinuli s tim da se ponovo nadjemo i o svemu porazgovaramo.

S Pavom Radanom susreo sam se više puta, bilo da je bilo dogovoreno ili smo se susretali. Tih je susreta bilo više do jeseni 1937. godine. Nekako u to vrijeme, čini mi se u jesen spomenute godine, izravno od Pave Radana dobio sam obavještenje da je raskrinkan Petko Miletić i njegova frakcionaška grupa. Centralni komitet KPJ uputio je posebno pismo partijskim organizacijama u vezi Petka Miletića i njegove razbijačke djelatnosti. To mi je pismo Pavo Radan dao da ga pročitam i o njemu smo opširnije razgovarali. Sjećam se da je pisalo o onim sadržajima, koji su meni sa robije dobrim dijelom bili već poznati, a o tome sam i

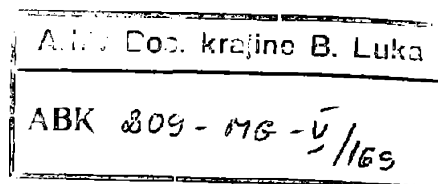
govorio kad sam opisivao pogromašku atmosferu.

Pismo je objašnjavalo da je Petko Miletić bio frakcionaš, da je sebe lažno prikazivao jer je pronadjen dokument u beograđskoj policiji koji dokazuje njegovu dvostruku ulogu. Mada u pismu nije izričito stajalo, moglo se zaključiti da je u Upravi policije mnoge stvari provalio, što se može vidjeti iz zapisnika o njegovom isledjivanju. Taj je zapisnik, navodno, advokat Boro Prodanović na neki način dostavio partijskoj organizaciji. Petko Miletić bio je idealiziran kao primjer držanja pred klasnim neprijateljem, a u praksi je odao sve ono što je mogao da prešuti. U pismu je dalje stajalo da je smijenjen cijeli Kažnjenički komitet na čelu sa Petkom Miletićem i da je za povjerenika imenovan Moša Pijade. Koliko se sjećam, u tekstu pisma su bili samo inicijali imena i prezimena, ali je nama bilo potpuno jasno o kome se radi, pogotovo nama koji smo bili na robiji.

Pavi Radanu dao sam neka detaljnija objašnjenja u vezi sa Petkom Miletićem i njegovom grupom, odnosno preneo ona saznanja koja sam stekao na robiji. Pavo mi je i donio ovo pismo da bih mu dao još neke informacije, koje su i njemu i partijskoj organizaciji bile potrebne da dobiju pravu sliku o Petru Miletiću i njegovoj antipartijskoj djelatnosti sa svim pretenzijama stvaranja kulta vlastite ličnosti. Bilo mi je drago što je konačno raskrinkan Petko Miletić, što sam i rekao Pavi Radanu. Pažljivo me je slušao sa posebnim interesovanjem za detalje pogromaške prakse u Sr. Mitrovici.

U to sam se vrijeme sastao u nekoliko navrata i sa Asimom Alihodžićem. Sretali smo se i na ulici, a i ja sam išao u njegovu kuću u Dolcu, a i u jednu kuću kod glavnog gradskog mosta koja je bila neposredno iznad Vrbasa. Bila je to jedna bosanska kuća, ali ne znam čija je bila i ko je u njoj stanovao. Pretpostavljam da je u toj kući stanovala Olga Bilčević, djevojka Asima Alihodžića. U toj sam kući upoznao i Maru Mitrov, majku Danka i Voje Mitrova. U tom razgovoru sa Asimom i Maru Mitrov je bila prisutna.

Asim Alihodžić izravno mi je povjerio da neposredno radi na organizovanju slanja grupe dobrovoljaca u

Španiju, a da je to zaduženje dobio od Pokrajinskog komite-
ta u Zagrebu. Čini mi se da mi je tada spomenuo i Pavla Gre-
gorića, ali nisam sasvim siguran u pogledu imena osim či-
njenice da se radilo o nekoj značajnijoj ličnosti iz par-
tijskog rukovodstva u Zagrebu. On mi je tada spomenuo i ne-
ke druge ličnosti. Što se tiče mog partijskog rada, predlo-
žio je da bi za mene najbolje bilo da preko partijske veze
odem u Španiju jer ću u Banjoj Luci vjerovatno duže vremena
biti pod pojačanom policijskom prismotrom. Kad sam mu odgo-
vorio da je i moja želja da idem u Španiju, Asim mi je ka-
zao da se za odlazak pripremim.

U Banjoj Luci u međuvremenu pripremala se
jedna grupa od jedno desetak ili nešto više drugova, uglav-
nom mladića. Ne sjećam se ko je sve bio u grupi. Koliko mi
se čini, među njima bio je i jedan Albanac sa Kosova, koji
je kao radnik radio u nekoj banjalučkoj slastičarnici. Za
njih sve, akcijom partijske organizacije, obezbjeđjena je
potrebna oprema: topla odijela sa pumpericama, topao veš, goj-
zerice itsl. Za to su bila potrebna i veća materijalna sred-
stva, koja je prikupila partijska organizacija. Koliko se sje-
ćam, na šivanju odijela radio je krojač Ferid Hasanbašić,
takodje član KPJ. Oko obezbjeđivanja obuće vjerujem da su
bili angažovani Šandor, Leda i Kazaz.

Banjalučka grupa koja je išla u Španiju o-
tišla je iz Banje Luke na naznačenu vezu, ali se ubrzo vra-
tila nazad jer je ta veza bila provaljena. Koliko se sjećam,
trebalo je da iz jednog mjesta u Dalmaociji putuju brodom.
Stoga i pretpostavljam da su oni bili u grupi onih čiji je
odlazak organizirao Adolf Muk. Ta je grupa bila provaljena
i veliki je broj drugova bio pohapšen. Niko od Banjalučana
nije bio uhapšen jer su blagovremeno uočili opasnost na
mjestu prikupljanja ili im je neko dao obavještenje da se
sklone zbog već nastale provale.

Asim Alihodžić najviše se i najčešće družio
sa Safetom-Fricom Filipovićem. Bili su veoma bliski i dobri
prijatelji. On je Safetu i dao nadimak "Fric" i tako je Sa-
fet od tog vremena nosio ovaj psudonim. Budući da je Safet
bio rodom iz Ključa, Asim ga je nazvao "Fric von Schlisl"

A. H. v. Doc. krajino B. Luka

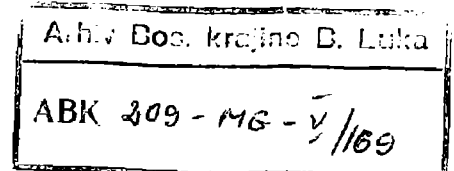
ABK 209-146-^v/169

(Fric od Ključa). Na kraju je ostalo samo Fric. Iz prijateljstva tako ga je zvao jer je Fric imao plavu kosu tako da je po kosi ličio na Prusa.

Asim se družio i sa drugim komunistima, a posebno sa Milošem Popovićem i Nikicom Pavličem. Međutim, mada se Nikica družio sa Asimom, ipak nisu bili bliže povezani zbog razlika u temperamentima i nekim karakternim osobinama. Nikica je bio impulsivan, prodoran, organizatorski usmjeren, uvijek pun inicijativa i ideja za preduzimanje određenih akcija, snalažljiv u raznim konkretnim situacijama, za dinamizam u radu. Asim je bio dosta oprezan, sklon preispitivanjima prije preduzimanja akcija, prethodnim osmišljavanjima metoda i stila rada, taktiziranju i kompromisima. Bolje rečeno, Nikica je bio više sklon iznalaženju metoda u toku samog izvođenja akcija.

Asim se mnogo družio sa banjalučkim političarima, posebno onim koji su se nalazili po svojoj stranačkoj opredeljenosti u opoziciji prema Vladi. Tu su bili prije svega advokat Čondrić, proto Dušan Kecmanović, Branko Čubrilović, a i Kosta Majkić i drugi. Najčešće se družio sa Milivojem Kecmanovićem i Gavrom Vujičićem. Posebno je bio tješnje politički povezan sa profesorom Brankom Zagorcem, takodje članom Partije. Izravno je bio povezan sa Vesom Maslešom i kada je Veso dolazio u Banju Luku i kada je on išao izravno njemu u Beograd. U ono vrijeme bio je Asim jedan od najobrazovanijih banjalučkih komunista po političkim i ideološkim pitanjima. Bio je dobar znalac izvornog učenja klasika marksizma Marksa, Engelsa i Lenjina. Održavao je tijesne veze sa zagrebačkim komunistima, a naročito sa Božidarom Adžijom, Otokarom Keršovanijem, Augustom Cesarcem, Pavlom Gregorićem i mnogim drugim. Zahvaljujući tim vezama koje je neposredno ili posredno održavao skoro uvijek je bio na izvoru informacija i stava partijskog rukovodstva po određenim pitanjima. Uvijek kad je trebalo dobivao je informacije iz Zagreba ili je i sam tamo išao.

U lokalnim i opštim izborima bio je aktivan u smislu kontakata sa predstavnicima opozicionih buržoaskih partija u Banjoj Luci, odnosno njihovim rukovodećim ličnostima

tima, naročito onim iz udružene opozicije: Čondrić, proto Dušan Kecmanović i Branko Čubrilović. Asim je naročito bio aktivan u pripremama izbora 1935. godine.

U razgovorima sa predstavnicima Zemljoradničke stranke i HSS učestvovao je i Veso Masleša kad je dolazio u Banju Luku. U tim razgovorima bio je angažovan isto tako i Pavo Radan, a dosta često i ja. Od svih predstavnika buržoaskih partija ja sam lično najčešće kontaktirao sa protom Dušanom Kecmanovićem, sa kojim smo skoro uvijek mogli naći zajednički jezik po nizu pitanja i zajedničkih akcija. Proti Kecmanoviću radi dogovora išao sam i u kuću.

Stav da se ne izlazi sa samostalnom listom na izbore 1935. godine nije bio neko posebno opredeljenje banjalučke partijske organizacije, već direktiva Centralnog komiteta koju smo mi prihvatili mada smo bili i tada već sposobni, kao i tri godine kasnije, 1938. godine, da izadjemo sa samostalnom listom jer smo imali i organizacione i kadrovske pretpostavke, a i stvoren autoritet u banjalučkom javnom mišljenju.

Za izbore 1935. godine nadjen je zajednički jezik sa opozicionim partijama u Udruženoj opoziciji, stim što je bilo ugovorena da uvijek na predizbornim skupovima Udružene opozicije pored predstavnika ovih partija govori i predstavnik KPJ Pavo Radan. To su bili utvrđeni i dogovoreni stavovi sa političarima stranaka koji su organizirali zbor. Obično su tada istupali Branko Čubrilović, proto Kecmanović, Pavo Radan i predstavnik HSS. Obično je kao predstavnik HSS istupao advokat Čondrić, poznat kao dobar govornik. On je bio na čelu rukovodstva HSS u Banjoj Luci, a poslije njegove smrti naslijedio ga je advokat Ljubičić, koji je preuzeo i Čondrićevu advokatsku kancelariju. Međutim, i HSS je u Banjoj Luci imao svoju opoziciju, a nju su činili klerikalci i frankovci-ustaše.

25. mart 1976. godine
Banja Luka

Veljko Djordjević
(Veljko Djordjević)

Arhiv Doc. krajine B. Luka
ABK 209 - 176 - V / 169

Sjećanja Veljka Djordjevića
26.marta 1976.god.

- 92 -

Arhiv Doc. krajine B. Luka

ABK

(N a s t a v a k X V .)

U toku izbora 1935.godine nisam bio u Banjoj Luci jer sam se nalazio u vojsci.Koliko se sjećam, negdje krajem 1935.godine Veso Masleša je s nama razgovarao u Banjoj Luci o pogrešnom stavu Centralnog komiteta u vezi izbora jer je bila greška što se organizovano nije izašlo na izbore sa samostalnom listom.Razgovori sa Vesom Maslešom mogli su biti možda i početkom 1936.godine,ali sam siguran da je taj razgovor održan nedugo poslije mog povratka iz vojske.

Već sam,čini mi se,spomenuo da sam poslije povratka iz vojske 1935.godine naišao na izvjesne konfrontacije.Članovi Mjesnog komiteta KPJ Asim Alihodžić,Safet Filipović,Muhamed Kazaz i Idriz Maslo imali su izvjesne zamjerke na disciplinu članova Partije,posebno mlađjih članova iz generaciije Nikice Pavlića i njegovih drugova.Upotrebljavan je i izraz da se ponašaju kao frakcija jer ne postupaju uvijek dosljedno po direktivama Mjesnog komiteta.Nasuprot toga,ova plejada mlađjih članova Partije smatrala je da Mjesni komitet nedovoljno efikasno djeluje, da je po mnogim pitanjima neaktivan,da propušta prilike i događaje na koje je trebalo reagovati itd.Najviše su to pripisivali Asimu Alihodžiću,a od mlađjih Milošu Popoviću, koji je bio Asimu blizak,a i obratno.Za njih su govorili da su frakcija.

Ja sam razgovarao i sa jednima i sa drugima i insistirao da se nadje zajednički jezik po svim pitanjima u interesu jedinstvenog partijskog rada.Djelovao sam kompromisno,ako bi se tako moglo reći, jer u sadržajima rada i odnošenja medju njima nije bilo nikakvog razilaženja u osnovnim partijskim zadacima i njihovom sprovođenju u život,već više o metodu i stilu rada.Sve sam to shvatio i doživio kao borbu mišljenja,želju jednih i drugih da unapredjuju rad.

Arhiv Doc. krajine B. Luka

ABK 209-MG-V/169

Aktivnost mladih članova Partije bila je veoma velika i svuda su radili sa velikim žarom i jednim nevidjenim poletom. Sva ta djelatnost zasluživala je najveću političku ocjenu jer se radilo masovno i široko ne samo u "Pelagiću", KAB-u i "Borcu", već i u raznim drugim društvima i organizacijama, gdje su članovi Partije i SKOJ-a već osvojili dominirajuće pozicije. Spomenuo bih "Budućnost" u Gornjem Šeheru, "Fadilet", Ženski pokret u cjelini, "Seljačko kolo", sva društva u srednjim školama, "Društvo prijatelja prirode" itd., a da se ne navode podružnice strukovnih sindikata.

Revolucionarno raspoložena mlada generacija članova Partije i SKOJ-a željela je još više i efikasnije da radi, spremna da tu aktivnost nosi i uz mnogo odricanja. Sve je to činilo klimu političkog života takvom da se u Banjoj Luci pojavio partijski politički list "Narodna pravda", da je zatim došlo do obrazovanja Lige za mir i drugih oblika političkog djelovanja tako da je Partija u Banjoj Luci i tada i kasnije bila vodeća politička snaga jer je bila u stanju da za, naprimjer, jedan sat okupi masu od nekoliko hiljada ljudi. Već je tada autoritet Partije bio zaista veliki. Takva klima posebno je nosila mlade, kojoj su i oni samostalno doprinosili, i oni su bili spremni i za veće akcije. Zbog toga se kod njih i javilo izvjesno neraspoloženje i utisak da se oklijeva, nešto veće politički ne preduzima itd.

U toku izgradnje sportskog igrališta RSD "Borac", negdje u ljeto 1936. godine, jedno kraće vrijeme od oko sedmicu dana nisam dolazio na igralište jer sam bio spriječen zbog nekih značajnih političkih obaveza koje sam dobio. Mislim da se radilo u uspostavljanju veze sa vojskom u 33.p.p., odnosno nekim vojnim licima u vojnim kasarnama "Vrbas logora" gdje je bio smješten 33.pješadijski puk. Pošto me nije bilo na igralištu, Nikica Pavlić ili neko drugi stavili su u zidne novine kritički tekst: "Dok omladina i radni ljudi rade, Veljko se kupava na Vrbanji". Čini mi se da je uz to bila moja slika ili karikatura. To nisam shvatio kao zlu namjeru i to me nije naljutilo jer je to bila samo obična šala. Neko me je vidio na Vrbanji gdje je bio ugovoren sastanak sa vojni-

A. B. Doc. krajine B. Luka

ABK 209-116-5/169

cima i to rekao drugovima, koji su na račun mog kupanja na Vrbanji napravili šalu, za mene veoma simpatičnu jer sam po prirodi vedar čovjek. Međutim, Asim Alihodžić i Safet Filipović to su ocjenili kao politički pogrešan potez zbog mog autoriteta kao partijskog funkcionera. Naime, oni su smatrali da se mora voditi računa o autoritetu svakog člana Partije i zbog toga su kritikovali drugove. Zbog toga mi se Nikica Pavlić izvinjavao govoreći da su pogriješili, mada nisam siguran da je njegova inicijativa bila da se to napiše. Nikici sam tada rekao da svemu tome treba pridavati onaj značaj koji cijela stvar ima, a to je da se radi drugarskoj šaljovnoj primjedbi bez tendencije koja bi bila loša.

Na samom otvaranju izgrađenog igrališta "Borac" ja sam održao pozdravni govor u kome sam pozdravio sve prisutne i naše goste, nogometaše radničkog sportskog društva "Metalac" iz Zagreba. Donijeli smo zaključak u okviru uprave našeg društva da svečanost otvaranja igrališta "Borac" obilježimo gostovanjem jednog naprednog radničkog društva. U svom sam govoru istakao da je naše radničko sportsko igralište mjesto okupljanja naše radničke i napredne srednjoškolske omladine, koja je dobila mjesto da se međusobno povezuje i da zajedničkim snagama radi na zbližavanju svih onih kojima je na srcu progres društva u cjelini. Posebno sam naglasio da ~~je~~ ovo mjesto i ovaj objekat samo privremeni "... pošto je naše mjesto u centru grada!". Ove riječi svi su prisutni gromoglasno pozdravili, a ja sam nastavio govoreći da radnička klasa za cijelo društvo stvara materijalna dobra i da to isto društvo treba da omogući radničkoj klasi da za svoj sportski i javni život dobije mjesto za igralište u centru grada.

Tu istu misao tada izrečenu razvili smo Niko Jurinčić i ja u tekstu govora koji smo zajednički pisali, a koji je on održao na zabavi "Borac" u zimu 1940. godine. U tom smo tekstu posebno naglasili da je sudbina "Borac" vezana za radničku klasu i njene interese i da će sa pobjedom proletarijata i radnički klub "Borac" dobiti svoje pravo mjesto u društvu. Tekst govora pripremali smo i pisali

Am. / Dob. krajine B. Luka
ABK 209-MG - $\bar{v}$ / 169

u kući Adolfa Podgornika. Glavni materijal za pripremu ovog govora bili su tekstovi iz ilegalne radničke štampe, a i oni sadržaji iz našeg rada za koje smo smatrali da treba da budu izneseni. Zatim smo taj govor dali na uvid Mjesnom komitetu KPJ. Koliko se sjećam, nikakvih primjedaba nije bilo u pogledu teksta. Ovaj revolucionarni govor održao je na priredbi Niko Jurinčić, poslije čega je uslijedilo njegovo hapšenje. On je imao dva pripremljena teksta. Onaj revolucionarni je na priredbi pročitao, a onaj je drugi dao prilikom hapšenja. Nije mi poznato kome je Niko Jurinčić uspio da doturi tekst govora koji je održao, samo mi se čini da ga agenti nisu našli prilikom samog hapšenja.

Spominjao sam izvjesne konfrontacije na liniji: Mjesni komitet i grupa mladih članova Partije. To bih želio objasniti. Asim Alihodžić je inače volio da teoretizira, a njegove projekcije često nisu vodile računa o konkretnim uslovima u zemlji, a posebno u Banjoj Luci, gdje su mogućnosti rada bile zaista šireke, a i bile su jake snage koje su bile i voljne i spremne da aktivnosti nose. Ja sam lično smatrao Asima Alihodžića salenskim komunistom, koji je bio spreman da razglaba o pojedinim pitanjima na dugo i široko i iz raznih uglova, ali ne i da se angažuje u konkretnom radu. Najenergičniji u konfrontiranju sa stavovima Asima na sjednicama Mjesnog komiteta bio je Muhamed Kazaz, a izvan Mjesnog komiteta Nikica Pavlić. Protiv nekih stavova Asima Alihodžića na sjednicama Mjesnog komiteta istupao sam i ja, posebno zbog njegove isključivosti u pristupu i zbog prenebregavanja same prakse i praktičnih mogućnosti za organizovanje i sprovođenje odredjenih akcija. Kod Asima je postojala izvjesna floza bojaznosti, često i neopravdanog opreza da se zagriže u probleme i odredjene stvari počnu energičnije rješavati ili sprovođiti. Asim je bio dosta tvrdoglav jer je pokušavao da svoje stavove nametne Mjesnom komitetu, u čemu je ponekad i uspevao.

Sastanci Mjesnog komiteta često su bili neplodni s pretenzijama Asima Alihodžića da teoretizira. Čak i njegovo isticanje potrebe angažovanijeg rada u sindikati-

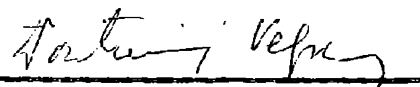
A. Doc. krajin B. Luka

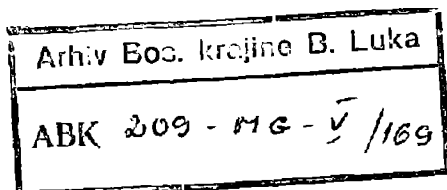
ABK 209-116-5/169

ma bilo je više teorija lišena oslonca u praktičnom radu. Osim toga, mnogi sastanci proticali su mahom u kritikovanju rada članova u društvima i organizacijama, a takav je ton davao sam Asim Alihodžić. Mi smo svi uvažavali njegovo solidno poznavanje marksističkog učenja, ali nismo uvijek bili za njegove projekcije političkog rada, posebno ne za rad u okviru radničkih društava. To je bilo ono što su mu mlađji članovi zamjerali jer su kroz uključenost u masovne oblike rada iznalazili nove mogućnosti da rad dalje proširuju i politički profiliraju. Zbog širine i masovnosti rada u "Pelagiću", "Borcu", KAB-u itd., gdje su bili široko i svestrano angažovani članovi Partije i SKOJ-a, plejadi mladih bilo je sasvim neshvatljivo svako otezanje, zatvaranje u određene okvire i neblagovremeno djelovanje. Smatrali su to sektašenjem i frakcionaštvom Asima Alihodžića jer je on lično imao najmanje razumjevanja za pojačani politički rad u "Pelagiću", "Borcu" itd. Mislím da je on upotrebio termin za pojačani politički rad u kulturno prosvjetnim društvima "tamburaški socijalizam".

Medjutim, od 1933. godine pa na dalje politički rad sve je više dobivao na zamahu. Rad je bio sve raznovrsniji i masovniji, mada je i u tom radu bilo oscilacija u intenzitetu u zavisnosti od objektivnih uzroka i naših mogućnosti.

26. mart 1976. godine
Banja Luka

(Veljko Djordjević)

1

2

3